

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Narewka

Narewka 2017

Unia Europejska
Fundusz Spójności

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Narewka

Opracowanie:

Instytut Zrównoważonego Rozwoju Sp. z o. o.
ul. Elewatorska 17 lok. 1
15-620 Białystok
www.izr.pl

Zespół autorów:

mgr inż. arch. Agnieszka Brzostowska

mgr inż. Agnieszka Kasperowicz

mgr inż. Barbara Wacław

mgr Norbert Brzostowski

Narewka 2017

Spis treści

1. Wstęp	6
2. Metodyka prac nad dokumentem.....	7
2.1. Założenia wstępne i definicje	7
2.2. Źródła danych i metody analizy.....	10
2.3. Wyznaczenie obszarów zdegradowanych i obszaru rewitalizacji	14
3. Diagnoza sytuacji w gminie i analiza potencjałów	15
3.1. Położenie i ludność.....	15
3.2. Uwarunkowania środowiskowe	17
3.2.1. Budowa geologiczna, krajobraz, zasoby naturalne oraz klimat na terenie gminy Narewka	17
3.2.2. Gleby.....	19
3.2.3. Obszary chronione i lasy.....	22
3.3. Gospodarka	27
3.3.1. Podmioty gospodarcze	27
3.3.2. Rynek pracy	30
3.3.3. Turystyka	30
3.3.4. Rolnictwo.....	36
3.4. Infrastruktura techniczna	38
3.4.1. Gospodarka wodno – ściekowa.....	38
3.4.2. Energetyka.....	40
3.4.3. Komunikacja i transport	40
3.5. Infrastruktura społeczna	41
3.5.1. Kultura i sport.....	41
3.5.2. Edukacja	44
3.5.3. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	47
3.5.4. Aktywność obywatelska	50
3.6. Analiza porównawcza Narewki i gmin sąsiednich	51
4. Diagnoza czynników i zjawisk kryzysowych.....	54
4.1. Zjawiska społeczne	54
4.1.1. Bezrobocie.....	54
4.1.2. Ubóstwo	56
4.1.3. Alkoholizm i narkomania	58
4.1.4. Pomoc społeczna	59

4.1.5. Przestępczość	61
4.1.6. Udział w życiu społecznym i kulturalnym	63
4.1.7. Kapitał społeczny	66
4.1.8. Zjawiska społeczne ogółem	68
4.2. Zjawiska gospodarcze	71
4.3. Czynniki środowiskowe	74
4.4. Czynniki przestrzenno-funkcjonalne	78
4.5. Czynniki techniczne	85
5. Wyznaczenie obszarów zdegradowanych i rewitalizacji oraz zasięgi przestrzenne	91
6. Wizja obszaru	95
7. Pogłębiona diagnoza OR, cele rewitalizacji i przedsięwzięcia rewitalizacyjne	96
7.1 Pogłębiona analiza obszaru rewitalizacji	96
7.1.1. Sposób analizy	96
7.1.2. Zjawiska społeczne i gospodarcze	96
7.1.3. Czynniki środowiskowe	106
7.1.4. Czynniki przestrzenno-funkcjonalne	107
7.1.4. Czynniki techniczne	109
7.2. Cele rewitalizacji, kierunki działań i przedsięwzięcia rewitalizacyjne	111
7.3. Powiązania przedsięwzięć rewitalizacyjnych, synergia oddziaływań	117
8. Indykatoryne ramy finansowe	119
9. Mechanizmy zapewnienia komplementarności	122
9.1. Komplementarność przestrzenna	122
9.2. Komplementarność problemowa	122
9.3. Komplementarność proceduralno-instytucjonalna	122
9.4. Komplementarność międzyokresowa	123
9.5. Komplementarność źródeł finansowania	123
9.6. Kompleksowość programu rewitalizacji	123
9.7. Koncentracja działań rewitalizacyjnych	124
10. Mechanizmy włączenia interesariuszy	125
11. System realizacji (wdrażania) programu rewitalizacji	128
12. System monitoringu i oceny skuteczności działań	130
12.1. Monitoring	130
12.2. System wprowadzania modyfikacji	131

12.3. Ewaluacja.....	131
13. Zgodność z dokumentami strategicznymi.....	134
14. Załącznik – mapy	140

1. Wstęp

Niniejszy dokument powstał jako wynik projektu dofinansowanego z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2014-2020, w wyniku dotacji uzyskanej przez Gminę Narewka w ramach konkursu ogłoszonego przez Zarząd Województwa Podlaskiego i Ministra Rozwoju na działania wspierające gminy w zakresie przygotowania programów rewitalizacji na terenie Województwa Podlaskiego.

Program został opracowany w oparciu o art. 18 ust. 2 pkt. 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446), w związku z tym do Programu, jego zawartości, procedury opracowania nie stosuje się co do zasady zapisów Ustawy o rewitalizacji z dnia 9 października 2015.

W związku z tym Program opracowano zgodnie z Wytycznymi w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020 Ministra Rozwoju z 2016 roku (zwane dalej jako Wytyczne Ministra Rozwoju) oraz w szczególności zgodnie z Regulaminem konkursu i Załącznikiem 1 do Regulaminu konkursu zawierającym cechy i elementy programów rewitalizacji.

2. Metodyka prac nad dokumentem

2.1. Założenia wstępne i definicje

Lokalny Program Rewitalizacji stanowi ważny dokument strategiczny do zarządzania rozwojem gminy w zakresie wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez powiązane ze sobą działania społeczne, gospodarcze, środowiskowe, przestrzenno-funkcjonalne i techniczne. Program pozwala na prowadzenie wieloletniego procesu rewitalizacji w sposób skoordynowany, zintegrowany, zgodny z potrzebami i oczekiwaniami interesariuszy.

Na potrzeby tworzenia niniejszego dokumentu przyjęto następującą definicję **programu rewitalizacji**: jest to inicjowany, opracowany i uchwalony przez radę gminy wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej lub środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszarów rewitalizacji ze stanu kryzysowego oraz stworzenia warunków do ich zrównoważonego rozwoju, stanowiący narzędzie planowania, koordynowania i integrowania różnorodnych aktywności w ramach rewitalizacji.

Na potrzeby tworzenia niniejszego dokumentu przyjęto definicję rewitalizacji wg Ustawy o rewitalizacji: **rewitalizacja** stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji.

Zgodnie z Wytycznymi Ministra Rozwoju **stan kryzysowy** to stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z następujących sfer:

- a. gospodarczej (w szczególności w zakresie niskiego stopnia przedsiębiorczości, słabej kondycji lokalnych przedsiębiorstw),
- b. środowiskowej (w szczególności w zakresie przekroczenia standardów jakości środowiska, obecności odpadów stwarzających zagrożenie dla życia, zdrowia, ludzi bądź stanu środowiska),
- c. przestrzenno-funkcjonalnej (w szczególności w zakresie niewystarczającego wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, braku dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowania rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskiego poziomu obsługi komunikacyjnej, deficytu lub niskiej jakości terenów publicznych),

d. technicznej (w szczególności w zakresie degradacji stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, oraz braku funkcjonowania rozwiązań technicznych umożliwiających efektywne korzystanie z obiektów budowlanych, w szczególności w zakresie energooszczędności i ochrony środowiska).

Obszar zdegradowany to obszar, na którym zidentyfikowano stan kryzysowy.

Obszar rewitalizacji to obszar obejmujący część obszaru zdegradowanego, cechujący się szczególną koncentracją negatywnych zjawisk, na którym z uwagi na istotne znaczenie dla rozwoju lokalnego gmina zamierza prowadzić rewitalizację. Obszar rewitalizacji wyznaczono tak, że nie jest większy niż 20% powierzchni gminy oraz nie jest zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy. Obszar rewitalizacji został podzielony na dwa podobszary nieposiadające ze sobą wspólnych granic.

Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji – treść zawierająca opisową charakterystykę gminy, analizę szczegółowych danych dotyczących sytuacji społecznej oraz w zależności od uwarunkowań lokalnych sytuacji gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej w podziale na jednostki analityczne, wyróżnienie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji wraz z przedstawieniem zastosowanej metody ich wyznaczenia.

Do prowadzenia rewitalizacji zgodnie z wymaganiami Wytycznych Ministra Rozwoju wymagane są:

- a. uwzględnienie rewitalizacji jako istotnego elementu całościowej wizji rozwoju gminy,
- b. pełna diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru rewitalizacji wskazanego w programie rewitalizacji oraz analizie dotyczących go problemów; diagnoza obejmuje kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe,
- c. ustalenie hierarchii potrzeb w zakresie działań rewitalizacyjnych,
- d. właściwy dobór narzędzi oraz interwencji do potrzeb i uwarunkowań danego obszaru,
- e. zsynchronizowanie działań w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej, środowiskowej,
- f. koordynacja prowadzonych działań oraz monitorowanie i ewaluacja skuteczności rewitalizacji,
- g. realizacja zasady partnerstwa polegającej na włączeniu partnerów (w szczególności lokalnych społeczności, przedsiębiorców, a także innych interesariuszy procesu rewitalizacji i ekspertów) w procesy programowania i realizacji działań rewitalizacyjnych oraz konsekwentnego, otwartego i trwałego dialogu z tymi podmiotami i grupami, których rezultaty rewitalizacji mają dotyczyć.

Wszystkie powyższe elementy uwzględniono przy opracowywaniu niniejszego dokumentu.

Program rewitalizacji opracowano uwzględniając co najmniej elementy wymagane jako minimalny zakres:

- a) opis powiązań programu z dokumentami strategicznymi i planistycznymi gminy,
- b) diagnozę czynników i zjawisk kryzysowych oraz skalę i charakter potrzeb rewitalizacyjnych,
- c) zasięgi przestrzenne obszaru/obszarów rewitalizacji,
- d) wizję stanu obszaru po przeprowadzeniu rewitalizacji (planowany efekt rewitalizacji),
- e) cele rewitalizacji oraz odpowiadające zidentyfikowanym potrzebom rewitalizacyjnym kierunki działań mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk,
- f) listę planowanych, podstawowych projektów i przedsięwzięć rewitalizacyjnych wraz z ich opisami zawierającymi, w odniesieniu do każdego projektu/przedsięwzięcia rewitalizacyjnego, co najmniej: nazwę i wskazanie podmiotów go realizujących, zakres realizowanych zadań, lokalizację (miejsce przeprowadzenia danego projektu), szacowaną wartość, prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny i zmierzenia w odniesieniu do celów rewitalizacji,
- g) charakterystykę pozostałych rodzajów przedsięwzięć rewitalizacyjnych realizujących kierunki działań, mających na celu eliminację lub ograniczenie negatywnych zjawisk powodujących sytuację kryzysową,
- h) mechanizmy zapewnienia komplementarności między poszczególnymi projektami/przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi oraz pomiędzy działaniami różnych podmiotów i funduszy na obszarze objętym programem rewitalizacji,
- i) indykatywne ramy finansowe w odniesieniu do przedsięwzięć, o których mowa w lit. f oraz g, z indykatywnymi wielkościami środków finansowych z różnych źródeł (także spoza funduszy polityki spójności na lata 2014-2020 – publiczne i prywatne środki krajowe w celu realizacji zasady dodatkowości środków UE),
- j) mechanizmy włączenia mieszkańców, przedsiębiorców i innych podmiotów i grup aktywnych na terenie gminy w proces rewitalizacji,
- k) system realizacji (wdrażania) programu rewitalizacji,
- l) system monitoringu i oceny skuteczności działań i system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu programu.

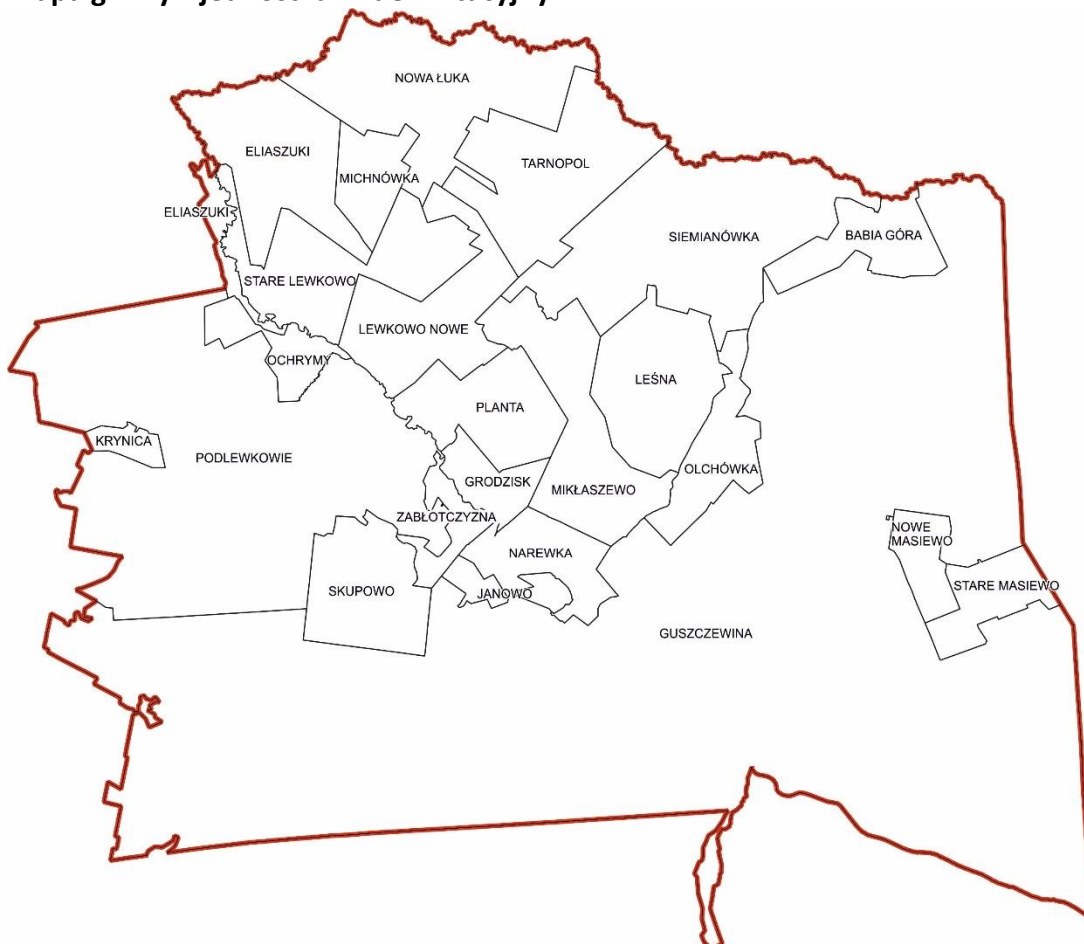
2.2. Źródła danych i metody analizy

W celu wyznaczenia obszarów zdegradowanych na terenie gminy Narewka, zaangażowani zostali mieszkańcy gminy (w tym przedsiębiorcy), organizacje pozarządowe, sołtysi, radni, jednostki organizacyjne gminy, w szczególności Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS) oraz Policja.

Na potrzeby wyznaczenia obszarów zdegradowanych, badania i analizy przeprowadzono z podziałem na poszczególne jednostki delimitacyjne. Jako jednostki delimitacyjne przyjęto co do zasady sołectwa. W przypadku niektórych jednostek – np. Guszczewina, Podlewkowie, do jednostek delimitacyjnych włączono także obszary puszczy, stąd też tak duża powierzchnia tych jednostek. Dla każdej z jednostek delimitacyjnych określono powierzchnię, liczbę mieszkańców i zaprezentowano na stosownych mapach.

W ten sposób wyodrębniono na terenie gminy 23 jednostki delimitacyjne.

Mapa gminy z jednostkami delimitacyjnymi

Źródło: opracowanie własne

Jednostki delimitacyjne

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Powierzchnia w ha
1.	Babia Góra	111	461,04
2.	Eliaszuki	132	1079,64
3.	Grodzisk	32	254
4.	Guszczewina	91	15875,4
5.	Janowo	202	159,17
6.	Krynica	21	107,73
7.	Leśna	51	850,18
8.	Lewkowo Nowe	211	821,48
9.	Lewkowo Stare	341	939,33
10.	Michnówka	77	326
11.	Mikłaszewo	175	949,58
12.	Narewka	889	453,98
13.	Nowa Łuka	67	1407,27
14.	Nowe Masiewo	42	243,86
15.	Ochrymy	127	243,86
16.	Olchówka	114	471,71
17.	Planta	153	644,51
18.	Podlewkowie	74	616,26
19.	Siemianówka	406	1846
20.	Skupowo	193	694,23
21.	Stare Masiewo	70	361,7
22.	Tarnopol	126	1123,98
23.	Zabłotczyzna	87	203,76
Razem		3792	30134,67

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Gminy w Narewce

Informacje dotyczące poszczególnych jednostek gromadzone były z następujących źródeł:

- w formie ankiet (przeprowadzono badania liderów społecznych – sołtysów wg jednostek delimitacyjnych),
- dane o liczbie osób i liczbie rodzin korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Narewce, z różnych tytułów uzyskania świadczeń,
- Krajowego Rejestru Sądowego,
- Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej,
- wyników wyborów w zakresie frekwencji wyborczej z Państwowej Komisji Wyborczej,
- udostępnionych przez Komendę Powiatową Policji w Hajnówce.

Uzyskane dane dotyczyły następujących sfer: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej. Uzyskane cząstkowe dane pozwoliły na określenie wielu cząstkowych wskaźników zjawisk we wszystkich branżach pod uwagę sferach. Pod uwagę brano następujące zjawiska:

- ✓ społeczne:
 - bezrobocie,
 - ubóstwo,
 - korzystanie z pomocy społecznej z innych powodów niż bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm i narkomania (według danych GOPS),
 - alkoholizm, narkomania,
 - przestępczość,
 - udział w życiu społecznym,
 - kapitał społeczny i poziom edukacji;
- ✓ gospodarcze:
 - niewielka ilość przedsiębiorstw,
 - słaba kondycja ekonomiczna przedsiębiorstw,
 - liczba podmiotów gospodarczych na terenie gminy (według danych z CEIDG oraz wg KRS);
- ✓ środowiskowe:
 - występowanie dzikich wysypisk odpadów, nielegalne składy odpadów,
 - występowanie zagrożeń dla środowiska,
 - obszary wymagające rewitalizacji przyrodniczej (wyrobiska, wysypiska),
 - szczególnie zdegradowane obszary: obszary popegeerowskie, tereny zdegradowane rolniczo, zniszczone kompleksy obiektów, obszary przemysłowe, poprodukcyjne, powojkowe, pokolejowe, inne;
- ✓ przestrzenno-funkcjonalne:
 - niski poziom dostępu do sklepów i usług,
 - brak lub zbyt mała ilość połączeń komunikacyjnych z innymi ośrodkami,
 - brak lub niska jakość terenów publicznych (na rekreację, sport, kulturę),
 - niska jakość usług kultury,
 - niska jakość usług sportu i rekreacji,
 - niska jakość usług oświaty,
 - zły stan estetyczny otoczenia,

- brak lub słaba aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania;
- ✓ techniczne:
 - zły stan zabytków i innych cennych obiektów,
 - zły stan techniczny budynków mieszkalnych,
 - zły stan techniczny budynków użyteczności publicznej,
 - zła gospodarka wodna (dostęp do sieci wodociągowej),
 - zła gospodarka ściekami (brak lub niska jakość).

Ankietowani oceniali negatywne zjawiska w obrębie czynników, w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

Na potrzeby procesu delimitacji posłużono się wyłącznie danymi pochodzącymi ze źródeł wtórnych, z pominięciem wyników badań ankietowych. Badania ankietowe zostały potraktowane jako uzupełnienie analizy zjawisk i wykorzystane głównie do analizy pogłębionej na wyznaczonym obszarze rewitalizacji.

Na potrzeby delimitacji przeanalizowano następujące zjawiska i wskaźniki wg sfer:

- ✓ społeczne:
 - bezrobocie (dane o liczbie osób korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Narewce, z tytułu bezrobocia w przeliczeniu na 100 mieszkańców),
 - ubóstwo (dane o liczbie osób i rodzin korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Narewce, z tytułu ubóstwa w przeliczeniu na 100 mieszkańców),
 - korzystanie z pomocy społecznej z innych powodów niż bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm i narkomania (dane o liczbie osób i rodzin korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Narewce na 100 mieszkańców),
 - przestępczość (wg danych z Policji),
 - udział w życiu społecznym i kulturalnym (wskaźnik uczestnictwa [liczba uczestników/ liczba Mk] wg danych z gminy),
 - kapitał społeczny (liczba organizacji pozarządowych (stowarzyszeń i fundacji według danych Krajowego Rejestru Sądowego, wielkość frekwencji wyborczej w ostatnich wyborach parlamentarnych 2015 r),
- ✓ gospodarcze:
 - liczba podmiotów gospodarczych na terenie gminy (według danych z CEIDG oraz wg KRS);
- ✓ środowiskowe:
 - występowanie na terenie gminy zakładów o dużym ryzyku powstania awarii przemysłowych (dane w oparciu o raport WIOŚ),
 - liczba zbiorników bezodpływowych (szamb) na terenie gminy (dane Urzędu Gminy),
 - narażenie na emisje pyłów (dane wg Programu ochrony powietrza),
 - występowanie pokryć dachowych zawierających azbest (dane wg Bazy Azbestowej),
 - występowanie odpadów niebezpiecznych.

- ✓ przestrzenno-funkcjonalne:
 - dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu,
 - aktywność ośrodków kultury ośrodków sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu,
- ✓ techniczne:
 - poziom skanalizowania,
 - stan techniczny obiektów zabytkowych.

W zależności od posiadanych danych z różnych źródeł, wskaźniki cząstkowe budowano w oparciu o kilka lub tylko jedno źródło danych, przy czym wskaźniki zagregowane, w tym w szczególności dla całych sfer (społecznej, gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej) były każdorazowo wynikiem analizy danych z różnych źródeł. Szczegółowy sposób budowania poszczególnych wskaźników został opisany w części diagnostycznej, przy określaniu każdego ze wskaźników i analizie wyników.

2.3. Wyznaczenie obszarów zdegradowanych i obszaru rewitalizacji

Szczegółowa analiza została zaprezentowana w diagnozie.

3. Diagnoza sytuacji w gminie i analiza potencjałów

3.1. Położenie i ludność

Gmina Narewka położona jest w południowo-wschodniej części województwa podlaskiego oraz w północno-wschodniej części powiatu hajnowskiego. Analizowany obszar położony jest w całości na Nizinie Północnopodlaskiej i swoimi granicami obejmuje rejon Równiny Bielskiej.

Powierzchnia gminy wynosi 339 km² i ma największą powierzchnię spośród wszystkich gmin na terenie powiatu hajnowskiego (20,87 % powierzchni powiatu hajnowskiego).

Gmina od północy graniczy z gminą Michałowo (pow. białostocki), od zachodu z gminami Narew i Hajnówka (pow. hajnowski) od południa z gminą Białowieża (pow. hajnowski). Od wschodu graniczy z Białorusią.

Przez teren gminy przebiega droga wojewódzka Nr 687 relacji Bondary – Narewka – Nowosady oraz linia kolejowa łącząca stolicę województwa z Białorusią. W miejscowości Chryzanów planowana jest budowa kontenerowego kolejowego terminala przeładunkowego. Obecnie działająca infrastruktura przeładunkowa zlokalizowana jest w miejscowości Siemianówka.

Gmina położona jest na obszarach chronionych w tym także Natura 2000 (Puszcza Białowieża, Ostoja w Dolinie Górnej Narwi, Dolina Górnej Narwi). Obszary cenne przyrodniczo zajmują ponad 99% powierzchni gminy.

Gmina Narewka na tle powiatu hajnowskiego

Źródło: www.gminy.pl

Gminę Narewka zamieszkuje 3804 osób (stan na koniec września 2015 r.) w tym 1933 mężczyzn i 1871 kobiet. Na przestrzeni lat 2010-2014 zaobserwowano niewielki spadek liczby ludności. Gęstość zaludnienia na analizowanym terenie wynosi 11 osób/km² co daje gminie ostatnie miejsce wraz z gminą Białowieża. Średnia dla powiatu hajnowskiego to 28 osób/km². Z uwagi na rozmieszczenie przestrzenne, na terenie gminy Narewka, można wyróżnić cztery obszary o zwartej zabudowie: miejscowość: Narewka, Stare Masiewo, Nowe Masiewo oraz Olchówka.

Ludność gminy Narewka na koniec 2015 roku

Wyszczególnienie	2015
Ludność wg miejsca zameldowania	3804
Kobiety	1871
Mężczyźni	1933
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	480
Ludność w wieku produkcyjnym	2335
Ludność w wieku poprodukcyjnym	989
Przyrost naturalny w liczbach bezwzględnych	-11,0

Źródło: GUS. Bank Danych Lokalnych.

Przyrost naturalny w 2015 roku w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wynosił -11. Analiza przyrostu naturalnego w gminie waha się na przestrzeni lat, jednak wskaźnik nie wzrósł przez ten czas ponad zero.

Ludność gminy w wieku produkcyjnym oraz przedprodukcyjnym w roku 2015 stanowiła 74,0% ogółu mieszkańców, w wieku poprodukcyjnym 26,0%. Biorąc pod uwagę możliwość tworzenia miejscowych rynków pracy wielkości te są bardzo istotne. W latach 2010-2015 liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, poprodukcyjnym i produkcyjnym w tym okresie systematycznie spadała.

Gmina posiada plany zagospodarowania przestrzennego dla:

- terenów przemysłowo – składowo – usługowych w obrębie Siemianówka;
- terenów zespołu rekreacyjnego „Tarnopol” nad zalewem Siemianówka;
- terenów zespołu rekreacyjnego „Łuka – Stary Dwór” nad zbiornikiem Siemianówka;
- obrębu Narewka przeznaczanego pod zabudowę przemysłowo – składowo – handlową wraz z niezbędną infrastrukturą;
- części wsi Masiewo Nowe;
- części wsi Łuka;
- części wsi Grodzisk.

3.2. Uwarunkowania środowiskowe

3.2.1. Budowa geologiczna, krajobraz, zasoby naturalne oraz klimat na terenie gminy Narewka

Klimat

Gmina Narewka w odniesieniu do obszaru województwa podlaskiego charakteryzuje się średnio korzystnymi warunkami klimatycznymi. Na klimat w tym regionie ma wpływ położenie w obrębie dużego kompleksu leśnego, jakim jest Puszcza Białowieska. Przejście średniej temperatury dobowej przez tzw. progi termiczne przypada dla 0°C (okres gospodarczy) na 20 marca i 28 listopada, dla 5°C (okres wegetacyjny) na 8 kwietnia i 2 listopada. Okres wegetacyjny trwa średnio 202 dni, rozpoczyna się 10 kwietnia i kończy się pod koniec października. Początek prac polowych przypada średnio na I dekadę kwietnia, a koniec ca 10 listopada. Okres bezprzymrozkowy wynosi średnio 150 dni. Pokrywa śnieżna zalega średnio 96,3 dni. Średnia roczna częstotliwość burz w gminie wynosi 26 i jest to najwyższa ilość burz w woj. podlaskim. Burze najczęściej występują w miesiącach letnich (czerwiec, lipiec, sierpień) i w tym regionie zamykają się liczbą 18,9. Średnia roczna wilgotność względna powietrza kształtuje się w granicach od 80 - 83%. Średnie roczne zachmurzenie wg stacji meteorologicznej w Białowieży na tym obszarze wynosi 6,6 pokrycia nieba, ilość dni pogodowych 43,1 a pochmurnych 153,0. Średnia suma godzin nasłonecznienia w miesiącach VI-VIII wynosi 663,4 co stanowi 43,4% w stosunku do całego roku.

Budowa geologiczna

Obszar gminy Narewka leży na platformie wschodnioeuropejskiej w obrębie wyniesienia Mazursko – Suwalskiego.

Strefa powierzchniowa obszaru gminy zbudowana jest z utworów czwartorzędowych. W podłożu występują głównie piaski średnio i drobnoziarniste z wkładkami węgla brunatnego o miąższości od 15 do 30 m oraz piaski glaukonitowe przewarstwione wkładkami ilów, o miąższości w granicach 35-50 m. Grubość pokrywy warstwy czwartorzędowej na terenie gminy wynosi około 100m.

Omawiany obszar leży w strefie przypowierzchniowej występowania utworów zlodowacenia środkowopolskiego, zaliczanych do stadiów: mazowiecko-podlaskiego (1) oraz północno mazowieckiego (2).

Stadiał pierwszy reprezentowany jest przez gliny zwałowe, występujące płacami we wschodniej części gminy w okolicy Masiewa, w środkowej części – w rejonie Narewki, Skupowa Starego, a także części Lewkowa Starego i w części północno-zachodniej gminy. Jest to szarobrazowa i brązowa glina piaszczysta, miejscami ilasta. Miąższość jej wynosi około 5-6 m zalegająca na różnych głębokościach (0-30 m, najczęściej jej strop występuje na głębokości 10-15 m.). Na powierzchni gliny zalegają piaski ze żwirami i głazami, budujące wzgórza moren czołowych widoczne na wschód od Narewki, oraz w rejonie Mikłaszewa i Skupowa Starego.

Glina zwałowa stadiału drugiego na obszarze gminy występują wzdłuż doliny Narwi w okolicy wsi Łuka. Miąższość tej gliny dochodzi do 20 m. Na glinie tej leżą piaski ze żwirem i głazami, widoczne są one w okolicy Słobódki, oraz między Łuką i Lewkowem Nowym.

W dolinie Narwi występują piaski, mad, torfy oraz namuły. Namuły wypełniają głównie zagłębienia bezodpływowe na wysoczyźnie, których koncentracja występuje między Narewką i Masiewem. Miąższość ich z reguły nie przekracza 2 m. Nie nadają się do bezpośredniego posadowienia budynków.

Krajobraz i rzeźba terenu

Gmina Narewka zlokalizowana jest w północnej części mezoregionu Równiny Bielskiej, wchodzącej w skład makroregionu Niziny Północnopodlaskiej.

Równina Bielska jest obszarem o płaskorówninnej, lekko falistej budowie, o wysokościach względnych 140 – 170 m n.p.m. rozciętej przez dolinę rzeki Narewka. Tereny najwyżej położone znajdują się w zachodniej części gminy w okolicy wsi Borysówka i wynoszą 174 m n.p.m., natomiast najniżej położone obszary, znajdują się w północno-zachodniej części gminy, w okolicy ujścia rzeki Narewki do Narwi i wynoszą 136 m n.p.m.

Powierzchnia Równiny zbudowana jest głównie z piaszczystych utworów wodnolodowcowych, spod których wyłaniają się fragmenty glin zwałowych w okolicy miejscowości: Skupowa Starego, Narewki, Lewkowa Nowego i Łuki. Wzgórza czołowomorenowe są małe i nieliczne, trzy niewielkie, słabo widoczne pagórki moren czołowych recesyjnych lądolodu stadiału mazowiecko – podlaskiego widoczne są przy drodze łączącej Narewkę z Masiewem. Bardziej widoczne w budowie są wzgórza moren czołowych w okolicach Słobódki, nieco mniejszy zasięg mają wzgórza w okolicach wsi Łuki. Równina Bielska od północy ograniczona jest doliną Narwi.

Dolina Narwi obejmująca północną część obszaru gminy Narewka, zaliczana do mezoregionu Doliny Górnej Narwi, charakteryzuje się płaskorówninnym dnem, w znacznej szerokości zatorfieniem i zabagnieniem, dobrze rozwiniętym tarasem zalewowym, oraz fragmentami tarasu nadzalewowego. Wschodnią część tego obszaru stanowi zbiornik wodny „Siemianówka”.

Zasoby złóż kopalin

Na terenie gminy występują 10 udokumentowane złoża kopalin pospolitych głównie piasków ceramiki budowlanej (8 złóż) i piasków, i żwirów (2 złoża Nowiny, Siemianówka). Łączne zasoby geologiczne bilansowe wynoszą 5853 tys. m³.

Wydobycie piasków i żwirów w gminie

Lp.	Nazwa	Stan zagospodarowania	Zasoby geologiczne bilansowe w tys. m3	Wydobycie na koniec 2014 r. w tys. m3
1	Kapitańszczyzna	rozpoznane szczegółowo	19	-
2	Lewkowo Stare	zagospodarowane	3026	24
3	Lewkowo Stare – zarej.	eksploatacji zaniechano	2534	-
4	Lewkowo Stare 3	zagospodarowane	-	-
5	Lewkowo Stare II	skreślone z bilansu	175	-
6	Lewkowo Stare IIa	skreślone z bilansu	75	4
7	Narewka	eksploatacji zaniechano	24	-
8	Nowina	skreślone z bilansu	-	-
9	Olchówka	zagospodarowane	-	-
10	Siemianówka	rozpoznane szczegółowo	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie MIDAS.

3.2.2. Gleby

Obszar gminy Narewka leży w obrębie dwóch regionów tj. regionu Michałowskiego oraz regionu Białowieskiego.

Największe powierzchnie użytków rolnych obejmujących środkowo-północną część gminy zaliczone są do regionu Michałowskiego. Natomiast obszary Puszczy Białowieskiej łącznie z użytkami rolnymi, stanowiącymi polany śródleśne jak polana masiewska i skupowska zaliczone zostały do regionu Białowieskiego będącego regionem o ograniczonych możliwościach intensyfikacji produkcji rolnej, uwarunkowanych funkcją ochronną Puszczy Białowieskiej.

Skąty macierzyste gleb obszaru gminy stanowią utwory czwartorzędowe pochodzenia lodowcowego i wodnolodowcowego, wykształcone w postaci glin, piasków naglinowych, oraz piasków całkowitych (63%), a w dolinach i zagłębieniach – mad, piasków rzecznych i utworów organicznych (37%).

Gleby gminy Narewka są mało zróżnicowane. Zaliczane są do gleb dobrych i średnich, jak również do gleb słabych. Głównym typem gleb występującym na całym obszarze gminy są gleby piaskowe różnych typów genetycznych (bielice, rdzawe, brunatne kwaśne).

Miejscami występują gleby pseudobielicowe zajmują one nieco większe powierzchnie w okolicy wsi Skupowo, Stoczek, Masiewo Nowe i Masiewo Stare.

Niewielkie powierzchnie w okolicach wsi Skupowo i Świnoroje zajmują gleby brunatne wylugowane wytworzone z glin piaszczystych i piasków słabogliniastych.

Duże powierzchnie w okolicach wsi Eliaszuki, Michnówka, Lewkowo Stare oraz lokalnie w rejonie wsi Ochrymy, Skupowo, Planta, Mikłaszewo, Leśna, Olchówka i Siemianówka zajmują czarne ziemie. Obejmują one głównie tereny płaskie o słabym odpływie wód oraz niezabagnione obniżenia terenu (doliny rzeczne i zagłębienia śródpolne), stanowiące użytki zielone.

Mady, gleby murszowo-mineralne oraz gleby torfowe i murszowo-torfowe występują w rozproszeniu na obszarze całej gminy, głównie na użytkach zielonych.

Klasy bonitacyjne gleb gminy Narewka

Klasy bonitacyjne											
Grunty orne [ha]							Użytki zielone [ha]				
IIIa	IIIb	IVa	IVb	V	VI	VIz	III	IV	V	VI	VIz
8	133	514	496	1786	1435	229	44	1396	2808	988	63

Źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Narewka UCHWAŁA NR XV/122/12 RADY GMINY NAREWKA z dnia 26 czerwca 2012 r.

Przestrzenne rozmieszczenie kompleksów przydatności rolniczej gleb ściśle wiąże się z przestrzennym występowaniem poszczególnych typów gleb oraz ich bonitacją.

A więc największe zwarte powierzchnie kompleksu 4 występują w okolicy wsi: Skupowo, Olchówka - Leśna, Lewkowo Stare i fragmentarycznie na gruntach wsi Masiewo.

Kompleksy zbożowo-pastewne (głównie kompleks 9) o największym zasięgu powierzchniowym występują w okolicy wsi Eliaszuki - Michnówka. Obszary tych kompleksów o nieco mniejszym zasięgu powierzchniowym występują w okolicy wsi Lewkowo Stare, Skupowo, Mikłaszewo-Leśna, Siemianówka i Tarnopol.

Kompleksy 6 i 7 zajmują największe powierzchnie i występują na całym obszarze gminy.

Największe powierzchnie kompleksu 2z występują w okolicy wsi Smolnica – Michnówka, oraz w okolicy wsi Połyniec - Łozowe - Nowe Lewkowo. Obszary tego kompleksu o nieznacznie mniejszym zasięgu znajdują się w okolicy Narewki oraz Siemianówki i Babiej Góry.

Użytki zielone kompleksu 3z występują na obszarze całej gminy zajmując doliny cieków wodnych oraz zagłębienia terenowe.

Kompleksy gleb gminy Narewka

Kompleksy glebowe											
Grunty orne [ha]									Użytki zielone [ha]		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	1z	2z	3z
-	35	-	420	265	1352	1062	152	585	-	1362	3282

Źródło: Wojewódzki Podlaski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, Wydział Gleboznawstwa.

Zasobność gleb w przyswajalne formy makroelementów użytków rolnych w latach 2011-2014

Przebadana powierzchnia użytków rolnych w [ha]	Ilość próbek razem	Fosfor (P ₂ O ₅)					Potas (K ₂ O)					Magnez (Mg)				
		bardzo niska	niska	średnia	wysoka	bardzo wysoka	bardzo niska	niska	średnia	wysoka	bardzo wysoka	bardzo niska	niska	średnia	wysoka	bardzo wysoka
3119,19	1393	20	34	21	12	13	25	38	28	6	3	16	18	27	17	22

Źródło: Wyniki badań agrochemicznych gleb w województwie podlaskim w latach 2011-2014, Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Białymstoku, 2015. (na terenie powiatu hajnowskiego w tym także gminy Narewka).

Powierzchnia gleb marginalnych na obszarze gminy jest niewielka w porównaniu ze średnią powiatu hajnowskiego (6,3%) i wynosi 4% powierzchni użytków rolnych.

W latach 2011-2014 Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza w Białymstoku przeprowadziła analizy fizyko-chemiczne i chemiczne gleb w powiatach województwa podlaskiego. Wyniki badań wykazały na utrzymujący się znaczny udział gleb nadmiernie zakwaszonych (58% gleb miało odczyn bardzo kwaśny lub kwaśny). Najwięcej gleb o odczynie poniżej pH 5,5 koncentrowało się w powiatach: tomżyńskim – 69%, kolneńskim – 68%, hajnowskim – 67% oraz monieckim – 66%. Wzrost zakwaszenia gleb jest jednym ze wskaźników jej chemicznej degradacji. Ponadto gleby na terenie powiatu hajnowskiego charakteryzują się niską zawartością fosforu 34% oraz potasu 38% i średnią magnezu 27%.

Potencjalnymi źródłami zanieczyszczeń gleby na terenie powiatu (jak i gminy) są:

- wprowadzane do gleby nieoczyszczone ścieki komunalne, w szczególności z nieszczelnych szamb,
- chemizacja rolnictwa /nawozy sztuczne, pestycydy,
- emisje do atmosfery zanieczyszczeń gazowych i pyłowych,
- urbanizacja i osadnictwo,
- zlokalizowane na terenie powiatu stacje paliw, itp.,
- zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych,
- degradacja gleb, erozja, zakwaszenie.

3.2.3. Obszary chronione i lasy

System obszarów i obiektów chronionych, w tym obszarów Natura 2000

Według danych GUS (stan na koniec 2015 r.) na terenie gminy Narewka zlokalizowano występowanie 33 636,62 ha obszarów objętych ochroną prawną w myśl ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2016 poz. 2134 ze zm.). Stanowi to 99,22% całej jej powierzchni i daje pierwsze miejsce spośród gmin w powiecie hajnowskim. Wspomniana ustawa traktuje również o obiektach chronionych w formie pomników przyrody, powołanych na terenie gminy w liczbie 116 obiektów. Ponadto na terenie gminy znajdują się obszary Natura 2000. Poniższa tabela przedstawia różnorodność form ochrony przyrody ustanowionych na terenie gminy.

Obszary i obiekty cenne przyrodniczo, objęte ochroną na terenie gminy Narewka

Lp.	Forma ochrony przyrody	Ilość obiektów	Powierzchnia na terenie gminy ha
w ramach ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2016 r. poz. 2134, ze zm.)			
1	Park Narodowy	1	4461,60
2	Rezerwaty	4	1950,82
3	Obszar chronionego krajobrazu	2	29178,80
4	Pomniki przyrody	116	-
5	Użytki ekologiczne	9	39,80
w ramach Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000			
6	Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków	2	-
7	Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk	2	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i RDOŚ w Białymstoku.

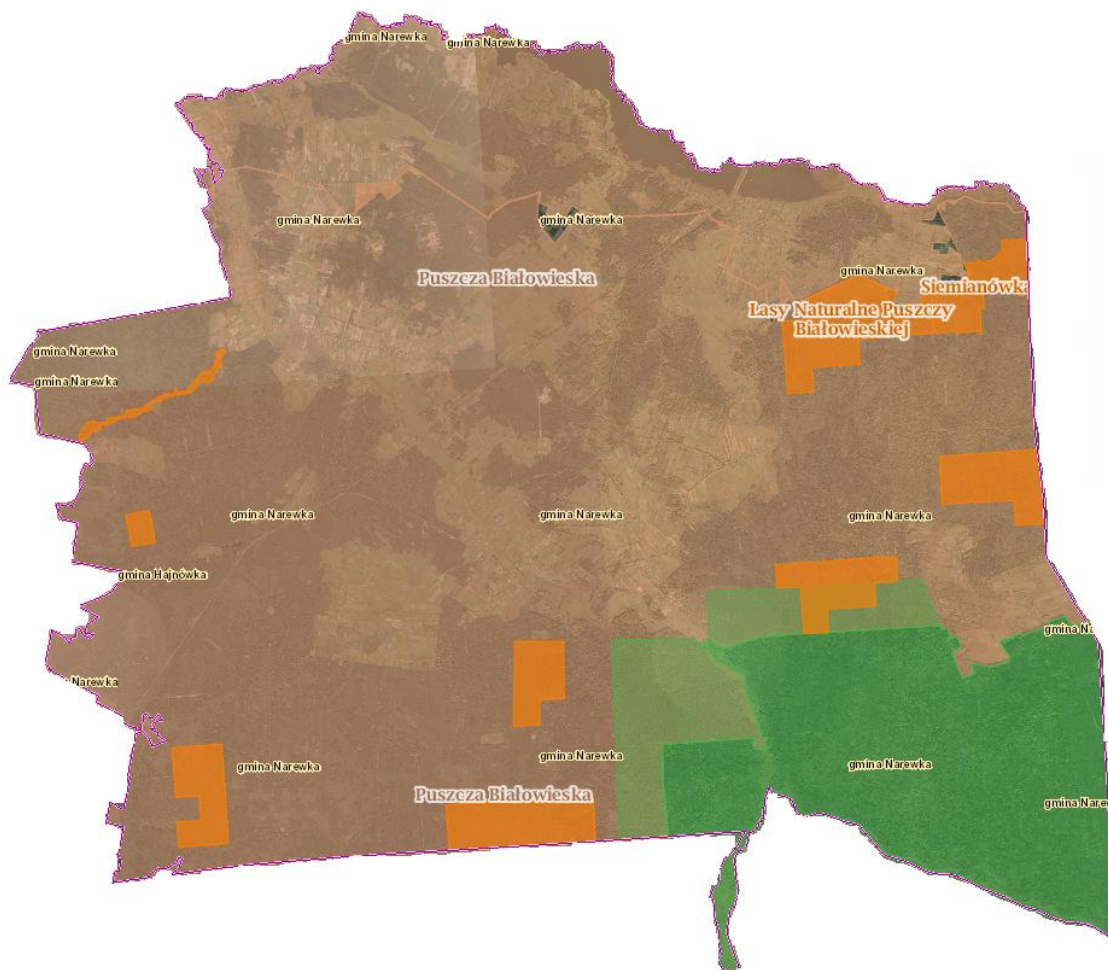
Białowieski Park Narodowy Park zajmuje powierzchnię 10 517,27 ha, co stanowi 1/6 polskiej części Puszczy Białowieskiej. Pod ochroną ścisłą znajduje się 5725,75 ha, pod ochroną czynną 4438,20 ha, ochrona krajobrazowa prowadzona jest na obszarze 353,32 ha. Wokół Parku utworzona jest strefa ochronna – otulina, która obejmuje lasy zagospodarowane o powierzchni 3224,26 ha. Cała otulina jest strefą ochrony zwierząt łownych. Białowieski Park Narodowy chroni najlepiej zachowany fragment Puszczy Białowieskiej – ostatni na niżu Europy las naturalny, o charakterze pierwotnym, jaki przed wiekami rozciągał się w strefie lasów liściastych i mieszanych. Charakteryzuje się dużą różnorodnością biologiczną. W Parku występuje m.in. 809 gatunków roślin naczyniowych, ponad 3 tys. gatunków roślin zarodnikowych i grzybów, prawie 200 gatunków mchów i 283 gatunki porostów. Stwierdzono ponad 8 tys. gatunków bezkręgowców, ok. 120 gatunków ptaków lęgowych oraz 52 gatunki ssaków. Stare, pierwotne drzewostany Białowieskiego Parku Narodowego wyróżniają się obfitością martwego drewna w różnych stadiach rozkładu i obecnością gatunków typowych dla lasów naturalnych. Spośród ptaków spotykamy tu np.: sóweczkę, dzięcioła trójpalczastego

i białoigrzbietego; z chrząszczy – żerdziankę Urussowa, pachnicę dębową, rozmiarza kolweńskiego; z motyli – lotnicę zyskę, szlaczkonია torfowca. Wiele z nich występuje na nielicznych obszarach poza Puszcą Białowieską.

Ponadto na terenie gminy znajduje się także: Obszar Chronionego Krajobrazu Puszczy Białowieskiej, Obszar Chronionego Krajobrazu Dolina Narwi, Rezerwat Gnilec, Rezerwat Dolina Waliczówki, Rezerwat Siemianówka oraz Rezerwat Las Naturalny Puszczy Białowieskiej.

Poniższa mapa przedstawia rozkład obszarów chronionych na terenie gminy.

Obszary chronione na terenie Gminy Narewka

Źródło: www.natura2000gdos.gov.pl

Ponadto na terenie gminy położone są trzy obszary Natura 2000: Puszcza Białowieska, Ostoja w dolinie górnej Narwi, Dolina Górnej Narwi.

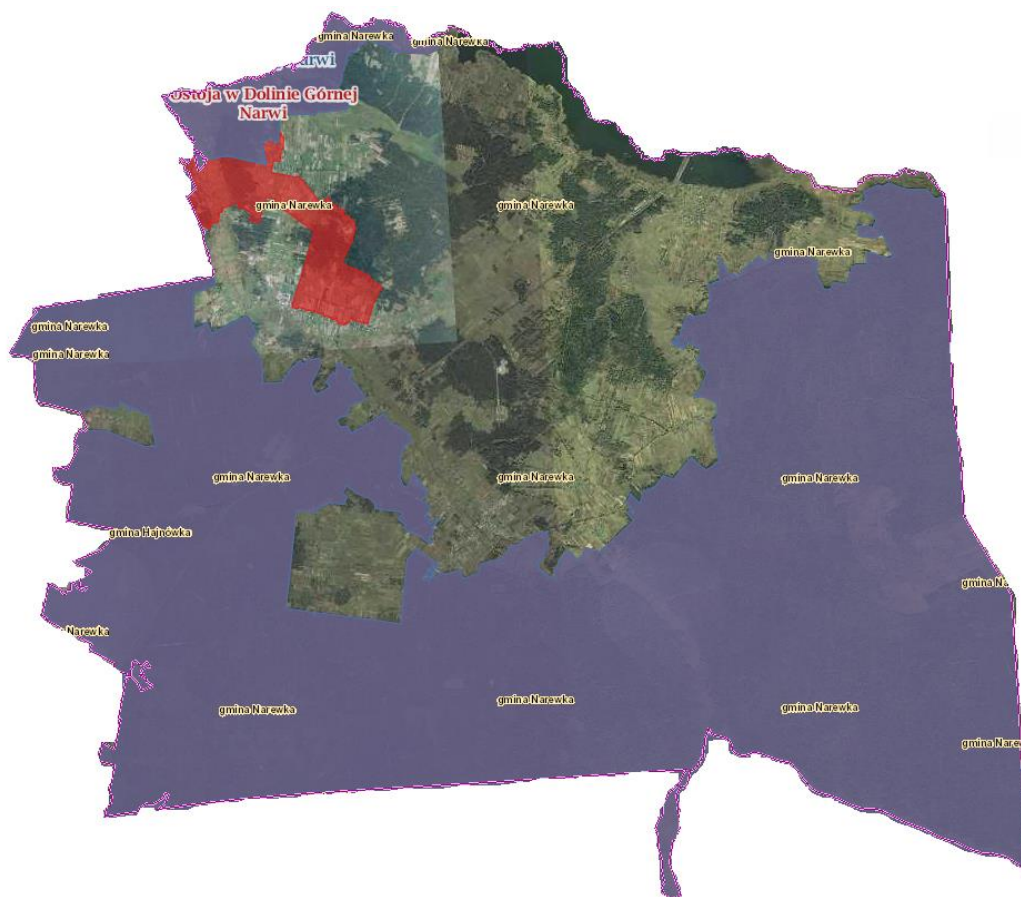
Puszcza Białowieska PLC200004 Ostoja obejmuje zwarty kompleks leśny, w którym dominują lasy liściaste o dużym stopniu naturalności i wysokiej różnorodności biologicznej. Stwierdzono w niej 44 gatunki ptaków umieszczonych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej oraz 12 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt. Ogółem w puszczy stwierdzono gniazdowanie 240 gatunków ptaków, co stawia tę ostoję wśród najważniejszych europejskich ostoi ptasich. Niezwykle jest całe bogactwo przyrodnicze puszczy. Dotychczas stwierdzono w niej ok. 11 tys. gatunków zwierząt, 1020 gatunków roślin naczyniowych, 260 gatunków mchów, 325 gatunków porostów oraz ok. 1200 gatunków grzybów wielkoowocnikowych. Pod wieloma względami, przyroda puszczańska stanowi unikat na skalę krajową, europejską, a nawet światową. To tutaj żyje największa na świecie populacja żubrów, tu spotkany jest kompletny zestaw gatunkowy ssaków kopytnych Polski, a także niemal pełny skład krajowy gatunkowy ssaków i ptaków drapieżnych. Dzięki obecności w lesie dużej ilości obumarłej martwej materii, puszcza stanowi ostoję wielu rzadkich gatunków bezkręgowców, a w przypadku niektórych gatunków jest to jedyne znane ich stanowisko w Polsce. Aż 36 gatunków zwierząt występujących w puszczy, znajduje się w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej. W tym samym załączniku znalazło się jeszcze 6 gatunków roślin naczyniowych, obecnych w tej ostoi. Niemal połowę obszaru tworzą grądy, czyli lasy, w których drzewostan tworzą głównie dęby, lipy i graby. Obniżenia terenu oraz doliny puszczańskich rzek Narewki, Hwoźnej, Orłówki i in. porastają lasy łęgowe z dominującym jesionem i olszą, a zatorfionych ich fragmentach wykształciły się subborealne świerczyny na torfie, olsy, brzeziny bagienne i bagienne lasy sosnowo-brzozowe. Z kolei na terenach wywyższonych, szczególnie na glebach piaszczystych i żwirowych dominują bory mieszane, a gdzieś tam spotykane są reliktove grądy wysokie i świetliste dąbrowy. Ubogie piaski eoliczne i wydmy porastają bory brusznicowe i czernicowe, miejscami również chrobotkowe.

W mokrych obniżeniach terenu pomiędzy wydmami wykształciły się bory bagienne i bezleśne torfowiska wysokie. W pozbawionych lasu częściach dolin rzecznych spotyka się zarośla wierzbowe, wilgotne łąki, ziołorośla, a czasem również łąki kośne, zaś w rejonach podtopionych - szuwały trzcinowe i turzycowe. W przekształconych fragmentach puszczy - przy drogach i nasypach kolejek wąskotorowych - wytworzyły się murawy kserotermiczne. Łącznie ok. 80% ostoi zajmują lasy porastające siedliska wymienione w załączniku I Dyrektywy Siedliskowej. Oprócz nich, na bezleśnych obszarach ostoi występują dalsze siedliska z tego załącznika. W sumie, na terenie ostoi, odnotowano 17 typów siedlisk z załącznika I.

Ostoja w Dolinie Górnej Narwi PLH200010 Obszar leży na wysokości 118 – 158m n.p.m. Obejmuje dolinę Narwi na odcinku od zapory wodnej w Bondarach do Suraża oraz leżące w lasach poblizu Suraża, silnie zarośnięte "Stawy Pietkowskie". Jest to jeden z najlepiej zachowanych w Polsce fragmentów doliny rzecznej o reżymie kształtowanym przez regularne wylewy. Koryto Narwi ma na tym odcinku naturalny charakter, z meandrami i starorzeczami. Wzdłuż koryta rosną zakrzewienia i zadrzewienia wierzbowe. W dolinie o szerokości 0,3-3,0 km występują zbiorowiska szuwarowe, turzycowiska i szuwały mannowe, a wokół starorzeczy - trzcinowiska. Lasy pokrywają niewielką część doliny – 22%, w tym lasy iglaste 15,00 %, liściaste 4,00 %, mieszane 2,00 %, lasy w stanie zmian 1,00 %. Łąki i pastwiska zajmują 54,00

% powierzchni terenu, zbiorniki wodne 1,00%, a tereny rolnicze i działki - 23,00 %. Cenne mokradła nadnarwiańskie zalicza się do największych w środkowej Europie. Stwierdzono tu występowanie 13 typów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej oraz 12 gatunków zwierząt z Załącznika II tej Dyrektywy, a także co najmniej 20 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej i 9 gatunków wymienionych w Polskiej Czerwonej Księdze. W okresie lęgowym obszar zasiedla: cyranka, krwawodziób, błotniak łąkowy, rycyk, błotniak stawowy, cietrzew, derkacz, dubelt, kropiatka, rybitwa czarna, sowa błotna, świerszczak, zielonka, wodniczka.

Obszary Natura 2000 na terenie Gminy Narewka

Źródło: www.natura2000gdos.gov.pl

Dolina Górnej Narwi PLB200007 Dolina Górnej Narwi jest jedną z najlepiej zachowanych w Polsce dolin rzecznych i stanowi, obok Bagien Biebrzańskich, jeden z największych obszarów mokradeł środkowoeuropejskich. Obszar obejmuje dolinę Narwi na odcinku od zapory wodnej w Bondarach do Suraża, z przylegającym do niej kompleksem stawowym, zasilanym w wodę z systemu rzeki Lizy (dopływu Narwi), usytuowanym w pobliżu Suraża. Koryto Narwi ma tu naturalny charakter, z meandrami i starorzeczami, jej dolina ma 0,3-3,0 km szerokości. Większość powierzchni doliny zajmują zbiorowiska szuwarowe, których występowanie uzależnione jest od corocznych wylewów rzeki. Dominują tu turzycowiska i szuvary mannowe, a wokół starorzeczy - trzcinowiska. Około 60% obszaru jest użytkowane rolniczo (przeważają pastwiska i łąki kośne). Występuje co najmniej 20 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Ptasiej. W okresie lęgowym obszar zasiedla: cyranka 10%-16% populacji krajowej,

krwawodziób 9-11% populacji krajowej, co najmniej 7% populacji krajowej błotniaka łąkowego. Występuje tu 13 typów siedlisk z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej (m.in. starorzecza i łągi) oraz 12 gatunków zwierząt z Załącznika II tej Dyrektywy, m.in. wydry, bobry i europejski gatunek priorytetowy: wilk.

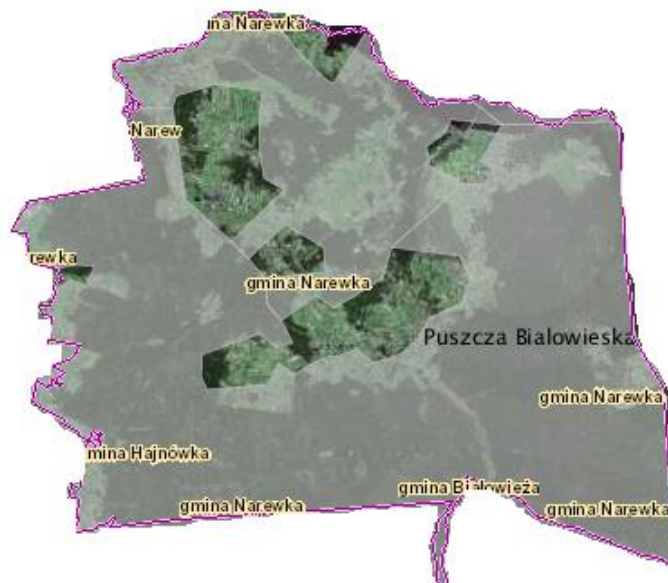
Korytarze ekologiczne

Sieć powiązań przyrodniczych stanowi system obszarów chronionych w myśl przepisów krajowych, uzupełniony i w pewnym zakresie pokrywający się z obszarami objętymi ochroną w ramach sieci międzynarodowych. Obszary chronione uzupełniają tereny „zielone”, w tym kompleksy leśne, sieć hydrograficzna i korytarze migracji zwierząt. Utrzymanie i rozwój powiązań przyrodniczych, ich spójność i ciągłość jest istotnym warunkiem zachowania różnorodności biologicznej.

W obrębie gminy Narewka swój przebieg mają 3 korytarze ekologiczne o znaczeniu krajowym i międzynarodowym, tj.:

- Puszcza Białowieska;
- Dolina Narwi Północnej;
- Puszcza Knyszyńska.

Korytarze ekologiczne na terenie gminy Narewka

Źródło: www.natura2000gdos.gov.pl

Zielone Płuca Polski

Teren całej gminy podobnie jak województwa podlaskiego znajduje się w granicach obszaru funkcjonalnego Zielone Płuca Polski. Obecnie celem istnienia ZPP jest promowanie rozwoju proekologicznego i utrzymanie zrównoważonych struktur przestrzennych dla zapewnienia

wysokiego standardu środowiska przyrodniczego, a także uczestnictwo w koncepcji tworzenia Zielonych Płuc Europy.

Lasy

Na terenie gminy Narewka lasy i tereny zadrzewione zajmują 23123,09 ha powierzchni ogólnej gminy. Lesistość gminy jest bardzo wysoka i kształtuje się na poziomie 66,5%. Daje to drugie miejsce w gminie tuż za gminą Białowieża -87,4%. Średnia dla powiatu hajnowskiego wynosi 53,3%. Według podziału Polski na krainy przyrodniczo-leśne, lasy gminy Narewka zaliczane są do II Krainy Mazursko-Podlaskiej Dzielnicę Puszczy Białowieskiej.

W podziale administracyjnym lasów woj. podlaskiego należą do Nadleśnictwa Browsk z siedzibą w miejscowości Gruszki.

Do typów siedliskowych lasów występujących na obszarze gminy Narewka zaliczyć można: bór suchy, bór świeży, bór wilgotny, bór bagienny, bór mieszany świeży, bór mieszany wilgotny, las mieszany świeży, las mieszany wilgotny, las mieszany bagienny, las świeży, las wilgotny, ols i ols jesionowy.

Na siedliskach boru świeżego drzewostan tworzony jest przez sosnę oraz pojedynczą domieszkę brzozy i świerku. Natomiast w borach mieszanych świeżych przeważają drzewostany sosnowo-świerkowe z pojedynczą domieszką brzozy i dębu.

Na siedliskach lasów mieszanego świeżego, mieszanego wilgotnego, mieszanego bagiennego, świeżego i wilgotnego występują głównie drzewostany sosnowo-dębowo-świerkowe z domieszką grabu, brzozy, osiki, jesionu, klonu, wiązu i lipy.

W siedliskach olsowych dominują drzewostany jesionowo-olchowe z domieszką świerku, osiki i brzozy.

3.3. Gospodarka

3.3.1. Podmioty gospodarcze

Na terenie gminy w 2015 r. zarejestrowanych było 195 podmiotów gospodarczych, obejmujących 16 jednostek gospodarczych sektora publicznego oraz 179 jednostek sektora prywatnego. Wśród podmiotów gospodarczych rozpatrywanych według sektorów własnościowych, z sektora publicznego 8 podmiotów, to państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego. W sektorze prywatnym zdecydowaną większość stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą – 131 podmiotów. Ponadto na terenie gminy funkcjonuje 9 spółek handlowych a także 4 z kapitałem zagranicznym, 3 spółdzielnie, 1 fundacja oraz 14 organizacji społecznych i stowarzyszeń.

Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON wg sektorów własnościowych

Sektory własnościowe	Sektor publiczny	Sektor prywatny
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	16	-
Państwowe i samorządowe jednostki prawa budżetowego ogółem	8	-
Podmioty gospodarki narodowej ogółem	-	195
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	-	179
Spółki handlowe	-	9
Spółki handlowe z kapitałem zagranicznym	-	4
Spółdzielnie		3
Fundacje	-	1
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	-	14

Źródło: GUS. Bank Danych Lokalnych.

Wśród podmiotów gospodarki narodowej analizowanych według sekcji PKD, największy udział (21,54%) mają jednostki prowadzące działalności w zakresie handlu hurtowego i detalicznego, naprawy pojazdów samochodowych oraz motocykli. Podmioty zarejestrowane w sektorze działalności budowlanej oraz transport i przetwórstwo przemysłowe stanowią odpowiednio 13,85% oraz 11,28%. Najmniejszy udział procentowy mają podmioty gospodarcze należące do trzech sekcji PKD związana z działalnością finansową i ubezpieczeniową – 2,05%.

Do największych przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie gminy zaliczyć można:

- Pronar Sp. z o.o. – producent maszyn rolniczych;
- Operator Logistyczny Paliw Płynnych Baza Paliwowa Nr 15 Narewka – przeładunek paliw płynnych;
- Terminal Integro Sp. z o.o. – przeładunek paliw płynnych;
- Terminal Planta Sp. z o.o. – przeładunek i składowanie paliw płynnych;
- Naftan Sp. z o.o. – produkcja mas parafinowych;
- Krex Sp. z o.o. – przeładunek i dystrybucja węgla, nawozów, soli drogowej, cementu;
- Aida Sp. z o.o. - przeładunek, magazynowanie i dystrybucja materiałów drewnopochodnych, cementu;
- Cyklon - przeładunek, magazynowanie, handel hurtowy i detaliczny gazem propan-butan;
- Ceramika Budowlana Lewkowo Sp. z o.o.;
- Nadleśnictwo Browsk w Gruszkach.

Na 10 tys. mieszkańców w gminie przypada 83 zarejestrowanych w rejestrze REGON podmiotów gospodarczych. Co klasyfikuje gminę na trzecim miejscu tuż za gminami:

Czeremcha (106) i Czyże (102). W powiecie hajnowskim na 10 tys. mieszkańców przypada 1302 podmiotów gospodarczych.

Podmioty gospodarki narodowej, na terenie gminy Sokoły zarejestrowane w rejestrze REGON według sekcji PKD (2009 r.)

Sekcja PKD	Ogółem		Sektor publiczny	Sektor prywatny
	%	Ilość	Ilość	Ilość
A – Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	8,72	17	1	16
C – Przetwórstwo przemysłowe	11,28	22	-	22
F – Budownictwo	13,85	27	-	27
G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych włączając motocykle	21,54	42	-	42
H – Transport i gospodarka magazynowa	2,56	5	-	5
I – Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	7,69	15	-	15
K – Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	2,05	4	-	4
L – Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	5,13	10	4	6
M – Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	4,10	8	-	8
N – Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	1,54	3	-	3
O – Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenie społeczne	3,08	6	2	4
P- Edukacja	2,56	5	5	-
Q- Opieka zdrowia i pomoc społeczna	3,59	7	1	6
R- Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	1,54	3	2	1
S i T – pozostała działalność usługowa; gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	10,77	21	1	20
Razem	100,00	195	16	179

Źródło: GUS. Bank Danych Lokalnych.

3.3.2. Rynek pracy

Gminę Narewka zamieszkuje 3804 osób (stan na koniec września 2015 r.) w tym 1933 mężczyzn i 1871 kobiet.

Ludność gminy Narewka na koniec 2015 r.

Wyszczególnienie	2015
Ludność wg miejsca zameldowania	3804
Kobiety	1871
Mężczyźni	1933
Ludność w wieku przedprodukcyjnym	480
Ludność w wieku produkcyjnym	2335
Ludność w wieku poprodukcyjnym	989
Przyrost naturalny w liczbach bezwzględnych	-11,0

Źródło: GUS. Bank Danych Lokalnych.

Ludność gminy w wieku produkcyjnym oraz przedprodukcyjnym w roku 2015 stanowiła 74,0% ogółu mieszkańców, w wieku poprodukcyjnym 26,0%. Biorąc pod uwagę możliwość tworzenia miejscowych rynków pracy wielkości te są bardzo istotne. W latach 2010-2015 liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, poprodukcyjnym i produkcyjnym w tym okresie systematycznie spadała.

Liczba bezrobotnych w 2015 r. wyniosła 189 osoby. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych, w stosunku do liczby ludności w wieku produkcyjnym w tym samym roku wynosiła 8,1%, w tym kobiety 8,7%, mężczyźni 7,6%. Co daje gminie czwarte miejsce wśród gmin o najwyższym poziomie bezrobocia na terenie powiatu hajnowskiego. Wskaźnik bezrobocia w Narewce jest niższe od poziomu bezrobocia w powiecie hajnowskim – 11,0% (rok 2014).

3.3.3. Turystyka

Na terenie gminy Narewka wyróżnić można dwa główne centra turystyczne skupione wokół miejscowości Narewka i na Skraju Puszczy Białowieskiej w miejscowości Gruszki oraz przy Zalewie Siemianówka w Starym Dworze i miejscowości Siemianówka.

Bazę noclegową gminy tworzy osiem obiektów, z których korzystają turyści z Polski i z zagranicy. Spośród wszystkich gmin powiatu hajnowskiego najwięcej obiektów turystycznych zlokalizowanych jest na terenie gminy Białowieża (16), Narewka zajmuje 2 miejsce.

Baza noclegowa Gmina Narewka

L.p.	Nazwa ośrodka	Adres	Liczba miejsc	Liczba pokoi
1	Ośrodek Edukacji Ekologicznej	ul. Szkolna 35 Siemianówka	48 miejsc 1x1os., 22x2os., 4x3os., 1x4os.	pokoje 1,2,3 i 4- osobowe z łazienkami
2	Pokoje gościnne (przy Świetlicy Samorządowej)	Lewkowo Stare 62	21 miejsc 7x3-os.	pokoje 3-os. z umywalkami; łazienka oddzielnie
3	Bojarski Gościniec w Narewce	Narewka ul., Ogrodowa 28	30 miejsc noclegowych i 12 miejsc w zielonym domku nad rzeką	pokoje 2, 4 - osobowe z łazienką
4	Pokoje gościnne Darz Bór	Gruszki 15	25 miejsc 2x2-os.; 2x3os.; 2x4os.	2, 3, 4-osobowe; 3 łazienki
5	Pokoje gościnne Ostoja	Gruszki 19/1	18 miejsc 9x2-os.	6 pokoi z łazienkami, 3 pokoje bez łazienek
6	Klub Carino 2000	ul. Topolowa 15 Nowa Łuka	50 miejsc 1x1os., 4x2os.; 10x4os.	1, 2 i 4-osobowe; jedna, wspólna łazienka
7	Białowieskie Ustronie	Janowo 35	28 miejsc	28 miejsc w 9 pokojach, z pełnymi węzłami sanitarnymi, pojedynczymi łóżkami i czajnikami, pokoje 2, 3, 4, 5- osobowe
8	Ośrodek Sportu i Rekreacji	ul. Hajnowska 22 tel. 685 80 62	50	pole namiotowe, boisko do siatkówki, koszykówki

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.turystyczna.narewka.pl

Bazę noclegową uzupełniają gospodarstwa agroturystyczne, na terenie gminy jest 56 takich obiektów.

Gospodarstwa agroturystyczne na terenie gminy Narewka

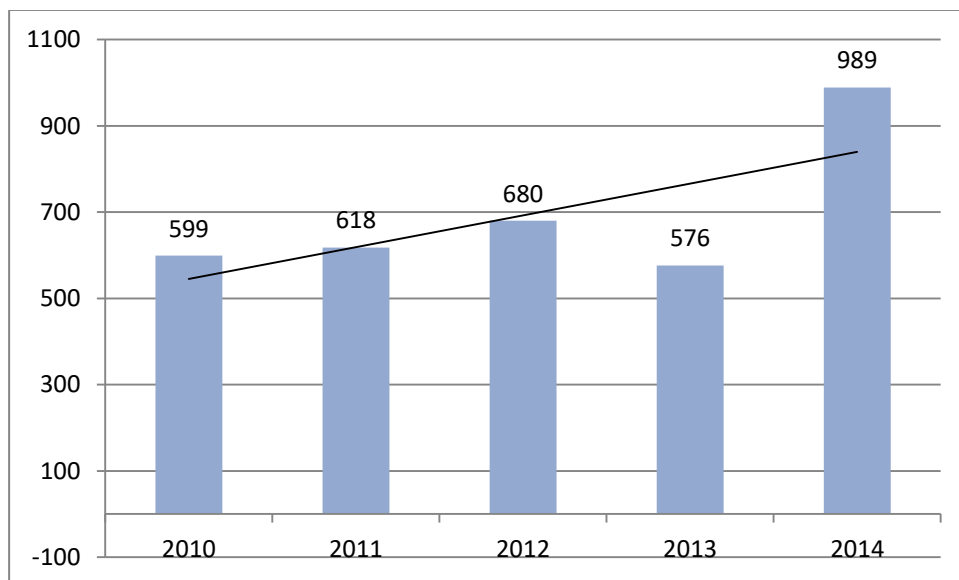
L.p.	Miejscowości	Ilość gospodarstw agroturystycznych
1	Babia Góra	2
2	Bernacki Most	1
3	Eliaszuki	1
4	Gnilec	1
5	Guszczewina	1
6	Gruszki	2
7	Janowo	4
8	Krynica	1
9	Lewkowo Nowe	5

L.p.	Miejscowości	Ilość gospodarstw agroturystycznych
10	Lewkowo Stare	4
11	Mikłaszewo	1
12	Minkówka	1
13	Narewka	4
14	Nowa Łuka	3
15	Nowe Masiewo	2
16	Pasieki	1
17	Planta	1
18	Podlewkowie	1
19	Siemianówka	3
20	Skupowo	3
21	Stare Masiewo	4
22	Świnoroje	1
23	Suszczy Borek	1
24	Tarnopol	4
25	Zabłotczyzna	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.turystyczna.narewka.pl

Na przestrzeni lat 2010-2014 obserwuje się wzrost liczby turystów odwiedzających gminę, w analizowanym okresie ich liczba wzrosła o 65,10%.

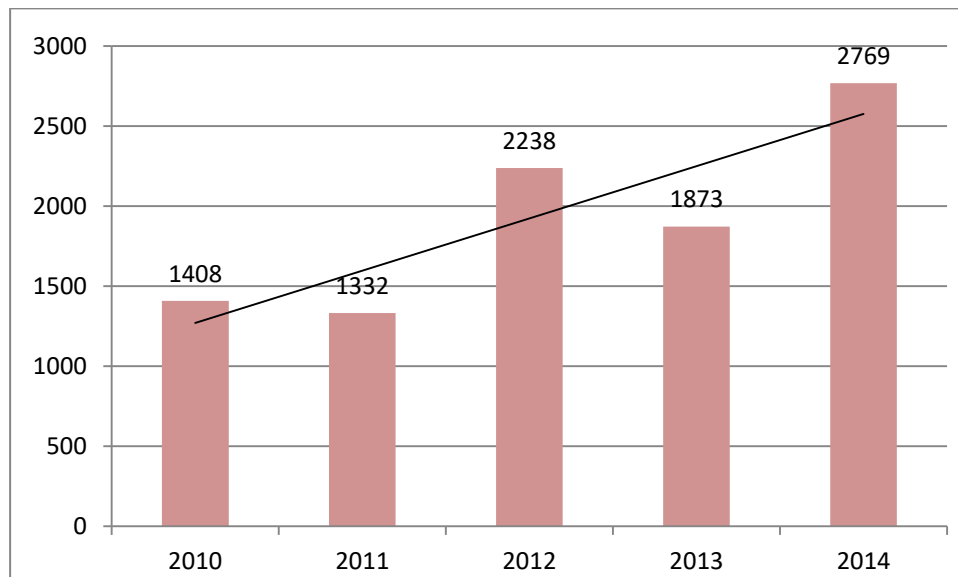
Liczba turystów odwiedzających gminę ogółem w okresie I-XII

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Analogicznie do wzrostu liczby turystów wzrosła również ilość udzielanych noclegów, w analizowanym okresie o 96,66%.

Ilość udzielonych noclegów w gminie Narewka ogółem w okresie I-XII.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL.

Na terenie gminy zlokalizowane są liczne szlaki turystyczne - rowerowe:

1. Szlak CZARNY (Narewka-"Składnica Szypulowa") - 9 km

Długość szlaku wynosi 9 km. Wychodzi z Narewki ulicą Mickiewicza i po około 1 km skręca w prawo w drogę żwirową prowadzącą po krawędzi malowniczej doliny Narewki. Dalej szlak mija po prawej stronie wieś Gruszki i przy pomnikowym dębie dochodzi do siedziby Nadleśnictwa Browsek. Tu znajduje się Izba Przyrodniczo-Leśna oraz należące do nadleśnictwa pensjonaty z miejscami noclegowymi. Następnie drogą asfaltową szlak wchodzi w las, przekracza malowniczą dolinę leśnej rzeki Braszczy i po około 3 km osiąga granicę Białowieskiego Parku Narodowego. Ostatni odcinek szlaku prowadzi wśród dobrze zachowanych borów aż do tzw. "składnicy szypulowej", gdzie łączy się ze szlakiem zielonym.

2. Szlak NIEBIESKI (Narewka-Masiewo) - 25 km

Szlak o długości 25 km. Wychodzi z Narewki przy nowym budynku szkoły w kierunku wsi Siemianówka. Za wsią Leśna po obu stronach drogi na otwartych łąkach widoczne są tzw. "brogie" służące do przechowywania siana, niegdyś typowe dla nadnarwiańskich krajobrazów. Na wysokości wsi Osowe szlak skręca w lewo i prowadzi przez wieś, a następnie wraca na drogę prowadzącą do Siemianówki. Ze wsi Siemianówka szlak wiedzie obok murowanej cerkwi na wschód w kierunku wsi Siemieniakowszczyzna. Na skrzyżowaniu przed wsią odejście w lewo ze szlaku w kierunku wieży widokowej przy Zbiorniku Siemianówka (dojazd około 0,5 km), doskonałego miejsca do obserwacji ptaków. Od zjazdu na wieżę szlak rowerowy prowadzi w prawo drogą na Babią Górę i następnie przez rezerwat Siemianówka na południe wzdłuż

edukacyjnej ścieżki ornitologicznej. Po drodze mija osobliwości przyrodnicze (np. "zakochane drzewa") oraz cenne pod względem przyrodniczym drzewostany, np. zgrupowanie około 300-letnich sosen (dojazd w lewo 1 km). Po wyjściu z lasu szlak niebieski łączy się ze szlakiem zielonym i kończy się przy sklepie we wsi Masiewo I.

3. Szlak ZIELONY (Narewka-Masiewo-Narewka) - 36 km

Pętla o długości 36 km prowadzi po drogach asfaltowych i żwirowych z Narewki przez wieś Janowo do Puszczy Białowieskiej, dalej leśnymi drogami (Nadleśnictwo Browsk) do dawnej składnicy drewna na granicy Białowieskiego Parku Narodowego. Stąd można udać się na wieżę widokową i szlak pieszy "Carska Tropina" (dojazd 1,5 km) lub pojechać dalej szlakiem rowerowym do "Kosego Mostu" na rzece Narewce (malowniczy widok na dolinę) i dalej do tzw. "składnicy szypulowej" (patrz. zdjęcie poniżej), gdzie szlak zielony łączy się z czarnym. Następnie szlak prowadzi leśną drogą na przemian na południe i na wschód, mijając stare puszczańskie drzewostany, aż do ścieżki edukacyjnej przez naturalne zbiorowiska leśne (ścieżka dostosowana jest wyłącznie do turystyki pieszej). Dalej szlak podąża w kierunku Masiewa, pokrywając się na wielu odcinkach z Wilczym Szlakiem (szlak pieszy). Po drodze mijamy odepście do głazu narzutowego przyniesionego przez lodowiec ze Skandynawii (można do niego dotrzeć pieszo lub rowerem - około 0,5 km) i dalej - składnicę drewna oraz dawne miejsce postoju kolejki wąskotorowej. Za składnicą szlak prowadzi przez obszar uroczyska Głuszec z dobrze zachowanymi partiami borów sosnowych i bagiennych. Mijając osadę Zamosze (po lewej stronie) szlak przekracza granicę BPN i dochodzi do Masiewa, gdzie łączy się ze szlakiem niebieskim. Z Masiewa wraca drogą asfaltową przez wieś Olchówka do Narewki

4. Szlak ŻÓŁTY (Białowieża-Narewka) - 21 km

Trasa biegnie przez wieś Pogorzelce i Uroczysko Stara Białowieża, gdzie znajduje się kilkusetmetrowa ścieżka edukacyjna - Szlak Dębów Królewskich. Dalej Drogą Narewcką szlak prowadzi do Narewki. Tu znajduje się cerkiew pod wezwaniem św. Mikołaja i zabytkowy cmentarz żydowski.

5. Podlaski Szlak Bociani (Białowieża-Narewka-Goniądz) - 206 km

Jako szlak rowerowy, Podlaski Szlak Bociani łączy ze sobą 3 parki narodowe: Białowieski, Narwiański i Biebrzański. Wkrótce szlak zostanie przedłużony do Wigierskiego Parku Narodowego i Suwalskiego Parku Krajobrazowego. Ponadto osnową, wokół której rozwinął się szlak jest Dolina Górnej Narwi i południowy fragment Kotliny Biebrzańskiej. Nadrzędnym walorem szlaku obrazującym jego unikatowość jest występowanie wielu skupisk bocianów, trwale wpisanych w krajobraz Podlasia.

Obecnie na ponad 206 km oznakowanego szlaku rowerowego w kolorze czerwonym, od Białowieży do Goniądza turystę prowadzi sieć tablic informacyjnych, drogowskazów i znaków drogowych, opatrzonych rozpoznawalnym logo. Dzięki nim wycieczka rowerowa jest łatwa i przyjemna. W wielu punktach na szlaku można ponadto wypożyczyć kajaki, popływać tradycyjną łodzią „psychówką”, pojeździć konno, wynająć kwaterę agroturystyczną. O różnych

porach roku każdy może uczestniczyć w atrakcyjnych imprezach cyklicznych. Tylko tutaj turysta najlepiej pozna życie i zwyczaje Bociana białego, utrwalonego w świadomości turystów z kraju i z zagranicy jako najbardziej charakterystyczny element polskiego krajobrazu.

Przebieg szlaku: Białowieża (BPN) - Pogorzelce - „droga narewowska”- Gruszki - Narewka - Stare Lewkowo - Odrynki - Narew - Trześcianka - Puchły - Kaniuki - Wojszki - Doktorce - Zawyki - Suraż - Turośń Dolna - Dobrowoda - Baciuty – Bokiny - Kurowo (NPN) - Pajewo - Radule - Leśniki - Tykocin - Tatary - Piaski - Łaziuki - Łazy Duże - Słomianka - Zajki - Laskowiec - Strękowa Góra - Gugny - Dobarz - Osowiec-Twierdza (BPN) - Goniądz.

6. Szlak Walk Partyzanckich (Hajnówka-Narewka) - 22 km

Jest to doskonałe miejsce wypadowe na wycieczki po Puszczy Białowiejskiej. Szlak rozpoczyna się w Hajnówce, biegnie przez rezerваты przyrody: "Lipiny" i "Szczeko-towo". Rezerwat "Lipiny" został utworzony w celu zachowania jednego na terenie Puszczy stanowiska dębu bezszypułkowego. Tajemniczy rezerwat "Szczekotowo" chroni starostowiańskie cmentarzyska kurhanowe X - XIII wieku. Ciekawym obiektem znajdującym się na szlaku jest prawosławna kapliczka z cudownym źródłem, znana pod nazwą "Krynoczka". W 1999 r. obchodzono 150-lecie istnienia świątyni. Podążając dalej Lipińskim Traktem dociera się do wsi Świnoroje, gdzie znajduje się pole namiotowe a także ścieżka dydaktyczna "Pod Dębami" Leśnego Kompleksu Promocyjnego "Lasy Puszczy Białowiejskiej". Szlak kończy się w Narewce.

7. Białowiecki Szlak Transgraniczny (żółty, 58 km w części polskiej)

Przebieg szlaku: Narew – Narewka - Stare Lewkowo - Tyniewiczze Duże – Kamień – Kuraszewo – Nowy Kornin – Noweberezowo (Nowoberezowo) – Hajnówka – Budy – Teremiski – Stara Białowieża – Białowieża – Grudki – granica państwowa między Polską a Białorusią – Biały Lasek – Szereszewo – Pruzany – Różany. Białowiecki Szlak Transgraniczny, łączy w sobie zabytki architektoniczne z pięknem puszczańskiej przyrody. Szlak ten, po stronie polskiej, przebiega przez powiat hajnowski. Do głównych atrakcji szlaku należą wsie założone w XVI – XVIII wieku o zachowanym pierwotnym układzie przestrzennym, licznymi świątyniami głównie prawosławnymi, a także charakterystycznych dla regionu bogatych zdobieniach budynków drewnianych. Trasa po stronie białoruskiej prowadzi przez fragment dawniej tzw. „drogi królewskiej” otwartej przez Mikołaja II w 1903 roku. Przy drodze można podziwiać oryginalne mostki i balustrady z czasów carskich. W miejscowościach, przez które przebiega szlak warto obejrzeć zabytki architektoniczne z XVII – XIX wieku, które mają znaczenie historyczne.

Rajd rowerowy Białowieckim Szlakiem Transgranicznym (trasa z Narwi do Narewki szlak niebieski) po drodze następujące atrakcje:

Lewkowo Stare (cerkiew p.s. św. Piotra i Pawła, możliwość organizacji zajęć z ceramiki w świetlicy)

Narewka (cerkiew p.w. św. Mikołaja, kościół p.w. św. Jana Chrzciciela, Galeria im. Tamary Sołoniewicz).

8. Ścieżka dydaktyczna "Pod Dębami"

"Pod Dębami" - ścieżka przebiega po terenie Leśnictwa Świnoroje i prezentuje fragment lasu zagospodarowanego, w tym drzewostany w wieku 100 - 150 lat, a także młodsze oraz szkółkę leśną. Prezentowane są także zagadnienia z zakresu hodowli lasu - odnowienie naturalne oraz ochrony lasu - monitoring i walka z kornikiem drukarzem, a także szkody ze strony czynników abiotycznych w lesie. Na trasie w kształcie pętli znajdują się kurhany z wczesnego średniowiecza. Ścieżka ma swój początek i koniec przy polu namiotowym we wsi Świnoroje. Ścieżką można poruszać się pieszo i na rowerach. Trasa ma długość około 9 km (czas przejścia około 2,5-3 godzin). Jest możliwość skrócenia trasy, wtedy długość ścieżki wynosi około 4,5 km, a czas przejścia 1-1,5 godziny.

9. Szlaki w Obrębie Ochronnym Hwoźna Białowieskiego Parku Narodowego:

- Szlak Wokół Uroczyska Głuszc - czerwony - 5,5 km
- Wilczy Szlak - zielony - 11,5 km
- Carska Tropina - czarny - 4,0 km
- Szlak Tropem Żubra - 20 km

3.3.4. Rolnictwo

Na terenie gminy funkcjonuje 1101 gospodarstw rolnych, z czego blisko 69,39% gospodarstw utrzymuje się z działalności rolniczej.

W strukturze powierzchni gospodarstw dominują gospodarstwa powyżej 1 ha powierzchni, stanowiące 73,38% ogółu. Najwięcej, bo blisko połowa gospodarstw, to gospodarstwa zakwalifikowane w grupie 1-15 ha powierzchni. Gospodarstwa duże zajmujące powierzchnię powyżej 15 ha stanowią 3,36% ogółu gospodarstw. Podobną strukturą cechują się gospodarstwa w powiecie hajnowskim.

Średnia wielkość gospodarstwa rolnego w gminie to 6,21 ha zaś w powiecie hajnowskim 7,42 ha.

W użytkowaniu gospodarstw rolnych na terenie gminy znajduje się łącznie 6 832,21 ha gruntów. Wśród użytków rolnych na terenie gminy, dominują te w dobrej kulturze – 82,07% wszystkich użytków rolnych.

Powierzchnia gruntów w użytkowaniu gospodarstw rolnych w gminie, powiecie i % udziału

Powierzchnia [ha]											
Jed. teryt	użytki rolne ogółem	pod zasiewami	grunty ugorowane łącznie z nawozami zielonymi	uprawy trwałe	sady ogółem	ogrody przydomowe	łąki trwałe	pastwiska trwałe	pozostałe użytki rolne	las i grunty leśne	pozostałe grunty
Gmina Narewka	4926,08	1222,47	229,89	13,26	11,69	5,01	1978,97	593,29	883,19	1124,16	781,97
Powiat hajnowski	47314,22	24725,57	1683,09	396,42	347,29	126,83	13650,26	3077,15	3654,90	7861,86	3431,37
%	10,41	4,94	13,66	3,34	3,37	3,95	14,50	19,28	24,16	14,30	22,79

Źródło: GUS, Powszechny Spis Rolny, 2010.

Użytki rolne w gminie Narewka stanowią jedynie 10,41% wszystkich użytków rolnych w powiecie hajnowskim. Użytki rolne pod zasiewami stanowią jedynie 4,94% takich gruntów w powiecie.

Struktura zasiewów

Jednostka terytorialna	Powierzchnia [ha]							
	ogółem	zboża razem	zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi	pszenica ozima	pszenica jara	żyto	jęczmień ozimy	jęczmień jary
Gmina Narewka	1222,47	1003,05	958,76	29,58	32,78	131,63	1,66	82,85
Powiat hajnowski	24725,57	20485,55	18733,13	2984,22	1217,95	3411,03	118,59	796,06
%	4,94	4,90	5,12	0,99	2,69	3,86	1,40	10,41

Źródło: GUS, Powszechny Spis Rolny, 2010.

Na podstawie powyższej tabelki można stwierdzić, że udział zasiewów poszczególnych zbóż w gminie stanowi jedynie niewielki procent zasiewu zbóż w całym powiecie hajnowskim.

Łączna liczba gospodarstw rolnych utrzymujących zwierzęta gospodarskie sięga na terenie powiatu 1822 gospodarstw, a deklarowane pogłowie zwierząt przekracza 29 tys. sztuk dużych.

Zwierzęta gospodarskie

Jednostka terytorialna	Gospodarstwa rolne utrzymujące zwierzęta gospodarskie [szt.]	Pogłowie zwierząt w sztukach dużych [SD]
Gmina Narewka	311	1136
Powiat hajnowski	2954	27438
%	10,53	4,14

Źródło: GUS, Powszechny Spis Rolny, 2010.

Na terenie gminy 311 gospodarstw rolnych utrzymuje zwierzęta hodowlane. Stanowi to jedynie ok. 11% wszystkich gospodarstw z terenu powiatu hajnowskiego.

W strukturze chowu i hodowli zwierząt, na terenie gminy dominuje drób i bydło. Dość liczne są również gospodarstwa prowadzące chów i hodowlę trzody chlewnej. Podobnie przedstawia się sytuacja w powiecie hajnowskim.

Należy jednak podkreślić, że gospodarstwa prowadzące chów i hodowlę na terenie gminy stanowią jedynie niewielki procent tego typu obiektów z terenu całego powiatu hajnowskiego.

Struktura chowu i hodowli zwierząt gospodarskich

Jed. Teryt.	Liczba gospodarstw prowadzących chów i hodowlę						
	bydło razem	bydło krowy	trzoda chlewna razem	trzoda chlewna lochy	konie	drób razem	drób kurzy
Gmina Narewka	162	150	134	11	72	183	182
Powiat hajnowski	1475	1307	1259	225	382	2133	2054
%	10,98	11,48	10,64	4,89	18,85	8,58	8,86
	Liczba zwierząt gospodarskich [szt.]						
	bydło razem	bydło krowy	trzoda chlewna razem	trzoda chlewna lochy	konie	drób ogółem razem	drób ogółem drób kurzy
Gmina Narewka	1030	597	331	14	186	3184	2875
Powiat hajnowski	13254	7112	14130	1253	1091	1400851	1284505
%	7,77	8,39	2,34	1,12	17,05	0,23	0,22

Źródło: GUS, Powszechny Spis Rolny, 2010.

3.4. Infrastruktura techniczna

3.4.1. Gospodarka wodno – ściekowa

Wody podziemne są głównym źródłem zaopatrzenia w wodę ludności, rolnictwa i przemysłu. W 2014 r. zużyto 191,2 dam³, z czego 166,2 dam³ na cele bytowo-gospodarcze. Na potrzeby przemysłu wykorzystano 15 dam³.

Na koniec 2014 r. sieć wodociągowa w gminie miała długość 118,2 km, przy 1912 podłączeniach do gospodarstw domowych. Z sieci korzysta łącznie około 3602 osób, co stanowi 94,7%. Daje to gminie 3 miejsce wraz z gminą Dubicze Cerkiewne wśród gmin z terenu powiatu. Średnia dla powiatu to 92,2%.

Charakterystyka ujęć i stacji wodociągowych wodociągów wiejskich

Wodociąg wiejski w Narewce oparty jest o dwie studnie wiercone, zlokalizowane na terenie stacji wodociągowej, pracujące na zmianę jako podstawowa i awaryjna. Obie studnie odległe od siebie o 10 m ujmują tę samą warstwę wodonośną z utworów czwartorzędowych, zalegającą na głębokości 21 - 51,5 m. Warstwa ta wykształcona jest w postaci piasków średnioziarnistych i prowadzi wodę pod ciśnieniem 1,7 atmosfery. Warstwa wodonośna odizolowana jest od powierzchni terenu kompleksem glin zwałowych o miąższości 21 m. Jakość ujmowanych wód pod względem fizyko-chemicznym oraz bakteriologicznym nie budzi zastrzeżeń i mogą one być używane do picia bez uzdatniania.

Wodociąg wiejski w Siemianówce oparty jest o dwie studnie wiercone, zlokalizowane na terenie stacji wodociągowej we wsi Siemianówka, pracujące w układzie studnia podstawowa i awaryjna. Woda ujmowana jest z utworów czwartorzędowych z warstwy wodonośnej wykształconej w postaci piasków średnioziarnistych i drobnoziarnistych występujących od powierzchni terenu o miąższości 41 m., a w st. nr 2 w przelocie 19-27 m. rozdzielone serią iłów. Podścielają ją gliny zwałowe. Generalnie zwierciadło wód podziemnych ma charakter swobodny. Lokalne napięcia powodują przewarstwienia ilasto-gliniaste. Wody podziemne ujęte w studniach mają bezpośredni kontakt z wodą powierzchniową zakumulowaną w zbiorniku Siemianówka. Jakość wody ujmowanej pod względem fizyko-chemicznym i bakteriologicznym odpowiada normom stawianym dla wód pitnych.

Wodociąg wiejski w Masiewie oparty jest o 1 studnię wierconą. Woda ujmowana jest z utworów czwartorzędowych z warstwy wodonośnej wykształconej w postaci piasków drobnoziarnistych i pylastych w przelocie 51 - 82 m. p.p.t. Warstwa wodonośna izolowana jest o powierzchni terenu nadkładem gruntów słaboprzepuszczalnymi gliny piaszczystej, pylastej i zwałowej oraz iłów o łącznej miąższości 51 m. Jakość ujmowanej wody nie budzi zastrzeżeń pod względem bakteriologicznym i fizykochemicznym. Stacja wodociągowa pracuje w układzie jednostopniowego pompowania wody.

Na terenie gminy zakładowe ujęcia wody oparte o studnie głębinowe posiadają:

- Nadleśnictwo Browsk z siedzibą w Gruszkach - ujęcie i stacja wodociągowa w osadzie Gruszki zaopatruje w wodę Nadleśnictwo w Gruszkach oraz mieszkańców osady Gruszki i wsi Guszczewina. Ujęcie oparte jest o 1 studnię wierconą o głębokości 45,3 m. Studnia ujmuje wodę z warstwy wodonośnej wykształconej w postaci piasków drobnoziarnistych i utworów żwirowych, która jest przykryta ciągłym kompleksem utworów nieprzepuszczalnych o miąższości ok. 37 m.
- Przedsiębiorstwo Ceramiki Budowlanej w Lewkowie Starym - 2 studnie wiercone.
- Stacja Paliw w Narewce - 1 studnia wiercona głębokości 107 m.

Na terenie gminy Narewka działają trzy biologiczne oczyszczalnie ścieków o łącznej przepustowości 530 m³/d. Oczyszczalnia obsługuje 2495 mieszkańców- 71,2% (RLM 3550). Na koniec 2014 roku oczyszczono 57 dam³. Oczyszczalnie znajdują się w miejscowościach: Narewka, Nowa Łuka i Lewkowo.

Z sieci kanalizacyjnej w gminie korzysta około 1808 osób – 47,5%. Daje to czwarte miejsce wśród gmin z terenu powiatu tuż za gminami: Miasto Hajnówka, Białowieża i Czeremcha. Średnia dla powiatu 60,6%. Na koniec 2014 r. długość czynnej sieci rozdzielczej wynosiła 53,1 km, przy 989 podłączeniach do budynków. Gospodarka ściekowa oparta jest w większości na zbiornikach bezodpływowych – około 241 obiektów oraz przydomowych oczyszczalniach ścieków 233 sztuki.

3.4.2. Energetyka

Sumaryczna długość sieci gazowej w gminie wynosi 0,4 km i jest nią objętych 78 (1,0%) gospodarstw domowych. Gmina Narewka jest jena z nielicznych częściowo zgazyfikowanych gmin powiatu hajnowskiego. Średnia dla powiatu wynosi 0,1%.

Podobnie niewielki zasięg ma zaopatrzenie w energię cieplną. Łączna długość sieci cieplnej w gminie wynosi 1,8 km, a jest do niej podłączonych 168 gospodarstw domowych (8,6%). W eksploatacji znajduje się 8 kotłowni węglowych, gazowych, olejowych lub olejowo-gazowych o mocy cieplnej 8,5 MW. W ciągu ostatnich lat zmniejszyła się ilość kotłowni węglowych, eksploatacja których wpływała na przekroczenie emisji dopuszczalnych zanieczyszczeń i powodowała obciążanie budżetu gminy w latach 2000 - 2002 coroczną kwotą w wysokości 121 tys. zł.

3.4.3. Komunikacja i transport

Ogólna długość dróg w gminie wynosi 165,6 km, z czego 82,0 km (49,5%) posiada utwardzoną nawierzchnię.

Podział dróg przebiegających przez teren gminy ze względu na klasę jest następujący:

- klasa III - G - 5,8 km (3,5%)
- klasa IV - Z - 51,2 km (30,9%)
- klasa V - L - 43,6 km (26,4%)
- klasa VI - D - 64,9 km (39,2%)

Pod względem własności 64,9 km dróg przebiegających przez teren gminy to drogi gminne, 77,1 km - powiatowe, a 23,6 km - wojewódzkie.

Przez teren gminy przebiegają także trasy kolejowe. Ich łączna długość wynosi 64,327 km. Trasy kolejowe są wykorzystywane do przewozów pasażerskich dwa razy dziennie (aktualnie zawieszono) oraz do przewozu towarów i materiałów budowlanych, a także materiałów ropopochodnych. Długość czynnej linii kolejowej wynosi 46,021 km.

Prócz linii kolejowej istnieją trzy nieczynne bocznic kolejowe, o łącznej długości 11,283 km:

- Nowosady - Chryzanów od km 1,082 do km 3,207 - 2,125 km
- Narewka - Chryzanów od km 0,043 do km 5,376 - 5,333 km
- Siemianówka - Wiącków od km 0,106 do km 3,931 - 3,825 km

Część bocznic jest dzierżawionych dla inwestora na linie przeładunkowe.

Ponadto na terenie puszczy istnieje sieć nieczynnych kolejek leśnych.

3.5. Infrastruktura społeczna

3.5.1. Kultura i sport

Na terenie gminy działa prężnie Gminny Ośrodek Kultury z siedzibą w Narewce. Ośrodek ma dobrą bazę lokalową, wyposażony jest m.in. w sale kinową i widowiskową. Ponadto w jego budynku znajduje się siedziba Samorządowej Biblioteki Publicznej, redakcji czasopisma „Nad Narewką”, Regionalnego Zarządu Emerytów Rencistów i Inwalidów oraz Stowarzyszenia Przyjaciół Ziemi Narewckiej.

Istotnym podmiotem upowszechniającym kulturę jest także Galeria im. T. Sołowiec w Narewce. Oferuje ona m.in.: wystawy, warsztaty i imprezy okolicznościowe. Patronką galerii jest urodzona w Narewce Tamara Sołowiec – reżyser i scenarzystka filmowa.

Na terenie gminy działają też organizacje pozarządowe wśród tych najbardziej aktywnych należy wymienić:

- Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów;
- Agroturystyczne Stowarzyszenie Puszczy Białowieskiej w Narewce;
- Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Narewckiej;
- Stowarzyszenie „Storczyk”;
- Stowarzyszenie Wspierania Inicjatyw Lokalnych TRYBA;

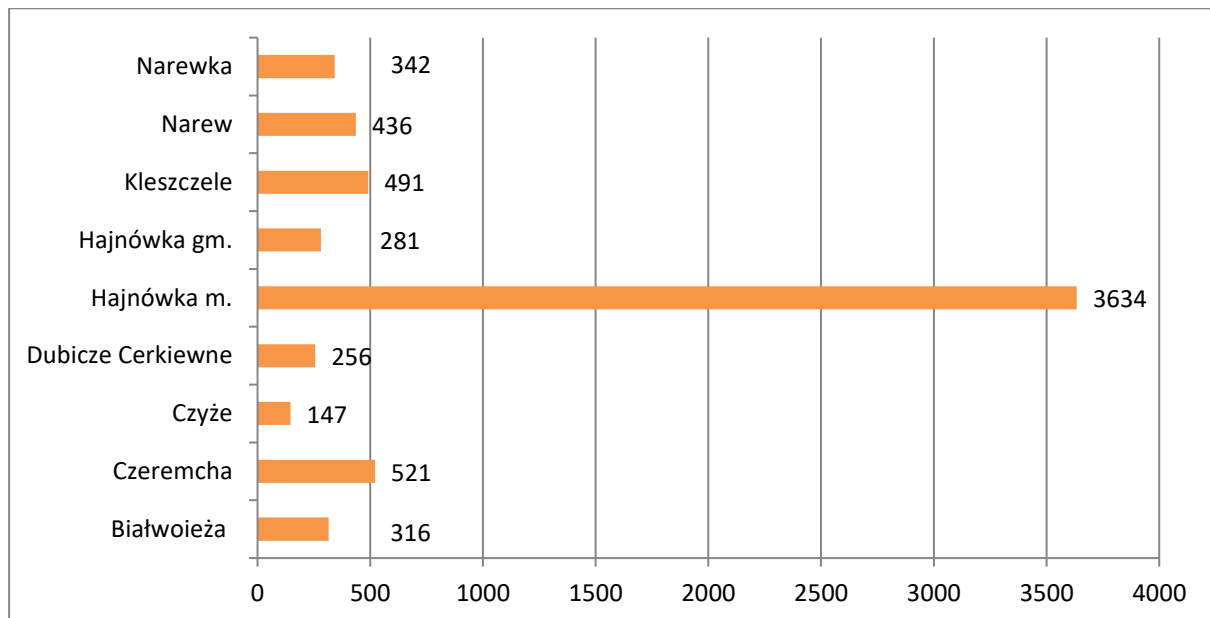
- Stowarzyszenie Agroturystyczne Żubr;
- Klub Sportowy LZS Narewka;

Ponadto na terenie gminy zlokalizowanych jest 14 świetlic wiejskich we wsiach: Lewkowo Stare, Siemianówka, Narewka, Olchówka, Zabłotczyzna, Skupowo, Tarnopol, Planta, Stare Masiewo, Guszczewina, Michnówka, Ochrymy, Babia Góra oraz Mikłaszewo.

Ośrodek kultury oraz Biblioteka Publiczna w Narewce wraz z 3 filiami, to podstawowe jednostki zajmujące się rozwojem kultury na terenie gminy.

Liczba czytelników w gminie Narewka na przestrzeni lat 2011-2014 latach stale maleje. Liczba wypożyczeni na jednego czytelnika w analizowanym okresie również spada z 27,1 w 2011 do 20,4 w 2014 r.

Liczba czytelników w bibliotekach na terenie gminy Narewka oraz w pozostałych gminach powiatu hajnowskiego w 2014 roku [osoby]

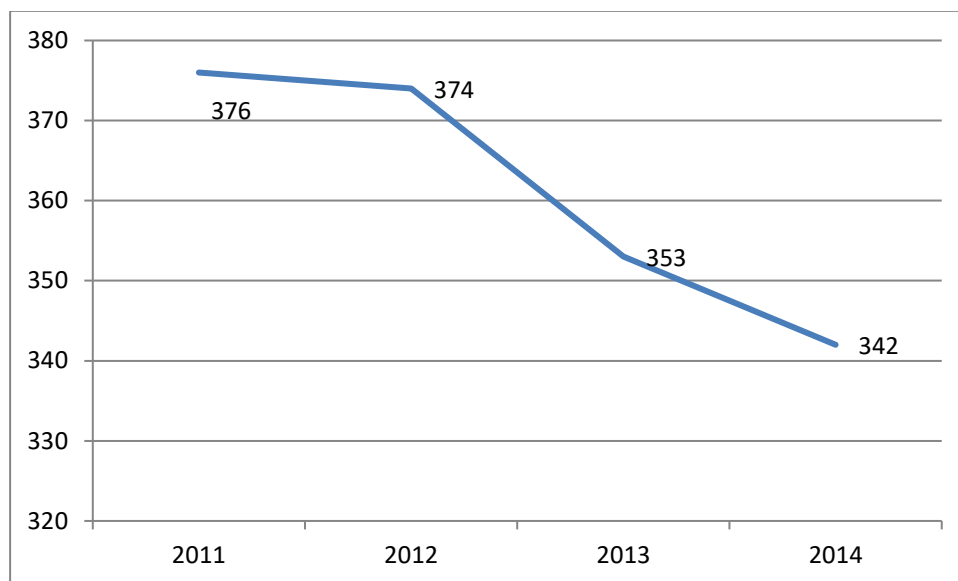

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2016.

Na tle sąsiednich gmin powiatu hajnowskiego, gmina Narewka wypada słabo. Zajęta ona pod względem czytelników 5 miejsce w 2014 r., gorzej wypadły tylko gminy: Czyże, Hajnówka gm., Dubicze Cerkiewne i Białowieża.

W ostatnich latach obserwuje się systematyczny spadek liczby czytelników w gminie, co obrazuje poniższy wykres.

Dynamika zmian liczby czytelników w bibliotekach gminy Narewka w latach 2011-2014 [osoby]

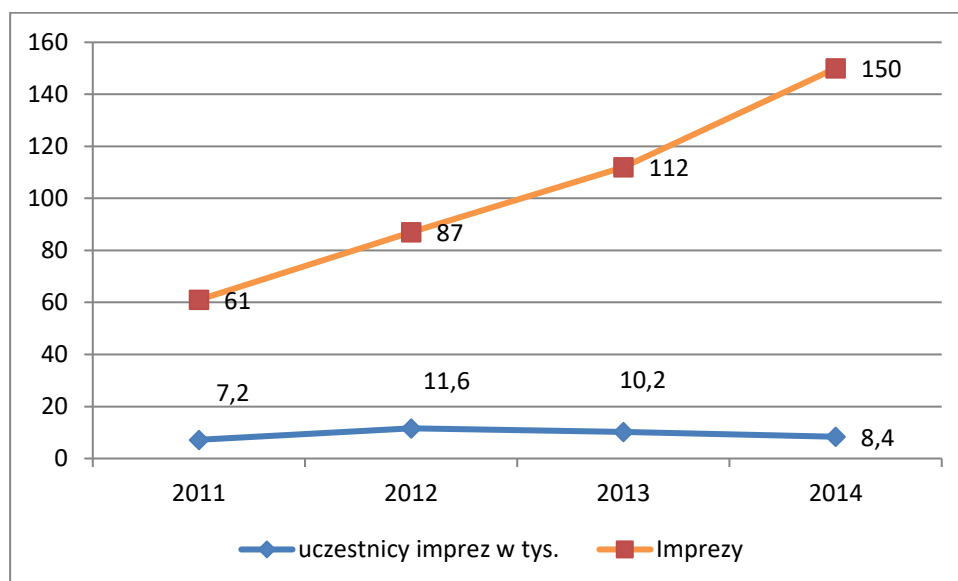
Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2016.

Gmina organizuje liczne imprezy lokalne, w szczególności konkursy i imprezy turystyczne, jak i sportowo-rekreacyjne. Uczestnicy imprez to w dużej mierze przyjezdni, ale z imprez równie chętnie korzystają miejscowi. Zauważalny jest wzrost ilości imprez organizowanych w gminie Narewka w latach 2011-2014. Ilość organizowanych imprez wzrosła z 61 w 2011 roku do 150 w roku 2014. Zwiększyła się również liczba uczestników imprez z 7226. w roku 2011 do prawie 8493 uczestników w 2014 roku.

Na terenie gminy cyklicznie organizowane są większe imprezy np.: Noc Kupały, sylwester pod chmurką, sylwester juliański, festyny ludowe, wieczory kolędnicze.

Ilość uczestników przypadających na jedną imprezę wahała się w latach 2011-2014 pomiędzy 56 (2014) a 135 (2012) uczestników. W porównaniu do gmin sąsiednich liczba uczestników przypadających na jedną imprezę jest przeciętna. W tym samym czasie średnia uczestników w powiecie wyniosła pomiędzy 149 (2011) a 130 (2014). Liczba uczestników imprez jest uzależniona od wydarzeń organizowanych w poszczególnych latach, często w przypadku dużych imprez ilość uczestników może się znacząco wahać w poszczególnych latach z przyczyn np. pogodowych, realizacji akurat w danym roku określonych projektów. Dlatego też średnia liczba uczestników może się różnić w poszczególnych latach. W gminie Narewka ilość wydarzeń (imprez) systematycznie rośnie, dlatego też średnia liczba uczestników przypadających na jedną imprezę maleje w czasie.

Ilość imprez i wydarzeń oraz ilość uczestników imprez i wydarzeń [w tys. osób] w gminie Narew w latach 2011-2014

Źródło: Bank Danych Lokalnych 2015.

3.5.2. Edukacja

Edukację na terenie gminy zapewnia Zespół Szkół w Narewce w skład, którego wchodzi: Szkoła Podstawowa im. Aleksandra Wołkowyckiego (klasy I-VI) i Publiczne Gimnazjum im. Tamary Sołowiecz (klasy I-III). Na terenie szkoły funkcjonuje także oddział przedszkolny.

System edukacji w gminie Narewka w latach 2011-2014 [szt.]

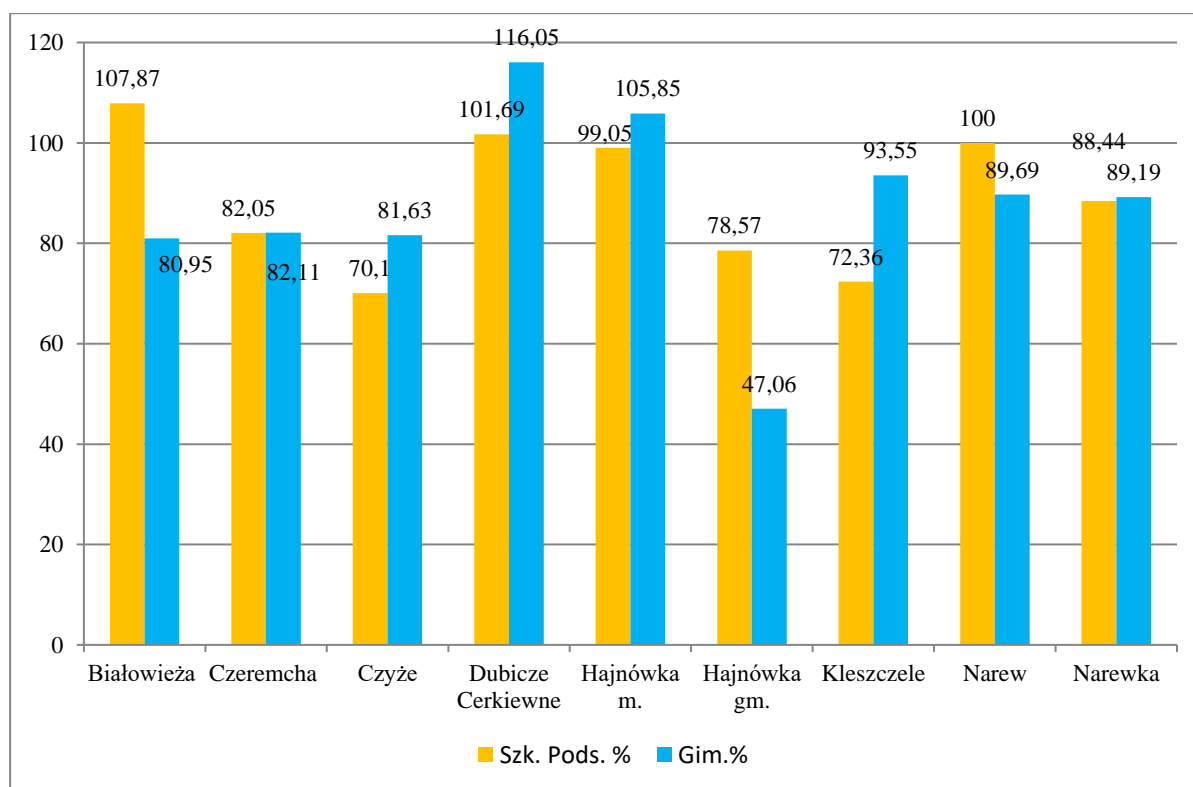
EDUKACJA	Jednostka	2010/2011	2011/2012	2012/13	2013/2014
Żłobki i kluby dziecięce	szt.	0	0	0	0
Oddziały przedszkolne	szt.	2	2	2	2
Miejsca w przedszkolach	os.	45	44	35	37
Dzieci w przedszkolach	os.	27	24	35	37
Szkoły podstawowe	szt.	1	1	1	1
Uczniowie szkół podstawowych	os.	141	131	132	148
Szkoły gimnazjalne	szt.	1	1	1	1
Uczniowie szkół gimnazjalnych	os.	92	74	68	64

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2016.

Zespół Szkół w Narewce wyposażony jest w dwie dobrze wyposażone pracownie komputerowe podłączonymi do sieci z stałym dostępem do internetu, bibliotekę, pracownię multimedialną, dwie sale gimnastyczne z których mogą korzystać również mieszkańcy gminy, dwa boiska do gry w piłkę nożną i koszykową na terenie szkoły, oraz możliwość korzystania z boiska Orlik znajdującego się na terenie Narewki, plac zabaw, trzy świetlice szkolne, świetlica socjoterapeutyczna „Przystań”, Klub przedszkolaka, szkolny radiowęzeł, gabinet psychologa i pedagoga oraz gabinet higienistki szkolnej.

W 2014 roku w gminie Narewka w szkołach na poziomie podstawowym uczyło się 148 uczniów, zaś na poziomie gimnazjalnym 64. Wskaźnik skolaryzacji netto w gminie Narewka na poziomie podstawowym wyniósł 88,44%, a na poziomie gimnazjalnym 89,19%

Wskaźnik skolaryzacji netto na poziomie szkół podstawowych oraz gimnazjalnych w gminie Narewka oraz w pozostałych gminach powiatu hajnowskiego w 2014 roku

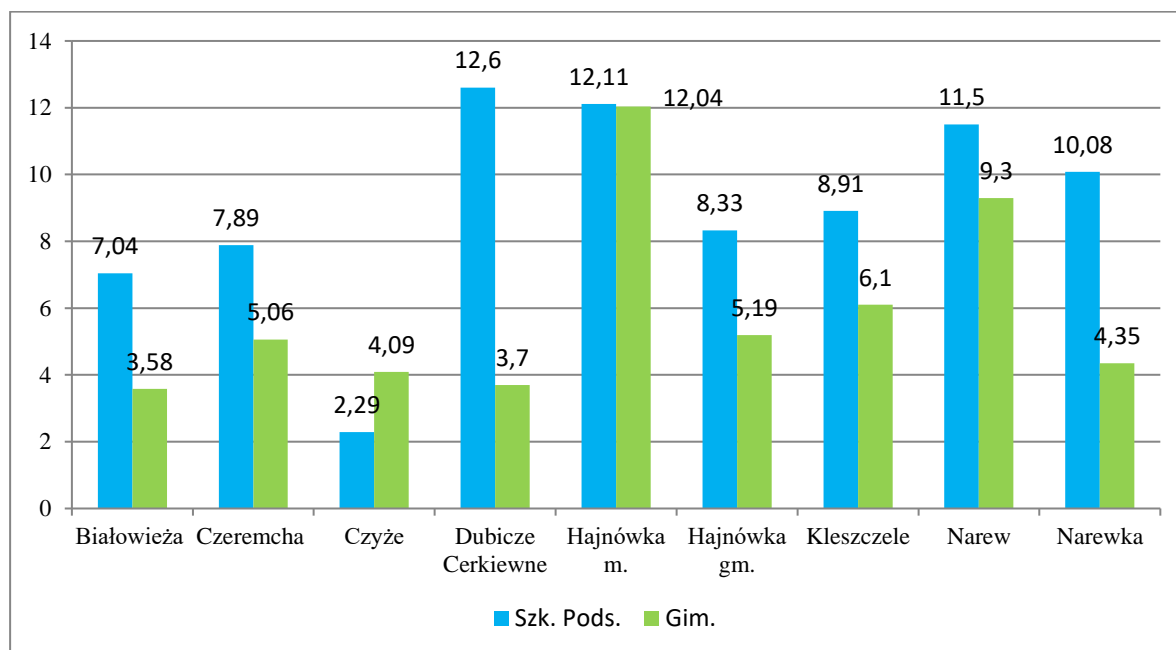
Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2016.

W analizowanym roku średni wskaźnik skolaryzacji netto dla gmin wiejskich powiatu hajnowskiego wyniósł dla szkół podstawowych 92,80% i dla gimnazjalnych 91,69%. Stawia to gminę Narewka poniżej średniej. Gorszą sytuacją jest tylko w gminach Czeremcha, Czyże i gmina wiejska Hajnówka. Współczynnik skolaryzacji poniżej 100% oznacza, że część dzieci zamieszkujących na terenie gminy, uczy się w placówkach zlokalizowanych w innych gminach.

Na przestrzeni lat 2011-2014 w całym powiecie hajnowskim i wszystkich jego gminach obserwuje się ogólny trend spadkowy liczby uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjalnych.

Zespół Szkół w gminie Narewka jest wyposażony w komputery z czego wszystkie mają dostęp do internetu. Średnio na jeden komputer w szkole podstawowej przypada 10,08 uczniów a w gimnazjum 4,35 uczniów. Średnia dla powiatu wynosi odpowiednio 9,66 i 7,18. Poniższy wykres obrazuje ilość uczniów w szkołach podstawowych i gimnazjach przypadających na jeden komputer z dostępem do internetu w poszczególnych gminach powiatu hajnowskiego.

Ilość uczniów przypadających na jedno komputer w gminach powiatu hajnowskiego w 2014 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2016.

Najwięcej uczniów na komputer z dostępem do internetu przypada w gminie miasto Hajnówka, najmniej w gminie Czyże.

W gminie Narewka została przekroczona średnia dla powiatu, uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do internetu w szkole podstawowej, co jest zjawiskiem niekorzystnym. W przypadku uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do internetu w gimnazjum osiągnięto wskaźnik niższy od średniej dla powiatu, co jest zjawiskiem korzystnym.

Komputery do użytku uczniów w szkołach gmin powiatu hajnowskiego w 2015 r.

L.p.	Wyszczególnienie	Liczba komputerów w szkołach	Liczba komputerów w szkołach z dostępem do internetu
1	Białowieża	50	50
2	Czeremcha	48	48
3	Czyże	38	38
4	Dubicze Cerkiwewne	21	21
5	Hajnówka miasto	220	219
6	Hajnówka gmina	48	38
7	Kleszczele	30	21
8	Narew	53	29
9	Narewka	33	33
10	Powiat hajnowski	541	497

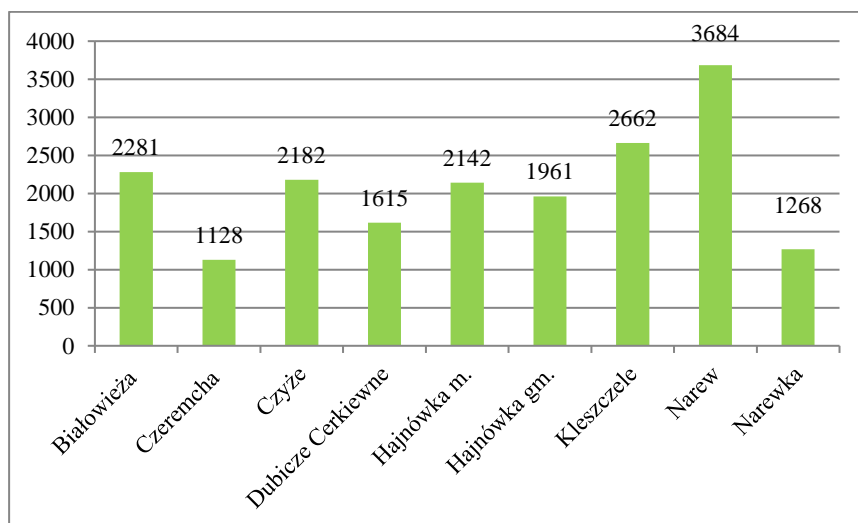
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z BDL, 2016.

Gmina Narewka obok gmin Kleszczele i Dubicze Cerkiwne wyposażona jest w najmniejszą ilość komputerów w porównaniu do pozostałych gmin z powiatu hajnowskiego. Należy jednak podkreślić że wszystkie komputery w jednostkach oświaty w gminie posiadają dostęp do internetu.

3.5.3. Opieka zdrowotna i pomoc społeczna

Na terenie gminy funkcjonują trzy przychodnie skupione w Gminnym Ośrodku Zdrowia w Narewce ul. Kolejowa. W 2014 r. funkcjonowała jedna apteka, w której pracował 1 magister farmacji. Na jedną aptekę w gminie przypada 3804 mieszkańców. Na koniec 2014 roku udzielono 12538 porad lekarskich.

Liczba osób przypadająca na 1 przychodnię w gminie Narewka oraz pozostałych gminach powiatu hajnowskiego w 2014 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, 2016.

W gminie na 1 przychodni przypada 1268 mieszkańców, co daje gminie 2 wynik spośród wszystkich gmin w powiecie hajnowskim, jest to zjawisko korzystne.

Gmina Narewka charakteryzuje się niskim poziomem zamożności, dlatego też problem ubóstwa to drugi idący w parze z bezrobociem, powód przyznawania pomocy przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Wypełnianie zadań własnych gminy w zakresie pomocy społecznej jest realizowane m.in. poprzez wydawanie posiłków, wypłacanie zasiłków losowych, pochówek, pracę socjalną oraz zasiłki stałe, okresowe i celowe. Zadania realizowane są przez pracowników GOPS. Ponadto jednostki pomocy społecznej z terenów Narewka współpracują z wieloma organizacjami pozarządowymi. Z roku na rok zwiększa się udział osób w społeczeństwie, które korzystają z pomocy społecznej.

Ludność gminy Narewka korzystająca z pomocy społecznej wg kategorii przyznania pomocy na koniec 2015 r.

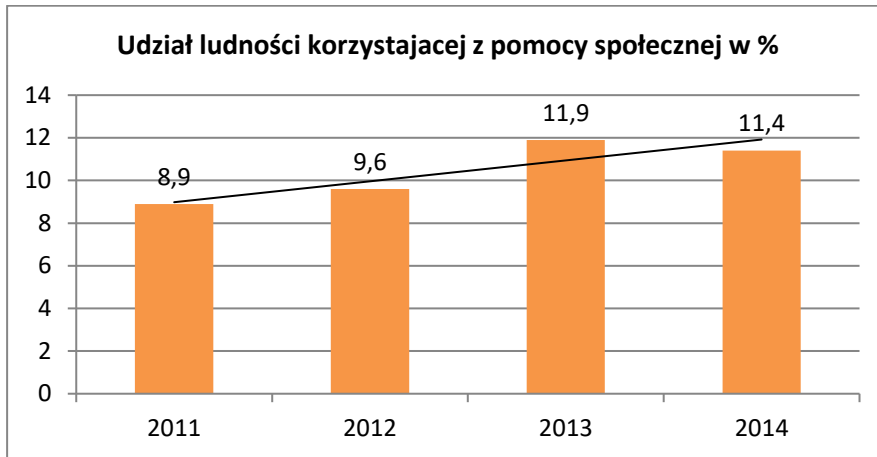
L.p.	Powody przyznania pomocy	Liczba rodzin	Liczba osób
1	Ubóstwo	191	371
2	Bezdomność	1	1
3	Bezrobocie	106	219
4	Alkoholizm	0	0
5	Niepełnosprawność	54	76
6	Długotrwała lub ciężka choroba	4	9
7	Bezradność	10	26
8	Wielodzietność	1	2
9	Trudności w przystosowaniu do życia	6	6
Suma		373	710

Źródło: GOPS Narewka

Zauważalny jest wzrost wielkości świadczeń i zasiłków rodzinnych na przestrzeni lat. Stale wzrasta również udział osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej w stosunku do ogółu ludności. W 2014 roku wskaźnik ten wyniósł prawie 11,4% społeczeństwa gminy Narewka.

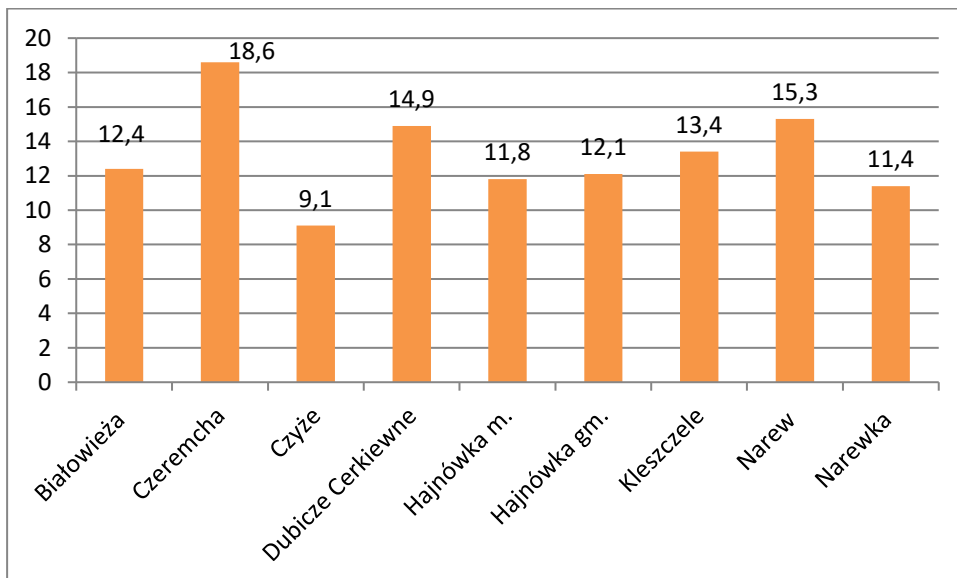
Procent ludności korzystającej z opieki społecznej w gminie Narewka obok gminy Czyże jest najniższy w powiecie. Ponadto procent ludności korzystającej z opieki społecznej w 2014 r. był niższy od średniej dla powiatu hajnowskiego o 1,3% (średnia dla powiatu 12,7%), co jest zjawiskiem korzystnym.

Udział osób korzystających z pomocy społecznej w gminie Narewka - ludności ogółem w latach 2011-2014

Źródło: GUS, Bank Danych lokalnych, 2016

Udział osób korzystających z pomocy społecznej w gminach powiatu hajnowskiego- ludności ogółem w 2014 r.

Źródło: GUS, Bank Danych lokalnych, 2016

Należy jednak podkreślić, że średnia ludności korzystającej z pomocy społecznej w gminie była wyższa od średniej dla województwa podlaskiego o 1,8% (średnia dla województwa w 2014 r. 9,6%).

3.5.4. Aktywność obywatelska

Aktywność obywatelską mieszkańców można mierzyć ilością działających organizacji pozarządowych, frekwencją wyborczą lub uczestnictwem w organizowanych w gminie imprezach oraz udziałem w zajęciach kulturalnych i sportowych. Uwzględniając ten ostatni czynnik, można stwierdzić, iż pod tym względem aktywność mieszkańców jest przeciętna.

Warto również wspomnieć o stowarzyszeniach i instytucjach pozarządowych, w których działalność angażują się mieszkańcy gminy. Obecnie w gminie Gródek funkcjonuje kilkanaście stowarzyszeń i instytucji pozarządowych. Z czego do najbardziej prężnych należą: Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów, Agroturystyczne Stowarzyszenie Puszczy Białowieskiej w Narewce, Stowarzyszenie Przyjaciół Ziemi Narewckiej, Stowarzyszenie Storczyk, Stowarzyszenie Wspierania inicjatyw Lokalnych TRYBA, Stowarzyszenie Agroturystyczne Żubr oraz Klub Sportowy LZS Narewka.

Ilość organizacji pozarządowych w gminie Narewka wypada poniżej średniej dla powiatu (średnia dla powiatu to 17,7 organizacji). Należy jednak zaznaczyć, że na średnią wpływa duża ilość organizacji pozarządowych w mieście Hajnówka. Mniej jednostek funkcjonuje w sąsiednich gminach z powiatu hajnowskiego (Czeremcha, Czyże, Dubicze Cerkiewne, Hajnówka gm, Narew).

Fundacje i stowarzyszenia w gminach powiatu hajnowskiego w 2014 r.

L.p.	Gmina	Liczba fundacji	Liczba stowarzyszeń
1	Białowieża	1	23
2	Czeremcha	0	6
3	Czyże	0	7
4	Dubicze Cerkiewne	0	9
5	Hajnówka m.	4	54
6	Hajnówka gm.	0	13
7	Kleszczele	0	14
8	Narew	1	13
9	Narewka	1	14
Suma		7	153

Źródło: GUS, Bank Danych lokalnych, 2016

Organizacje pozarządowe mają duży wkład w realizację zadań z zakresu kultury i sztuki oraz ochrony dóbr kultury i tradycji, upowszechniania kultury fizycznej i sportu, jak i turystyki. Wspierany jest również rozwój aktywności na obszarach wiejskich.

Aktywność obywatelska określa to, jak dane środowisko jest gotowe do budowania społeczeństwa obywatelskiego. Jednym ze wskaźników określających gotowość ludzi do współtworzenia środowiska, w którym żyją, jest frekwencja wyborcza pokazująca jaki odsetek osób upoważnionych do głosowania skorzystała z takiej możliwości.

Frekwencja wyborcza w wyborach prezydenckich do sejmu w 2015 r. w gminach powiatu hajnowskiego.

L.p.	Gmina	Frekwencja w %
1	Białowieża	43,91
2	Czeremcha	37,77
3	Czyże	34,37
4	Dubicze Cerkiewne	36,30
5	Hajnówka m.	44,01
6	Hajnówka gm.	35,51
7	Kleszczele	39,80
8	Narew	34,90
9	Narewka	37,37

Źródło: <http://pkw.gov.pl>.

Frekwencja w wyborach do sejmu na terenie gminy Narewka była mniejsza niż średnia do powiatu i województwa, odpowiednio o 3,05% i 9,73%. Średnia dla powiatu 40,42 % dla województwa podlaskiego 47,10%.

3.6. Analiza porównawcza Narewki i gmin sąsiednich

Bezrobocie w gminie Narewka jest jednym z wyższych wśród gmin powiatu hajnowskie. Wyższa stopa bezrobocia występuje jedynie w gminach: Białowieża, Czeremcha i Narew. Bezrobocie w gminie jest wyższe o 1,2% od średniej dla powiatu.

Na jedną przychodnię przypada 1268 mieszkańców i jest to obok gminy Czeremcha najniższy wynik spośród gmin tworzących powiat hajnowski. Przy wydatkach na ochronę zdrowia w granicach 0,3% wydatków z budżetu, jest to zjawisko korzystne. Ponadto liczba osób przypadających na jedną przychodnię jest niższa od średniej powiatowej o 35,14%.

Ludność korzystająca z pomocy społecznej stanowiła na koniec 2014 r. 11,4% i była niższa od średniej dla powiatu o 1,3%. Lepszą sytuację obserwowano jedynie w gminie Czeremcha.

Na terenie gminy Narewka na 10 tys. mieszkańców przypada 513 podmiotów gospodarczych. Daje to gminie 6 miejsce wśród wszystkich gmin powiatu hajnowskiego. Ilość podmiotów gospodarczych jest niższa o 23,54% od średniej dla powiatu. Należy jednak zauważyć, że gmina Narewka wyróżnia się najwyższym spośród wszystkich gmin dochodem na jednego mieszkańca sięgającym 5107 PLN (wartość całkowitych dochodów na mieszkańca). Jest to spowodowane obecnością na terenie gminy dużego zakładu produkcyjnego Pronar Sp. z o.o. oraz relatywnie małą liczbą mieszkańców. Gmina Narewka charakteryzuje się także najwyższymi wydatkami na jednego mieszkańca sięgającymi 5365 PLN. Wysokimi dochodami w przeliczeniu na mieszkańca charakteryzują się także gminy: Czeremcha, Białowieża, Dubicze Cerkiewne.

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY NAREWKA

Analiza porównawcza gminy Narewka na tle innych gmin i powiatu hajnowskiego

Wyszczególnienie	Białowieża	Czeremcha	Czyże	Dubicze Cerkiewne	Hajnowka Miasto	Hajnowka Gmina	Kleszczewo	Narew	Narewka	Pow. Hajnowka
Wybrane wskaźniki społeczne										
Bezrobocie %	10,1	8,7	4,2	7,2	6,1	5,9	7,8	8,9	8,1	6,9
Liczba osób przypadających na 1 przychodnie	2281	1128	2182	1615	2142	1961	2662	3684	1268	1955
Wydatki na ochronę zdrowia %	1,0	0,3	0,4	1,6	0,8	0,3	0,3	0,6	0,3	3,4
Wydatki na przeciwdziałania alkoholizmowi w 2014 w tys. PLN	74	51	20	18	479	21	27	85	67	841
Udział osób korzystających z pomocy społecznej %	12,4	18,6	9,1	14,9	11,8	12,1	13,4	15,3	11,4	12,7
Wybrane wskaźniki gospodarcze										
Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	688	381	408	743	781	704	530	467	513	671
Dochody gminy na 1 mieszkańca PLN	4101	5101	3699	4072	2838	3384	3380	3996	5107	904,35
Wydatki gminy na 1 mieszkańca w PLN	3596	5057	3679	3954	3317	3182	3293	3864	5365	895,02
Wybrane wskaźniki środowiskowe										
Wydatki na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska %	13,8	6,2	3,6	12,1	18,6	6,4	12,7	17,6	19,0	0,2
Obszary chronione w %	93,87	5,67	0,44	70,79	1,07	61,51	22,89	41,87	99,22	30,87
Lesistość %	87,4	54,3	9,9	53,3	4,1	56,6	44,8	35,2	66,5	53,3
Wybrane wskaźniki funkcjonalno – przestrzenne										
Ludność na 1 km ² os.	11	35	16	11	1006	13	19	1520	11	28
Wydatki na oświatę i wychowanie %	30,1	18,7	27,1	27,3	30,3	34,6	24,9	31,6	19,5	24,4
Liczba uczniów przypadająca na 1 oddział w szkołach podstawowych os.	16	21	11	9	20	9	15	20	21	16
Wydatki na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego %	3,6	2,7	5,4	7,7	2,9	2,9	7,2	4,5	5,1	0,1
Biblioteki i jej filie	1	1	1	1	1	1	1	3	3	13
Czytelnicy w bibliotekach publicznych	316	521	147	256	3634	281	419	436	342	6424
Turystyczne obiekty noclegowe	16	0	0	7	1	1	0	3	7	33
Udzielone noclegi	51921	0	0	4045	1550	356	0	754	989	57103
Wybrane wskaźniki techniczne										
Wydatki na gospodarkę mieszkaniową %	0,4	1,0	0,1	0,6	0,6	0,1	7,4	0	9,8	0,9
Odsetek ludności korzystającej z wodociągu %	87,2	93,9	87,4	94,7	67,7	84,0	97,3	72,0	94,7	92,2
Odsetek ludności korzystającej z kanalizacji %	66,9	48,5	15,4	17,7	87,0	33,4	32,4	22,4	47,5	60,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, Bank Danych Lokalnych

Gmina Narewka charakteryzowała się najwyższymi wydatkami na gospodarkę komunalną i ochronę środowiska w 2014 r. spośród wszystkich gmin w powiecie hajnowskim, co jest zjawiskiem korzystnym. W 2014 r. wyniosły one 19% wszystkich poniesionych wydatków.

Ok. 99,22% gminy stanowią obszary chronione i jest to najwyższy wynik na terenie powiatu hajnowskiego (średnia dla powiatu wynosi 30,87%). Gmina Narewka zajmuje również drugie miejsce pod względem procentu lesistości, wyższym wynikiem charakteryzuje się tylko gmina Białowieża. Lesistość w gminie wynosi 66,5% i jest o 13,2% wyższa od średniej dla powiatu hajnowskiego.

Gmina Narewka charakteryzuje się niskim poziomem zaludnienia na jeden kilometr kwadratowy przypada jedynie 11 mieszkańców i jest to wynik najniższy w skali powiatu. Średnia dla powiatu wynosi 28 osób na km².

Wydatki na oświatę i wychowanie w 2014 roku stanowiły jedynie 19,5% wszystkich poniesionych przez budżet wydatków. Był to najniższy wynik spośród wszystkich gmin tworzących powiat hajnowski. W gminie w analizowanym roku przypadało również najwięcej uczniów na jeden oddział w szkole podstawowej – 21 uczniów, przy średniej dla powiatu na poziomie 16.

Wydatki na kulturę i dziedzictwo narodowe w 2014 były jednymi, obok gmin Dubicze Cerkiewne i Czyże, z wyższych poniesionymi na ten cel w porównaniu do pozostałych samorządów. W 2014 roku wyniosły 5,1% wszystkich poniesionych wydatków. Na terenie gminy istnieje jedna biblioteka i 2 filie biblioteczne, w analizowanym roku posiadała ona 342 czytelników. Dawało to gminie piąte miejsce spośród wszystkich jednostek samorządowych z terenu powiatu hajnowskiego.

W Narewce funkcjonuje 7 obiektów turystycznych które w 2014 r. udzieliły 989 noclegów. Daje to gminie drugie miejsce wśród pozostałych gmin powiatu hajnowskiego.

Gmina Narewka w 2014 roku poniosła największe wydatki na gospodarkę mieszkaniową spośród wszystkich jednostek powiatu hajnowskiego. Stanowiły one 8,9% wszystkich wydatków.

Zajmuje ona drugie miejsce pod względem procenta zwodociągowania mieszkańców, wyniósł on na koniec 2014 r. 94,7% tuż za gminą Kleszczele 97,3%. Jest wyższy od średniej dla powiatu hajnowskiego o 2,5%. Gorzej prezentuje się poziom skanalizowania gminy który na koniec analizowanego roku wyniósł 47,5% i był niższy od średniej dla powiatu o 12,7%. Wyższym procentem skanalizowania cechowały się gminy miasto Hajnówka, Białowieża i Czeremcha.

4. Diagnoza czynników i zjawisk kryzysowych

4.1. Zjawiska społeczne

4.1.1. Bezrobocie

Do sparametryzowania zjawiska bezrobocia posłużono się danymi o liczbie osób korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Narewce, z tytułu bezrobocia. Przyjęto założenie, że liczba osób korzystających z pomocy GOPS z tytułu bezrobocia odzwierciedla realne problemy tego zjawiska w danej jednostce delimitacyjnej.

Dodatkowo zaprezentowano także dane z ankiet, które są oceną skali problemu bezrobocia na danym obszarze w odczuciu liderów społecznych. Dane z ankiet stanowią informację uzupełniającą, nie są brane pod uwagę przy wyznaczaniu wskaźnika do delimitacji.

Ankietowani oceniali negatywne zjawiska bezrobocia w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

Na podstawie danych z GOPSu, średni wskaźnik bezrobocia wynosi 5,8 osób na 100 mieszkańców. Przyjęto, że zjawisko kryzysowe (problem) istnieje w tych jednostkach delimitacyjnych, w których poziom bezrobocia jest wyższy niż 150% średniej dla gminy. Zastosowano kryterium 150% ze względu na fakt, iż na terenach małych gmin, bezrobotni są mobilni w obszarze danej gminy, tzn. fakt że w jakiejś wsi jest tylko nieco wyższy wskaźnik bezrobocia nie oznacza, że istnieje dokuczliwy problem bezrobocia. W małych sołectwach pojedyncze dane mogą też zmienić istotnie wartość wskaźnika, dlatego do oceny, że zjawisko występuje zastosowano kryterium 150% średniej dla gminy.

Obszarem o największej koncentracji problemu bezrobocia są sołectwa:

- Grodzisk,
- Miłkaszewo,
- Narewka,
- Ochrymy,
- Podlewkowie,
- Zabłotczyzna.

Dane z ankiet wskazują, że w sołectwach o największej koncentracji bezrobocia mierzonego w oparciu o dane z GOPSu, ocena liderów społecznych zjawiska bezrobocia wynosi 2 lub 3 (zjawisko występuje ze średnią intensywnością lub zjawisko występuje z dużą intensywnością). Potwierdza to zgodność wyników badań ankietowych z danymi z GOPSu.

Bezrobocie według danych z GOPS

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Liczba osób	Wskaźnik bezrobocia wg GOPS	Czy problem występuje? (ponad 150% średniej).	Wskaźnik bezrobocia wg ankiet
1.	Babia Góra	111	2	1,80		2,0
2.	Eliaszuki	132	1	0,76		2,0
3.	Grodzisk	32	4	12,50	TAK	2,0
4.	Guszczewina	91	0	0,00		2,0
5.	Janowo	202	14	6,93		2,0
6.	Krynica	21	0	0,00		2,0
7.	Leśna	51	0	0,00		2,0
8.	Lewkowo Nowe	211	15	7,11		2,0
9.	Lewkowo Stare	341	4	1,17		1,0
10.	Michnówka	77	3	3,90		2,0
11.	Mikłaszewo	175	16	9,14	TAK	2,0
12.	Narewka	889	78	8,77	TAK	3,0
13.	Nowa Łuka	67	0	0,00		2,0
14.	Nowe Masiewo	42	3	7,14		3,0
15.	Ochrymy	127	16	12,60	TAK	3,0
16.	Olchówka	114	6	5,26		2,0
17.	Planta	153	4	2,61		1,0
18.	Podlewkowie	74	11	14,86	TAK	2,0
19.	Siemianówka	406	19	4,68		2,0
20.	Skupowo	193	12	6,22		2,0
21.	Stare Masiewo	70	2	2,86		2,0
22.	Tarnopol	126	2	1,59		2,0
23.	Zabłotczyzna	87	8	9,20	TAK	2,0
	Gmina	3792	220	5,80	-	-

Źródło: Opracowanie własne

4.1.2. Ubóstwo

Wskaźnik ubóstwa w poszczególnych sołectwach obliczono w sposób analogiczny do wskaźnika bezrobocia. Posłużono się danymi z o liczbie osób korzystających z pomocy Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Narewce, z tytułu ubóstwa.

Wskaźnik ubóstwa według danych GOPS dla poszczególnych sołectw obliczono, jako sumę liczby osób i podwojoną sumę liczby rodzin korzystających z pomocy ze względu na problem ubóstwa, w przeliczeniu na 100 mieszkańców danego sołectwa. Przyjęto taki sposób obliczania wskaźnika ponieważ z punktu widzenia oceny skali zjawiska ubóstwa ważniejsze jest ile rodzin obejmuje zjawisko, niż to ile osób zostało objętych stosowną opieką. Wskaźnik jest miernikiem umownym, nie odzwierciedla on liczby mieszkańców, których dotyka ubóstwo, tylko pokazuje skalę zjawiska jakim jest ubóstwo w poszczególnych jednostkach delimitacyjnych.

Na podstawie danych z GOPSu, średni wskaźnik ubóstwa w gminie wynosi 19,33. Przyjęto, że zjawisko kryzysowe (problem) istnieje w tych jednostkach delimitacyjnych, w których poziom ubóstwa jest wyższy niż 120% średniej dla gminy. Problem zatem występuje w jednostkach o wartości wskaźnika powyżej 23,20.

Obszarami o największej koncentracji problemu są sołectwa:

- Grodzisk,
- Narewka,
- Ochrymy,
- Podlewkowie,
- Tarnopol,
- Zabłotczyzna.

Ubóstwo wg danych z GOPS

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Korzystający z pomocy GOPS z tytułu ubóstwa		Wskaźnik ubóstwa wg GOPS	Czy problem występuje? (ponad 120% średniej).
			Liczba osób	Liczba rodzin		
1.	Babia Góra	111	5	5	13,51	
2.	Eliaszuki	132	4	2	6,06	
3.	Grodzisk	32	5	3	34,38	TAK
4.	Guszczewina	91	0	0	0,00	
5.	Janowo	202	17	7	15,35	
6.	Krynica	21	0	0	0,00	
7.	Leśna	51	4	2	15,69	
8.	Lewkowo Nowe	211	23	8	18,48	
9.	Lewkowo Stare	341	8	8	7,04	
10.	Michnówka	77	3	2	9,09	
11.	Mikłaszewo	175	22	9	22,86	
12.	Narewka	889	115	46	23,28	TAK
13.	Nowa Łuka	67	7	3	19,40	
14.	Nowe Masiewo	42	3	3	21,43	
15.	Ochrymy	127	19	12	33,86	TAK
16.	Olchówka	114	14	6	22,81	
17.	Planta	153	12	6	15,69	
18.	Podlewkowie	74	12	6	32,43	TAK
19.	Siemianówka	406	39	21	19,95	
20.	Skupowo	193	20	12	22,80	
21.	Stare Masiewo	70	5	5	21,43	
22.	Tarnopol	126	25	8	32,54	TAK
23.	Zablótczyzna	87	9	7	26,44	TAK
	Gmina	3792	371	181	19,33	

Źródło: Opracowanie własne

4.1.3. Alkoholizm i narkomania

Problemy alkoholizmu i narkomanii w sołectwach na terenie gminy Narewka oceniono postępując się danymi z ankiet. Respondenci oceniali skalę zjawiska w skali od 0 do 3 punktów, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

Alkoholizm i narkomania wg danych z ankiet

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Wskaźnik alkoholizmu wg danych z ankiet	Wskaźnik narkomanii wg danych z ankiet
1.	Babia Góra	111	2,25	0,25
2.	Eliaszuki	132	3,00	0,00
3.	Grodzisk	32	2,25	0,25
4.	Guszczewina	91	2,25	0,25
5.	Janowo	202	2,25	0,25
6.	Krynica	21	2,25	0,25
7.	Leśna	51	2,25	0,25
8.	Lewkowo Nowe	211	1,00	0,00
9.	Lewkowo Stare	341	3,00	1,00
10.	Michnówka	77	1,00	0,00
11.	Mikłaszewo	175	2,25	0,25
12.	Narewka	889	3,00	1,00
13.	Nowa Łuka	67	2,25	0,25
14.	Nowe Masiewo	42	2,00	0,00
15.	Ochrymy	127	3,00	1,00
16.	Olchówka	114	2,00	0,00
17.	Planta	153	1,00	0,00
18.	Podlewkowie	74	2,25	0,25
19.	Siemianówka	406	2,00	0,00
20.	Skupowo	193	2,25	0,25
21.	Stare Masiewo	70	2,25	0,25
22.	Tarnopol	126	3,00	0,00
23.	Zablótczyzna	87	3,00	0,00
		Średnia	2,25	0,25

Źródło: Opracowanie własne

W przypadku problemu narkomanii, badani nie potwierdzili występowania istotnych problemów w żadnym z sołectw. W trzech sołectwach zauważono problem (ocena – 1), były to: Lewkowo Stare, Narewka, Ochrymy.

W przypadku zjawiska alkoholizmu ankietowani wskazali, że problem w gminie istnieje. Największe problemy dotyczą sołectw: Eliaszuki, Lewkowo Stare, Narewka, Ochrymy, Tarnopol, Zabłotczyzna.

Wyżej wymieniony sposób oceny zjawiska alkoholizmu i narkomanii wynika jedynie z przeprowadzonych badań ankietowych. Nie istnieją dane wtórne lub źródłowe inne niż wyniki badań ankietowych, umożliwiające diagnozę tych zjawisk w gminie wg jednostek delimitacyjnych. GOPS w Narewce nie udzielał w latach ubiegłych pomocy mieszkańcom z tytułu alkoholizmu lub narkomanii. W całej gminie Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych zdiagnozowała 10 przypadków osób, które mają problem z alkoholem, w tym 3 osoby zostały objęte stosowną terapią.

Zgodnie z Krajową Mapą Zagrożeń Bezpieczeństwa prowadzoną przez Policję¹ na terenie sołectw Narewka, Planta i Siemianówka występują miejsca nielegalnego spożywania alkoholu.

Dane z Policji i ankiet nie pozwalają na rzetelną analizę problemu wg jednostek delimitacyjnych. W związku z tym zjawiska alkoholizmu i narkomanii, nie uwzględniono w wyznaczaniu obszarów zdegradowanych. Wyniki tych badań oraz dane z Policji i GOPSu pozostają jedynie jako dane dodatkowe, możliwe do wykorzystania w szczegółowej analizie obszaru rewitalizacji.

4.1.4. Pomoc społeczna

Wskaźnik pomocy społecznej obliczono na podstawie danych z GOPS w Narewce. Wskaźnik problemów społecznych w poszczególnych sołectwach, wyrażony został, jako liczba osób i liczba rodzin korzystających ze wsparcia GOPS w Narewce, ze względu na problemy inne niż bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm, czy narkomania. Wśród powodów przyznania pomocy społecznej objętych wskaźnikiem pomoc społeczna, pod uwagę wzięto:

- niepełnosprawność,
- długotrwałą lub ciężką chorobę,
- bezradność opiekuńczo-wychowawczą w rodzinach wielodzietnych i niepełnych,
- potrzebę ochrony macierzyństwa lub wielodzietność,
- trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego.

Wskaźnik pomocy społecznej wyrażono, jako średnią ważoną (waga po 0,5) sumy liczby osób oraz liczby rodzin korzystających z pomocy z powyższych powodów w danym sołectwie, w przeliczeniu na 100 mieszkańców sołectwa.

¹ <https://mapy.geoportal.gov.pl/iMapLite/KMZBPublic.html>

Na podstawie danych z GOPSu, średni wskaźnik wynosi 2,76 na 100 mieszkańców. Przyjęto, że zjawisko kryzysowe (problem) istnieje w tych jednostkach delimitacyjnych, w których poziom wskaźnika jest wyższy niż 150% średniej dla gminy. Zastosowano kryterium 150% ze względu na fakt, iż na terenach małych gmin, pojedyncze dane mogą zmienić istotnie wartość wskaźnika, dlatego do oceny, że zjawisko występuje zastosowano kryterium 150% średniej dla gminy.

Obszarem o największej koncentracji problemów społecznych wymagających wsparcia z GOPSu są sołectwa:

- Grodzisk,
- Nowa Łuka,
- Ochrymy,
- Olchówka
- Podlewkowie,
- Skupowo,
- Stare Masiewo.

Pomoc społeczna według danych z GOPS

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Korzystający z pomocy GOPS		Wskaźnik pomocy społecznej wg GOPS/ 100 mieszkańców	Czy problem występuje? (ponad 150% średniej).
			Liczba osób	Liczba rodzin		
1.	Babia Góra	111	5	4	4,05	
2.	Eliaszuki	132	3	1	1,52	
3.	Grodzisk	32	7	3	15,63	TAK
4.	Guszczewina	91	0	0	0,00	
5.	Janowo	202	8	3	2,72	
6.	Krynica	21	0	0	0,00	
7.	Leśna	51	1	1	1,96	
8.	Lewkowo Nowe	211	8	4	2,84	
9.	Lewkowo Stare	341	9	5	2,05	
10.	Michnówka	77	1	1	1,30	
11.	Mikłaszewo	175	4	3	2,00	
12.	Narewka	889	24	14	2,14	
13.	Nowa Łuka	67	4	3	5,22	TAK
14.	Nowe Masiewo	42	1	1	2,38	
15.	Ochrymy	127	7	5	4,72	TAK
16.	Olchówka	114	7	3	4,39	TAK
17.	Planta	153	1	1	0,65	
18.	Podlewkowie	74	7	4	7,43	TAK

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Korzystający z pomocy GOPS		Wskaźnik pomocy społecznej wg GOPS/ 100 mieszkańców	Czy problem występuje? (ponad 150% średniej).
			Liczba osób	Liczba rodzin		
19.	Siemianówka	406	16	10	3,20	
20.	Skupowo	193	11	5	4,15	TAK
21.	Stare Masiewo	70	3	3	4,29	TAK
22.	Tarnopol	126	5	1	2,38	
23.	Zabłotczyzna	87	1	1	1,15	
	Gmina	3792	133	76	2,76	-

Źródło: Opracowanie własne

4.1.5. Przestępczość

Do określenia skali zjawiska przestępczości posłużono się danymi udostępnionymi przez Komendę Powiatową Policji w Hajnówce, Posterunek Policji w Narewce.

Zgodnie z informacją przekazaną przez Posterunek Policji w Narewce na terenie gminy Narewka w 2015 r. stwierdzono 22 przestępstwa, a w tym z art. 278 (kradzież), z art. 279 (kradzież z włamaniem), z art. 288 (uszkodzenie mienia) i z art. 157 (naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia) §1 Kodeksu Karnego. Przyjęto, że zjawisko stanowi problem na danym terenie jeśli stwierdzono przynajmniej dwa przestępstwa.

W ten sposób określono stan kryzysowy pod względem przestępczości w sołectwach: Lewkowo Stare, Mikłaszewo, Narewka, Ochrymy, Planta, Stare Masiewo, Siemianówka, Skupowo, Tarnopol, Zabłotczyzna. Największy problem występuje w Narewce.

Dodatkowo zaprezentowano także dane z ankiet, które są oceną skali problemu przestępczości na danym obszarze w odczuciu liderów społecznych. Dane z ankiet stanowią informację uzupełniającą, nie są brane pod uwagę przy wyznaczaniu wskaźnika do delimitacji.

Ankietowani oceniali negatywne zjawiska w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

Respondenci oceniali w ankietach skalę intensywności występowania następujących zjawisk:

- kradzieże,
- wandalizm - niszczenie mienia,
- napady, rozboje lub pobicia,
- przemoc w rodzinie,
- przestępczość młodocianych,
- brak poczucia bezpieczeństwa w okolicy zamieszkania.

Wskaźnik przestępczości według danych ankietowych wyrażono, jako średnią arytmetyczną sumy punktów uzyskanych przy ocenie powyższych wskaźników częściowych, w poszczególnych sołectwach. Dane z ankiet nie zawsze pokrywają się z danymi z Policji, jednak w przypadku Narewki, gdzie przestępczość jest największa, oceny liderów społecznych oraz dane z Policji są zgodne.

Przestępczość wg danych z ankiet i Policji

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Dane ankietowe - wskaźniki częściowe						Wskaźnik przestępczości wg danych z ankiet	Liczba przestępstw wg danych Policji	Czy problem występuje?
			kradzieże	wandalizm - niszczenie mienia	napady, rozboje lub pobicia	przemoc w rodzinie	przestępczość młodocianych	brak poczucia bezpieczeństwa w okolicy zamieszkania			
1.	Babia Góra	111	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0	
2.	Eliaszuki	132	0,00	0,00	0,00	2,00	0,00	0,00	0,33	0	
3.	Grodzisk	32	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0	
4.	Guszczewina	91	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0	
5.	Janowo	202	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0	
6.	Krynica	21	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0	
7.	Leśna	51	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0	
8.	Lewkowo Nowe	211	0,00	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,17	0	
9.	Lewkowo Stare	341	2,00	1,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,67	2	TAK
10.	Michnówka	77	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0	
11.	Mikłaszewo	175	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	1	
12.	Narewka	889	1,00	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,33	8	TAK
13.	Nowa Łuka	67	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0	
14.	Nowe Masiewo	42	1,00	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,33	0	
15.	Ochrymy	127	1,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,33	1	
16.	Olchówka	114	1,00	0,00	0,00	1,00	1,00	1,00	0,67	0	
17.	Planta	153	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3	TAK
18.	Podlewkowie	74	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0	
19.	Siemianówka	406	1,00	1,00	1,00	0,00	1,00	0,00	0,67	2	TAK
20.	Skupowo	193	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	1	
21.	Stare Masiewo	70	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	3	TAK
22.	Tarnopol	126	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1	
23.	Zabłotczyzna	87	1,00	1,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,50	1	
		Średnia	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0,25	

Źródło: Opracowanie własne.

4.1.6. Udział w życiu społecznym i kulturalnym

Wskaźnik udziału w życiu społecznym i kulturalnym obliczono na podstawie danych z Urzędu Gminy Narewka dotyczących udziału mieszkańców gminy w organizowanych na jej terenie wydarzeniach o charakterze kulturalnym, rekreacyjnym i sportowym. Dane pochodzą z Gminnego Ośrodka Kultury w Narewce oraz z 14 świetlic wiejskich na terenie gminy. Tabela poniżej zawiera informacje o liczbie uczestników imprez pochodzących z różnych sołectw, tych uczestników którzy są mieszkańcami gminy. Wskaźnik delimitacyjny pokazuje ile razy średniorocznie, każdy mieszkaniec danego sołectwa brał udział w imprezach/ wydarzeniach o charakterze kulturalnym, rekreacyjnym i sportowym.

W związku z tym, że ilość danych cząstkowych jest duża w przeliczeniu na każde z sołectw, przyjęto iż zjawisko kryzysowe – niski udział w życiu społecznym i kulturalnym istnieje jeśli wartość wskaźnika w poszczególnych sołectwach jest niższa od średniej dla gminy (1,29). Nie trzeba tutaj stosować wysokich kryteriów, np. 150%, jak w przypadku innych wskaźników.

Problemy związane z niskim udziałem w życiu społecznym i kulturalnym mają miejsce w sołectwach: Babia Góra, Eliaszuki, Grodzisk, Guszczewina, Janowo, Krynica, Leśna, Lewkowo Nowe, Mikłaszewo, Narewka, Nowa Łuka, Nowe Masiewo, Skupowo, Zabłotczyzna.

Dodatkowo zaprezentowano także dane z ankiet, które są oceną skali udziału mieszkańców w życiu społecznym i kulturalnym na danym obszarze w percepcji badanych liderów społecznych. Dane z ankiet stanowią informację uzupełniającą, nie są brane pod uwagę przy wyznaczaniu wskaźnika do delimitacji.

Ankietowani oceniali negatywne zjawiska w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

W badaniach respondenci oceniali w ankietach intensywność negatywnych zjawisk w zakresie udziału mieszkańców poszczególnych sołectw w życiu społecznym i kulturalnym, w obrębie następujących czynników:

- niski poziom współpracy międzyludzkiej,
- niski poziom uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych,
- słaby przepływ informacji w sprawach dotyczących najbliższego otoczenia zamieszkania,
- niski poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne.

Wskaźnik udziału w życiu społecznym i kulturalnym wyrażono, jako średnią arytmetyczną sumy punktów uzyskanych przy ocenie powyższych wskaźników cząstkowych, w poszczególnych sołectwach. Zwraca uwagę bardzo duża zgodność wyników badań ankietowych z danymi z gminy w takich sołectwach jak: Narewka, Lewkowo Stare oraz duże różnice w takich sołectwach jak Olchówka czy Siemianówka. Na potrzeby delimitacji użyto danych wyłącznie pochodzących z Urzędu Gminy.

Udział w życiu społecznym i kulturalnym

Lp.	Sołectwo	Liczba miesz- kańców	Dane ankietowe - wskaźniki cząstkowe				Wskaźnik udziału w życiu społecznym i kulturalnym wg ankiet	Liczba mieszkańców - uczestników zajęć kulturalnych i sportowo- rekreacyjnych wg danych z gminy	Wskaźnik uczestnictwa [liczba uczestników/ liczba Mk] wg danych z gminy	Czy problem występuje? (wartość niższa od średniej dla gminy)
			niski poziom współpracy między- ludzkiej	niski poziom uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych	słaby przepływ informacji w sprawach dotyczących najbliższego otoczenia zamieszkania	niski poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne				
1.	Babia Góra	111	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	94	0,85	TAK
2.	Eliaszuki	132	3,00	2,00	1,00	2,00	2,00	100	0,75	TAK
3.	Grodzisk	32	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	17	0,53	TAK
4.	Guszczewina	91	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	104	1,14	TAK
5.	Janowo	202	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	107	0,53	TAK
6.	Krynica	21	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	11	0,53	TAK
7.	Leśna	51	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	27	0,53	TAK
8.	Lewkowo Nowe	211	2,00	2,00	2,00	3,00	2,25	181	0,86	TAK
9.	Lewkowo Stare	341	0,00	3,00	0,00	0,00	0,75	1089	3,19	
10.	Michnówka	77	1,00	2,00	1,00	1,00	1,25	186	2,41	
11.	Mikłaszewo	175	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	177	1,01	TAK
12.	Narewka	889	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	833	0,94	TAK
13.	Nowa Łuka	67	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	35	0,53	TAK
14.	Nowe Masiewo	42	1,00	0,00	2,00	0,00	0,75	22	0,53	TAK
15.	Ochrymy	127	3,00	3,00	1,00	2,00	2,25	217	1,71	

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY NAREWKA

Lp.	Sołectwo	Liczba miesz- kańców	Dane ankietowe - wskaźniki cząstkowe				Wskaźnik udziału w życiu społecznym i kulturalnym wg ankiet	Liczba mieszkańców - uczestników zajęć kulturalnych i sportowo- rekreacyjnych wg danych z gminy	Wskaźnik uczestnictwa [liczba uczestników/ liczba Mk] wg danych z gminy	Czy problem występuje? (wartość niższa od średniej dla gminy)
			niski poziom współpracy między- ludzkiej	niski poziom uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych	słaby przepływ informacji w sprawach dotyczących najbliższego otoczenia zamieszkania	niski poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne				
16.	Olchówka	114	3,00	1,00	1,00	3,00	2,00	218	1,91	
17.	Planta	153	1,00	2,00	0,00	2,00	1,25	222	1,45	
18.	Podlewkowie	74	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	109	1,47	
19.	Siemianówka	406	1,00	1,00	1,00	3,00	1,50	784	1,93	
20.	Skupowo	193	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	157	0,81	TAK
21.	Stare Masiewo	70	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	102	1,46	
22.	Tarnopol	126	1,00	2,00	1,00	2,00	1,50	216	1,72	
23.	Zablótczyzna	87	3,00	3,00	0,00	2,00	2,00	99	1,14	TAK
	Średnia	Razem – 3792	1,83	2,00	1,08	1,92	1,71	Razem - 5107	1,29	-

Źródło: Opracowanie własne.

4.1.7. Kapitał społeczny

Na wskaźnik kapitału społecznego w poszczególnych sołectwach złożyły się:

- liczba organizacji pozarządowych (stowarzyszeń i fundacji według danych Krajowego Rejestru Sądowego),
- wielkość frekwencji wyborczej w ostatnich wyborach parlamentarnych (2015 r.) w poszczególnych sołectwach.

Na podstawie frekwencji wyborczej określono te sołectwa, w których frekwencja wyborcza jest niższa od 95% średniej dla gminy. Średnia dla gminy wynosi 36,39%. Przyjęto zatem, iż problem z kapitałem społecznym istnieje jeśli frekwencja jest niższa od wartości 34,57% (95% średniej dla gminy) oraz jeśli jednocześnie w danym sołectwie nie są zarejestrowane żadne organizacje pozarządowe.

Frekwencja poniżej 34,57% występuje w sołectwach: Grodzisk, Guszczewina, Janowo, Leśna, Mikłaszewo, Planta, Skupowo, Zabłotczyzna. Wśród w/w wymienionych sołectw tylko w Skupowie i Janowie są organizacje pozarządowe. W związku z tym przyjęto że zjawisko kryzysowe występuje w sołectwach: Grodzisk, Guszczewina, Leśna, Mikłaszewo, Planta, Zabłotczyzna.

Dodatkowo zaprezentowano także dane z ankiet, które są oceną skali kapitału społecznego na danym obszarze w percepcji badanych liderów społecznych. Dane z ankiet stanowią informację uzupełniającą, nie są brane pod uwagę przy wyznaczaniu wskaźnika do delimitacji.

Ankietowani oceniali negatywne zjawiska w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

W badaniach ankietowych respondenci oceniali intensywność negatywnych zjawisk w zakresie kapitału społecznego poszczególnych sołectw, w następującym zakresie wskaźników częściowych:

- nieufność międzyludzka,
- zły stan zdrowia mieszkańców,
- niski poziom wykształcenia większości mieszkańców,
- niski poziom kreatywności, pomysłowości, przedsiębiorczości,
- słaba współpraca między mieszkańcami a władzami publicznymi.

Wskaźnik kapitału społecznego wyrażono, jako średnią arytmetyczną sumy punktów uzyskanych przy ocenie powyższych wskaźników częściowych, w poszczególnych sołectwach. Badania ankietowe wskazują na największe problemy w sołectwach: Narewka, Ochrymy i Zabłotczyzna. Dane z ankiet pokrywają się z danymi wtórnymi tylko w przypadku Zabłotczyzny. Dane ankietowe zostaną wykorzystane na etapie analizy pogłębionej, nie były uwzględnione w procesie delimitacji.

Kapitał społeczny

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Dane ankietowe - wskaźniki cząstkowe					Wskaźnik kapitału społecznego i poziomu edukacji wg danych z ankiet	Liczba organizacji pozarządowych [szt.]	Frekwencja wyborcza [%]	Frekwencja wyborcza [%] - poniżej 95% średniej	Czy problem występuje?
			nieufność między ludźmi	zły stan zdrowia mieszkańców	niski poziom wykształcenia większości mieszkańców	niski poziom kreatywności, pomysłowości, przedsiębiorczości	słaba współpraca między mieszkańcami a władzami publicznymi					
1.	Babia Góra	111	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0	39,30		
2.	Eliaszuki	132	1,00	2,00	2,00	2,00	0,00	1,40	0	35,54		
3.	Grodzisk	32	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0	33,10	TAK	TAK
4.	Guszczewina	91	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0	33,10	TAK	TAK
5.	Janowo	202	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	1	33,10	TAK	
6.	Krynica	21	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0	35,54		
7.	Leśna	51	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0	33,10	TAK	TAK
8.	Lewkowo Nowe	211	0,00	2,00	2,00	0,00	1,00	1,00	0	35,54		
9.	Lewkowo Stare	341	1,00	3,00	1,00	1,00	1,00	1,40	2	35,54		
10.	Michnówka	77	1,00	2,00	2,00	3,00	1,00	1,80	1	35,54		
11.	Miklaszewo	175	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0	33,10	TAK	TAK
12.	Narewka	889	1,00	2,00	2,00	3,00	3,00	2,20	6	41,54		
13.	Nowa Łuka	67	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0	39,30		
14.	Nowe Masiewo	42	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,40	0	41,54		
15.	Ochrymy	127	3,00	2,00	3,00	3,00	0,00	2,20	0	35,54		
16.	Olchówka	114	2,00	1,00	3,00	3,00	0,00	1,80	1	41,54		
17.	Planta	153	1,00	2,00	1,00	1,00	0,00	1,00	0	33,10	TAK	TAK
18.	Podlewkowie	74	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0	35,54		
19.	Siemianówka	406	2,00	2,00	1,00	3,00	1,00	1,80	2	39,30		
20.	Skupowo	193	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	1	33,10	TAK	
21.	Stare Masiewo	70	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	1	41,54		
22.	Tarnopol	126	0,00	2,00	0,00	0,00	0,00	0,40	0	39,30		
23.	Zabłotczyzna	87	3,00	3,00	1,00	3,00	1,00	2,20	0	33,10	TAK	TAK
Średnia			1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	1,55	0,65	36,39		

Źródło: Opracowanie własne.

4.1.8. Zjawiska społeczne ogółem

Ocenę zjawisk społecznych ogółem opracowano wskazując liczbę zjawisk kryzysowych występujących w poszczególnych jednostkach delimitacyjnych.

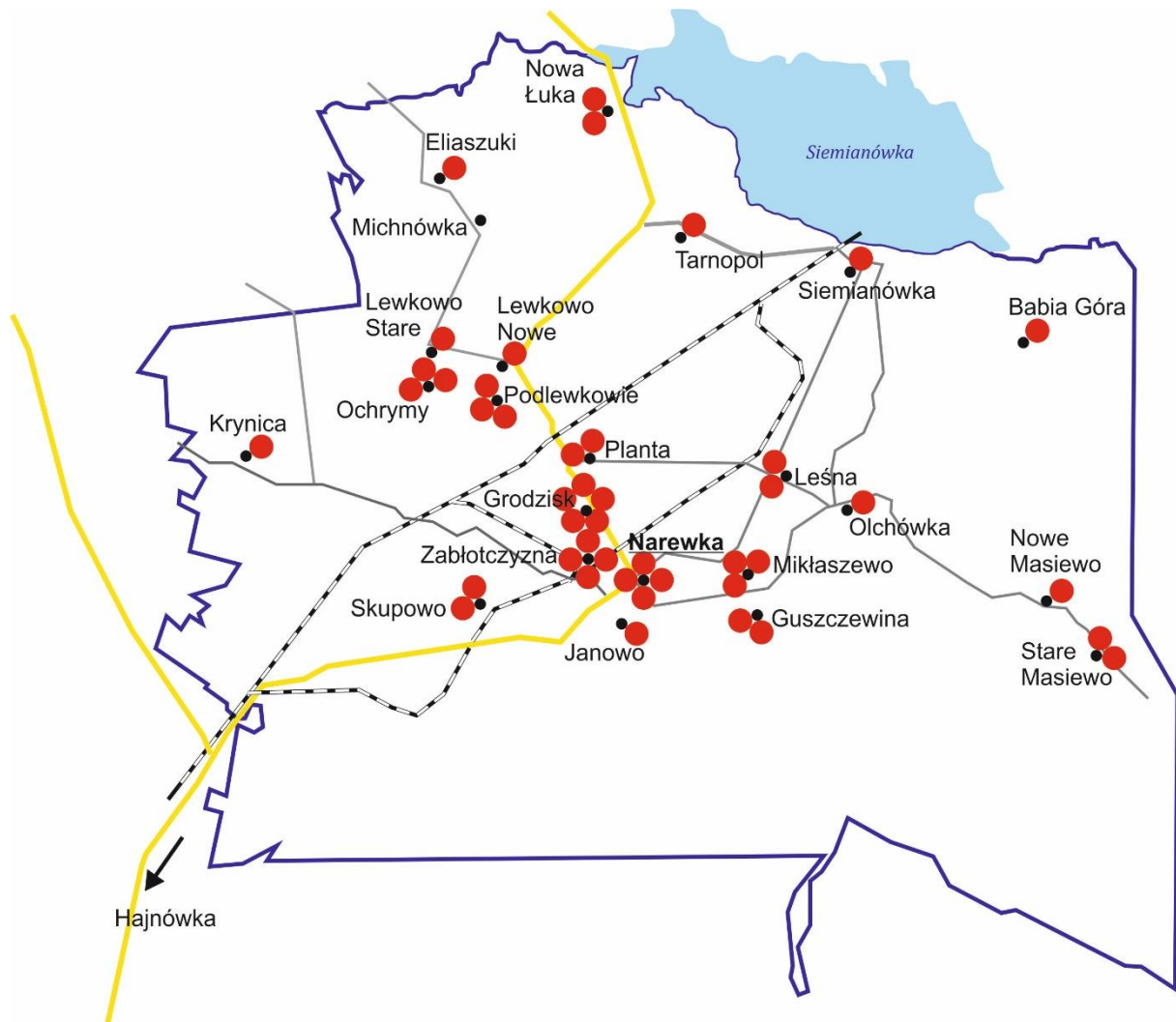
Zjawiska społeczne

Lp.	Sołectwo	Czynniki społeczne (zjawisko kryzysowe występuje – TAK)						Liczba kryzysowych zjawisk cząstkowych
		bezrobocie	ubóstwo	pomoc społeczna	przestępczość	udział w życiu społecznym i kulturalnym	kapitał społeczny i niski poziom edukacji	
1.	Babia Góra					TAK		1
2.	Eliaszuki					TAK		1
3.	Grodzisk	TAK	TAK	TAK		TAK	TAK	5
4.	Guszczewina					TAK	TAK	2
5.	Janowo					TAK		1
6.	Krynica					TAK		1
7.	Leśna					TAK	TAK	2
8.	Lewkowo Nowe					TAK		1
9.	Lewkowo Stare				TAK			1
10.	Michnówka							0
11.	Mikłaszewo	TAK				TAK	TAK	3
12.	Narewka	TAK	TAK		TAK	TAK		4
13.	Nowa Łuka			TAK		TAK		2
14.	Nowe Masiewo					TAK		1
15.	Ochrymy	TAK	TAK	TAK				3
16.	Olchówka			TAK				1
17.	Planta				TAK		TAK	2
18.	Podlewkowie	TAK	TAK	TAK				3
19.	Siemianówka				TAK			1
20.	Skupowo			TAK		TAK		2
21.	Stare Masiewo			TAK	TAK			2
22.	Tarnopol		TAK					1
23.	Zablotczyzna	TAK	TAK			TAK	TAK	4

Źródło: Opracowanie własne.

W ocenie zagregowanej sfery zjawisk społecznych przyjęto, że największe nasilenie zjawisk negatywnych występuje na tych obszarach, na których występują co najmniej 3 zdiagnozowane zjawiska cząstkowe.

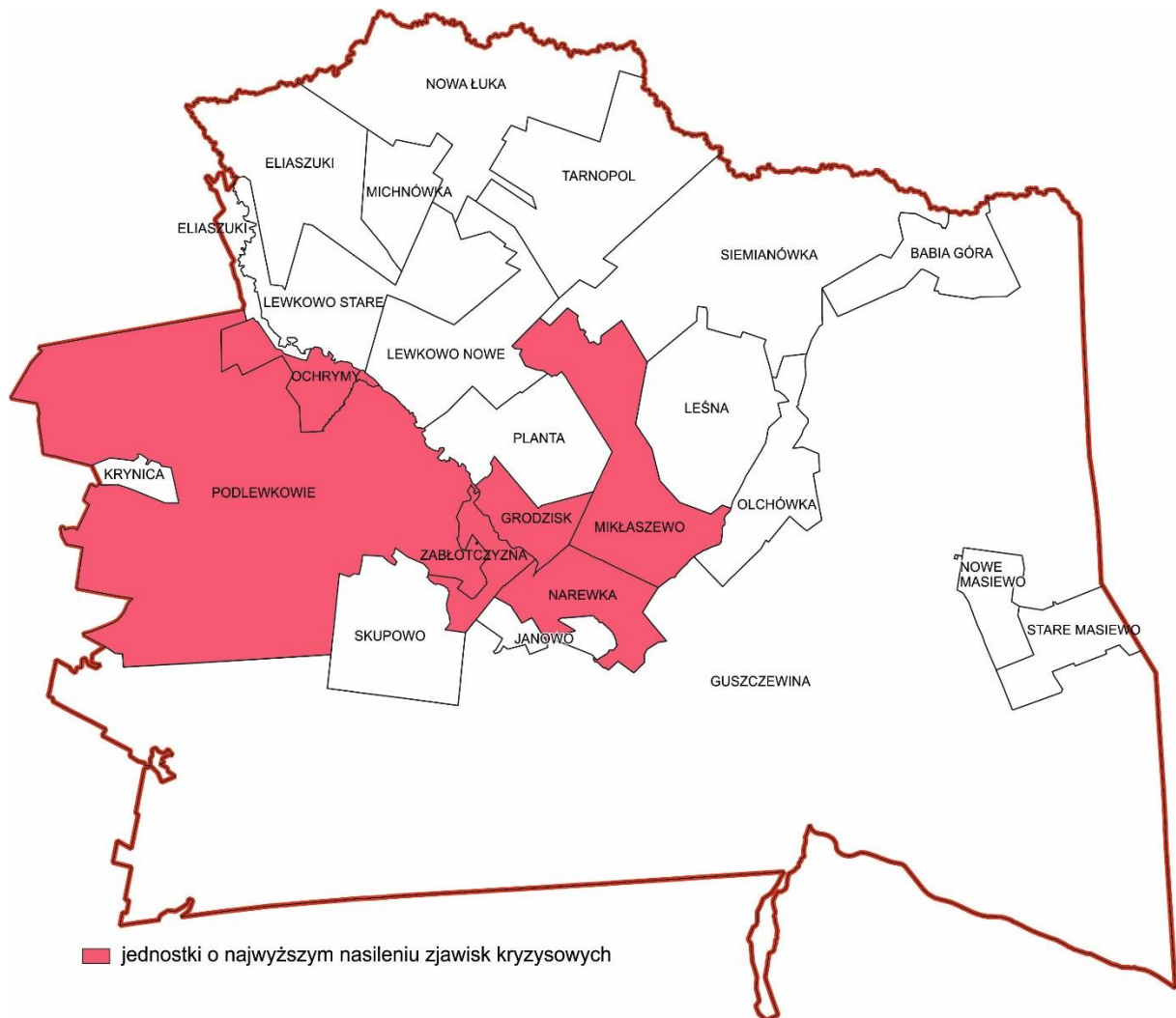
Koncentracja zjawisk społecznych kryzysowych wg jednostek delimitacyjnych – liczba zjawisk kryzysowych

Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskane wyniki wskazują, że niekorzystne zjawiska społeczne z największą intensywnością koncentrują się w następujących sołectwach: Grodzisk, Narewka, Zabłotczyzna, Mikłaszewo, Ochrymy, Podlewkowie.

Potencjalne obszary zdegradowane – sfera społeczna

Źródło: Opracowanie własne.

4.2. Zjawiska gospodarcze

Ocenę występowania negatywnych zjawisk w zakresie czynników gospodarczych przeprowadzono na podstawie danych z Krajowego Rejestru Sądowego i Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej.

Dane o liczbie podmiotów gospodarczych uzyskane z KRS i CEIDG w poszczególnych sołectwach zsumowano i przeliczono na 100 mieszkańców danego sołectwa.²

Przyjęto, że problem w zakresie liczby przedsiębiorstw występuje w tych jednostkach delimitacyjnych, w których poziom wskaźnika jest dwukrotnie niższy w porównaniu ze średnią dla gminy. Średnia dla gminy wynosi 3,38; problem zatem występuje w jednostkach o wartości wskaźnika poniżej 1,69.

Zastosowano kryterium 50% średniej dla całej gminy, ze względu na fakt, iż na terenach małych gmin wiejskich, różnice wskaźników na poziomie 20-30% realnie nie wskazuje na niższy poziom rozwoju gospodarczego. Wynika to z ogólnej małej liczby firm oraz małej liczby mieszkańców w części sołectw. Dlatego zastosowano, jako kryterium występowania zjawiska kryzysowego – duże różnice pomiędzy średnią dla gminy, a poszczególnymi sołectwami.

Największą koncentrację niekorzystnych zjawisk gospodarczych zanotowano w sołectwach: Babia Góra, Grodzisk, Krynica, Leśna, Michnówka, Mikłaszewo, Nowa Łuka, Skupowo, Tarnopol.

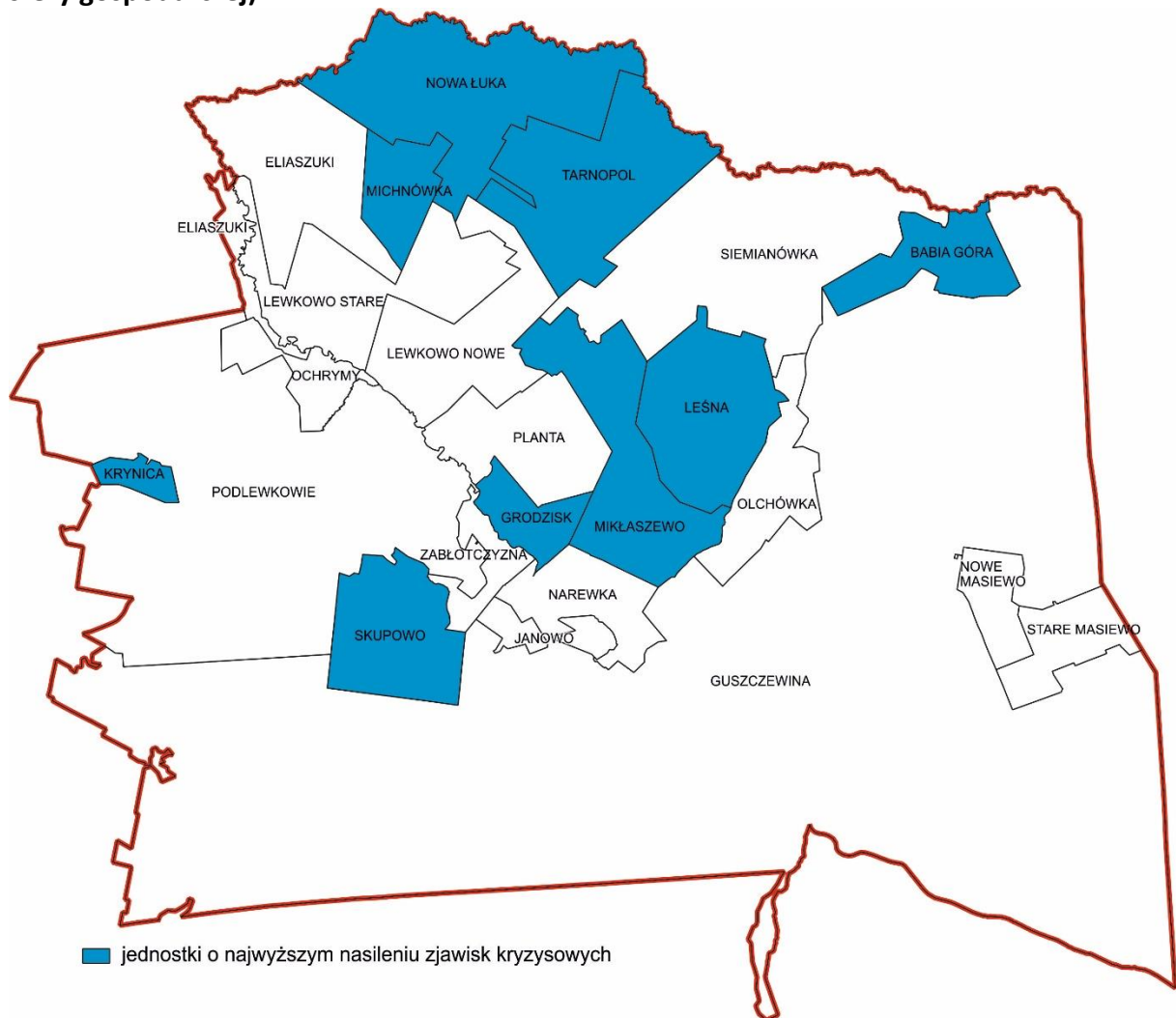
² Dane na 30.06.2017.

Zjawiska gospodarcze

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Liczba przedsiębiorstw wg KRS	Liczba podmiotów gospodarczych wg CEIDG	Liczba podmiotów gospodarczych łącznie na 100 mieszkańców	Czy problem występuje? (poniżej 50% średniej).
1.	Babia Góra	111	0	1	0,90	TAK
2.	Eliaszuki	132	0	4	3,03	
3.	Grodzisk	32	0	0	0,00	TAK
4.	Guszczewina	91	0	3	3,30	
5.	Janowo	202	1	5	2,97	
6.	Krynica	21	0	0	0,00	TAK
7.	Leśna	51	0	0	0,00	TAK
8.	Lewkowo Nowe	211	0	5	2,37	
9.	Lewkowo Stare	341	3	14	4,99	
10.	Michnówka	77	0	0	0,00	TAK
11.	Mikłaszewo	175	0	0	0,00	TAK
12.	Narewka	889	5	43	5,40	
13.	Nowa Łuka	67	0	0	0,00	TAK
14.	Nowe Masiewo	42	1	1	4,76	
15.	Ochrymy	127	0	3	2,36	
16.	Olchówka	114	0	4	3,51	
17.	Planta	153	3	4	4,58	
18.	Podlewkowie	74	0	3	4,05	
19.	Siemianówka	406	2	8	2,46	
20.	Skupowo	193	0	3	1,55	TAK
21.	Stare Masiewo	70	2	6	11,43	
22.	Tarnopol	126	0	2	1,59	TAK
23.	Zabłotczyzna	87	0	2	2,30	
	Gmina	3792	17	111	3,38	-

Źródło: Opracowanie własne.

Zjawiska gospodarcze – kryzysowe wg jednostek delimitacyjnych – mapa (podsumowanie sfery gospodarczej)

Źródło: Opracowanie własne

4.3. Czynniki środowiskowe

Przy ocenie występowania negatywnych zjawisk w zakresie środowiska przyrodniczego posłużono się następującymi danymi:

- występowaniem na terenie gminy zakładów o dużym ryzyku powstania awarii przemysłowych (dane w oparciu o raport WIOŚ),
- liczbą zbiorników bezodpływowych (szamb) na terenie gminy (dane Urzędu Gminy),
- narażeniem na emisje pyłów (dane wg Programu ochrony powietrza),
- występowaniem pokryć dachowych zawierających azbest (dane wg Bazy Azbestowej),
- występowanie odpadów niebezpiecznych.

Na terenie gminy Narewka znajdują się trzy zakłady o dużym ryzyku powstania awarii przemysłowych (dane na podstawie dokumentu: *Informacja o stanie środowiska na terenie powiatu hajnowskiego w 2016 r.* Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska, 2017 r. strona 29). Na mapie poniżej wyrysowano okręgi narażenia od każdej z lokalizacji zakładu. Przyjęto, że im większa odległość od lokalizacji zakładu, tym mniejsze ryzyko. Przypisano ocenę zagrożenia w następujący sposób:

- jeśli istotny fragment sołectwa znajduje się w najbliższym kręgu oddziaływania zakładu – 3 punkty,
- jeśli istotny fragment sołectwa znajduje się w drugim kręgu oddziaływania zakładu – 2 punkty,
- jeśli istotny fragment sołectwa znajduje się w trzecim kręgu oddziaływania zakładu – 1 punkt.

Punkty – oceny ryzyka, mogły się sumować. Pod względem narażenia na ryzyko awarii przemysłowych największe zagrożenie występuje w sołectwach: Podlewkowie, Zabłotczyzna, Skupowo, Janowo i Narewka.

Liczbę zbiorników bezodpływowych sparametryzowano w przeliczeniu na 100 ha powierzchni danego sołectwa. Największy problem występuje w Narewce, Janowie, Krynicy, Michnówce, Nowym Masiewie, Plancie, Ochrymach, Skupowie, Starym Masiewie, Tarnopolu i Zabłotczyźnie.

Narażenie na emisje pyłów PM 2,5 przyjęto jako procentowy udział mieszkańców narażonych na emisje PM 2,5 wg sołectw. Stężenie PM 2,5 pochodzące z łącznej emisji na terenie gminy wynosiło od 14,9 do 16 mikrometrów/m³. Dane wg *Programu ochrony powietrza dla strefy podlaskiej*, 2013, str. 171. Wskaźnik jest skorelowany z liczbą mieszkańców, co oznacza że najwyższą wartość osiągnięto dla Narewki, Siemianówki, Skupowa, Janowa, Lewkowa Nowego i Lewkowa Starego.

Występowanie pokryć dachowych zawierających azbest określono na podstawie Bazy Azbestowej ³. Przyjęto, że zjawisko występuje w przypadku minimum dwóch obiektów z pokryciem azbestowym w jednostce delimitacyjnej: Guszczewina, Narewka, Siemianówka, Tarnopol.

Na terenie Narewki znajduje się także jeden zakład składający 28,11 ton odpadów niebezpiecznych. ⁴

Największa koncentracja niekorzystnych zjawisk środowiskowych zanotowana została w tych sołectwach w których wystąpiły minimum dwa zjawiska cząstkowe: Janowo, Narewka, Siemianówka, Skupowo, Tarnopol, Zabłotczyzna.

Zjawiska środowiskowe

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Powierzchnia w ha	Ryzyko powstania awarii przemysłowych	Liczba szamb/powierzchnię [szt/100ha]	Udział mieszkańców narażonych na emisje pyłów [%]	Zinventaryzowane pokrycia dachowe zawierające azbest	Opady niebezpieczne [t]	Czynniki środowiskowe - sfera środowiskowa RAZEM
1.	Babia Góra	111	461,04	0	0,00	2,93%	0		0
2.	Eliaszuki	132	1079,64	0	0,74	3,48%	0		0
3.	Grodzisk	32	254,00	6	0,00	0,84%	0		1
4.	Guszczewina	91	15875,40	0	0,00	2,40%	2		1
5.	Janowo	202	159,17	5	1,26	5,33%	0		3
6.	Krynica	21	107,73	0	1,86	0,55%	0		1
7.	Leśna	51	850,18	0	0,24	1,34%	1		0
8.	Lewkowo Nowe	211	821,48	2	0,12	5,56%	0		1
9.	Lewkowo Stare	341	939,33	0	0,00	8,99%	0		1
10.	Michnówka	77	326,00	0	2,15	2,03%	0		1
11.	Mikłaszewo	175	949,58	1	0,95	4,61%	0		0
12.	Narewka	889	453,98	5	5,95	23,44%	7	28,11	5
13.	Nowa Łuka	67	1407,27	0	0,00	1,77%	0		0
14.	Nowe Masiewo	42	243,86	0	3,69	1,11%	0		1
15.	Ochrymy	127	243,86	0	1,23	3,35%	0		1
16.	Olchówka	114	471,71	0	0,00	3,01%	0		0
17.	Planta	153	644,51	4	4,03	4,03%	0		1
18.	Podlewkowie	74	616,26	8	0,00	1,95%	0		1
19.	Siemianówka	406	1846,00	0	0,38	10,71%	5		2
20.	Skupowo	193	694,23	6	1,58	5,09%	1		3
21.	Stare Masiewo	70	361,70	0	1,11	1,85%	1		1

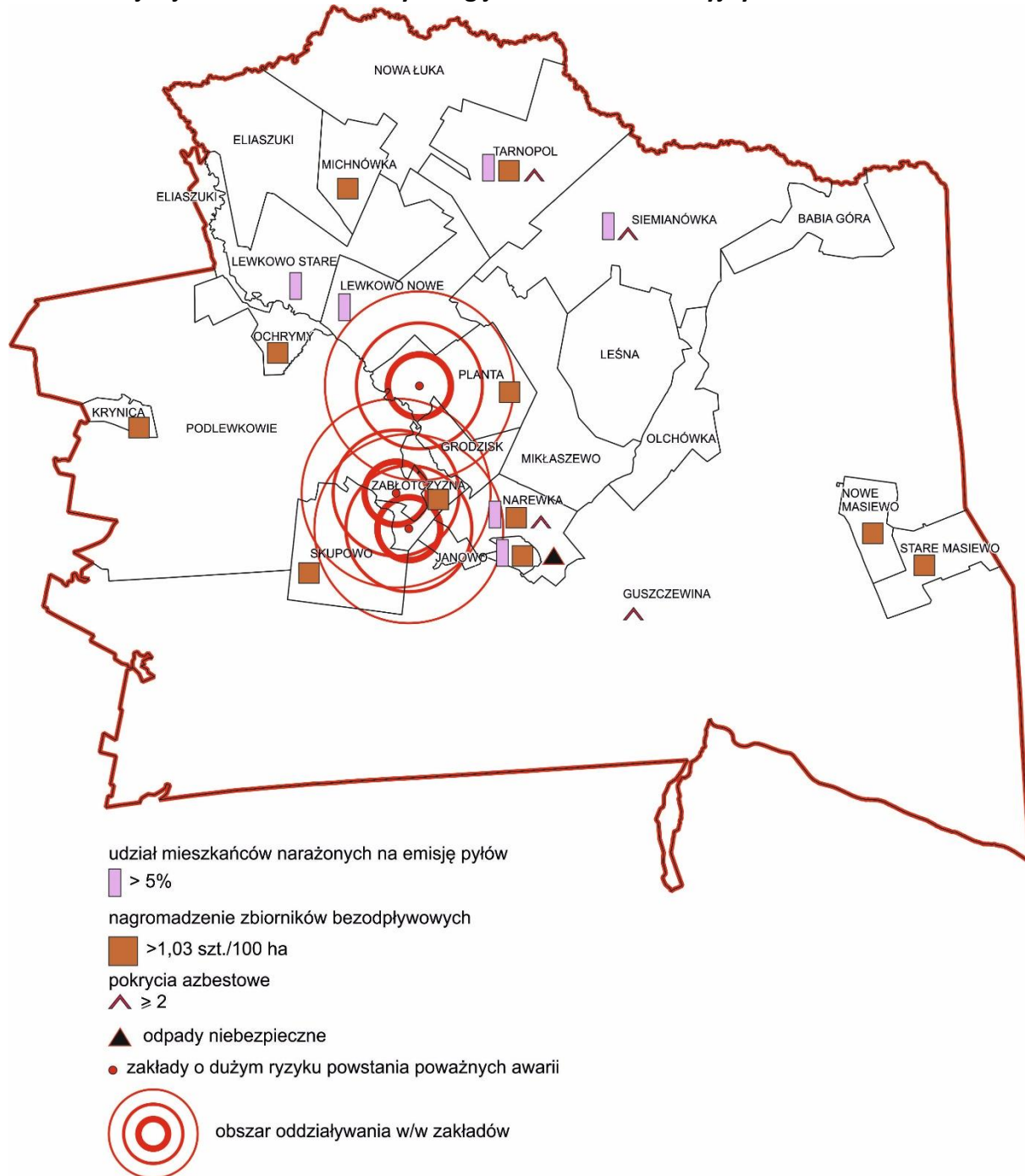
³ <https://esip.bazaazbestowa.gov.pl/>

⁴ Informacja o stanie środowiska na terenie powiatu hajnowskiego w 2016 r. WIOŚ 2017 r. strona 22.

22.	Tarnopol	126	1123,98	0	3,02	3,32%	3		2
23.	Zabłotczyzna	87	203,76	8	1,47	2,29%	1		2
		3792	30134,67	-	0,51	100,00%	21		-

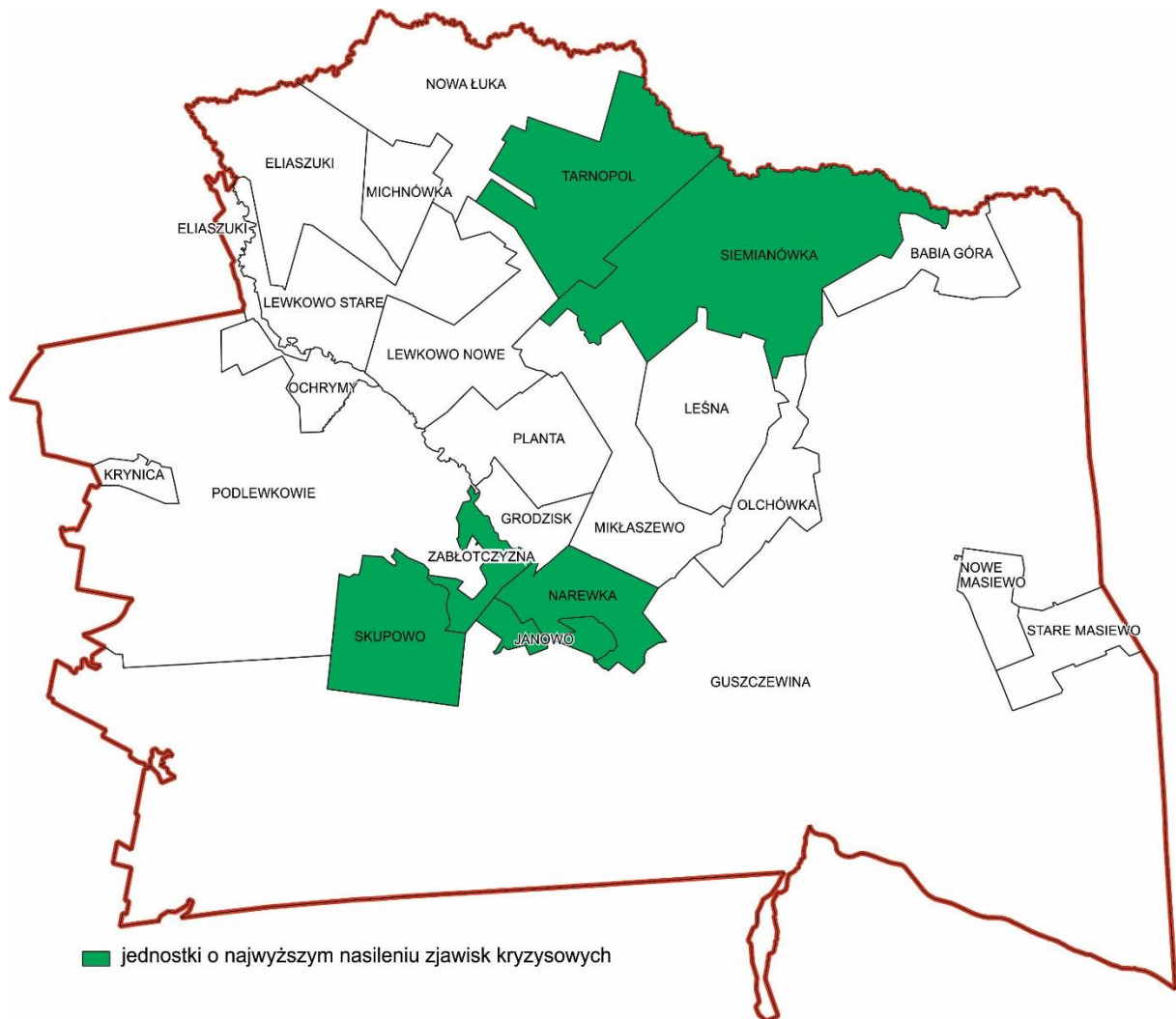
Źródło: Opracowanie własne.

Koncentracja zjawisk środowiskowych wg jednostek delimitacyjnych

Źródło: Opracowanie własne

Zjawiska środowiskowe – kryzysowe wg jednostek delimitacyjnych – mapa (podsumowanie sfery środowiskowej)

Źródło: Opracowanie własne

4.4. Czynniki przestrzenno-funkcjonalne

Stan kryzysowy wywołany koncentracją negatywnych zjawisk przestrzenno-funkcjonalnych może przejawiać się w szczególności niewystarczającym wyposażeniem w infrastrukturę techniczną i społeczną lub jej złym stanem technicznym, brakiem dostępu do podstawowych usług lub ich niskiej jakości, niedostosowaniem rozwiązań urbanistycznych do zmieniających się funkcji obszaru, niskim poziomem obsługi komunikacyjnej, niedoborem lub niską jakością terenów publicznych.

Oceny zjawisk przestrzenno-funkcjonalnych dokonano w oparciu o dane ankietowe oraz w oparciu o dane pochodzące z gminy. Wyniki badań ankietowych nie zostały uwzględnione w procesie delimitacji obszaru, stanowią informację dodatkową, możliwą w szczególności do wykorzystania na etapie analizy pogłębionej.

W badaniach ankietowych ocenie intensywności negatywnych zjawisk poddano 8 czynników:

- niski poziom dostępu do sklepów i usług,
- brak lub zbyt mała ilość połączeń komunikacyjnych z innymi ośrodkami,
- brak lub niska jakość terenów publicznych (na rekreację, sport, kulturę),
- niska jakość usług kultury,
- niska jakość usług sportu i rekreacji,
- niska jakość usług oświaty,
- zły stan estetyczny otoczenia,
- brak lub słaba aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania.

Ankietowani oceniali negatywne zjawiska w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

Wskaźnik obrazujący intensywność negatywnych zjawisk przestrzenno-funkcjonalnych obliczono, jako średnią arytmetyczną sumy punktów uzyskanych w poszczególnych sołectwach dla ośmiu powyższych czynników.

Niekorzystne zjawiska przestrzenno-funkcjonalne o dużym nasileniu wg badań ankietowych koncentrują się w następujących sołectwach: Michnówka, Narewka, Nowe Masiewo, Olchówka.

Zjawiska przestrzenno-funkcjonalne - wyniki badań ankietowych

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Czynniki przestrzenno-funkcjonalne								Czynniki przestrzenno-funkcjonalne średnia
			niski poziom dostępu do sklepów i usług	brak lub zbyt mała ilość połączeń komunikacyjnych z innymi ośrodkami	brak lub niska jakość terenów publicznych (na rekreację, sport, kulturę)	niska jakość usług kultury	niska jakość usług sportu i rekreacji	niska jakość usług oświaty	zły stan estetyczny otoczenia	brak lub słaba aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania	
1.	Babia Góra	111	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
2.	Eliaszuki	132	2,00	3,00	1,00	1,00	1,00	0,00	1,00	1,00	1,25
3.	Grodzisk	32	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
4.	Guszczewina	91	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
5.	Janowo	202	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
6.	Krynica	21	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
7.	Leśna	51	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
8.	Lewkowo Nowe	211	3,00	3,00	0,00	2,00	0,00	0,00	2,00	2,00	1,50
9.	Lewkowo Stare	341	1,00	3,00	1,00	2,00	3,00	2,00	0,00	0,00	1,50
10.	Michnówka	77	2,00	3,00	1,00	1,00	1,00	2,00	2,00	2,00	1,75
11.	Mikłaszewo	175	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
12.	Narewka	889	3,00	3,00	1,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00	1,75
13.	Nowa Łuka	67	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
14.	Nowe Masiewo	42	3,00	3,00	3,00	3,00	1,00	0,00	1,00	0,00	1,75
15.	Ochrymy	127	2,00	3,00	2,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,00	1,00
16.	Olchówka	114	3,00	2,00	2,00	2,00	3,00	2,00	2,00	2,00	2,25
17.	Planta	153	1,00	3,00	3,00	0,00	0,00	0,00	3,00	0,00	1,25
18.	Podlewkowie	74	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
19.	Siemianówka	406	2,00	3,00	1,00	1,00	0,00	2,00	1,00	2,00	1,50
20.	Skupowo	193	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
21.	Stare Masiewo	70	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92	1,51
22.	Tarnopol	126	2,00	2,00	1,00	1,00	1,00	2,00	1,00	0,00	1,25
23.	Zabłotczyzna	87	1,00	3,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,38
Średnia			2,1	2,8	1,5	1,3	1,1	1,1	1,3	0,9	1,5

Źródło: Opracowanie własne.

Na potrzeby delimitacji obszaru gminy określono dwa podstawowe zjawiska o charakterze przestrzenno-funkcjonalnym:

- dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu,
- aktywność ośrodków kultury ośrodków sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu,

Dostępność obiektów oznacza liczbę obiektów kultury i liczbę obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu, tzn. z danego sołectwa i sołectw sąsiednich. Dostępność jest mierzona liczbą obiektów na 100 mieszkańców danego sołectwa. Przykładowo dla sołectwa Tarnopol: liczba obiektów w sołectwie Tarnopol wynosi 1, w sąsiednich odpowiednio: Siemianówka – 3, Lewkowo Nowe – 0, Nowa Łuka – 1. Razem Tarnopol – 5 obiektów. W ten sposób określoną liczbę obiektów przeliczono na 100 mieszkańców danego sołectwa.

Aktywność ośrodków oznacza liczbę rodzajów imprez i wydarzeń kulturalnych oraz sportowo-rekreacyjnych organizowanych przez ośrodki kultury i sportu w najbliższym otoczeniu, tzn. z danego sołectwa i sołectw sąsiednich. Aktywność jest mierzona liczbą obiektów na 100 mieszkańców danego sołectwa. Przykładowo dla sołectwa Tarnopol: liczba imprez w sołectwie Tarnopol wynosi 1, w sąsiednich odpowiednio: Siemianówka – 9, Lewkowo Nowe – 0, Nowa Łuka – 2. Razem Tarnopol – 12 rodzajów imprez. W ten sposób określoną liczbę imprez przeliczono na 100 mieszkańców danego sołectwa.

W obydwu przypadkach odniesiono wskaźniki w każdym sołectwie do średniej dla gminy. Przyjęto, że problem występuje jeśli wynik danego sołectwa jest poniżej 50% średniej dla gminy.

W przypadku dostępności obiektów średnia dla gminy wynosi 3,88; zatem wszystkie sołectwa poniżej wartości 1,94 uznano za będące w stanie kryzysowym: Krynica, Lewkowo Stare, Narewka, Planta, Skupowo.

W przypadku aktywności ośrodków średnia dla gminy wynosi 7,0; zatem wszystkie sołectwa poniżej wartości 3,5 uznano za będące w stanie kryzysowym: Krynica, Narewka, Planta, Skupowo, Stare Masiewo.

Przyjęto założenie, że istnieje problem w sferze przestrzenno-funkcjonalnej w danym sołectwie jeśli występuje co najmniej jedno opisane wyżej zjawisko.

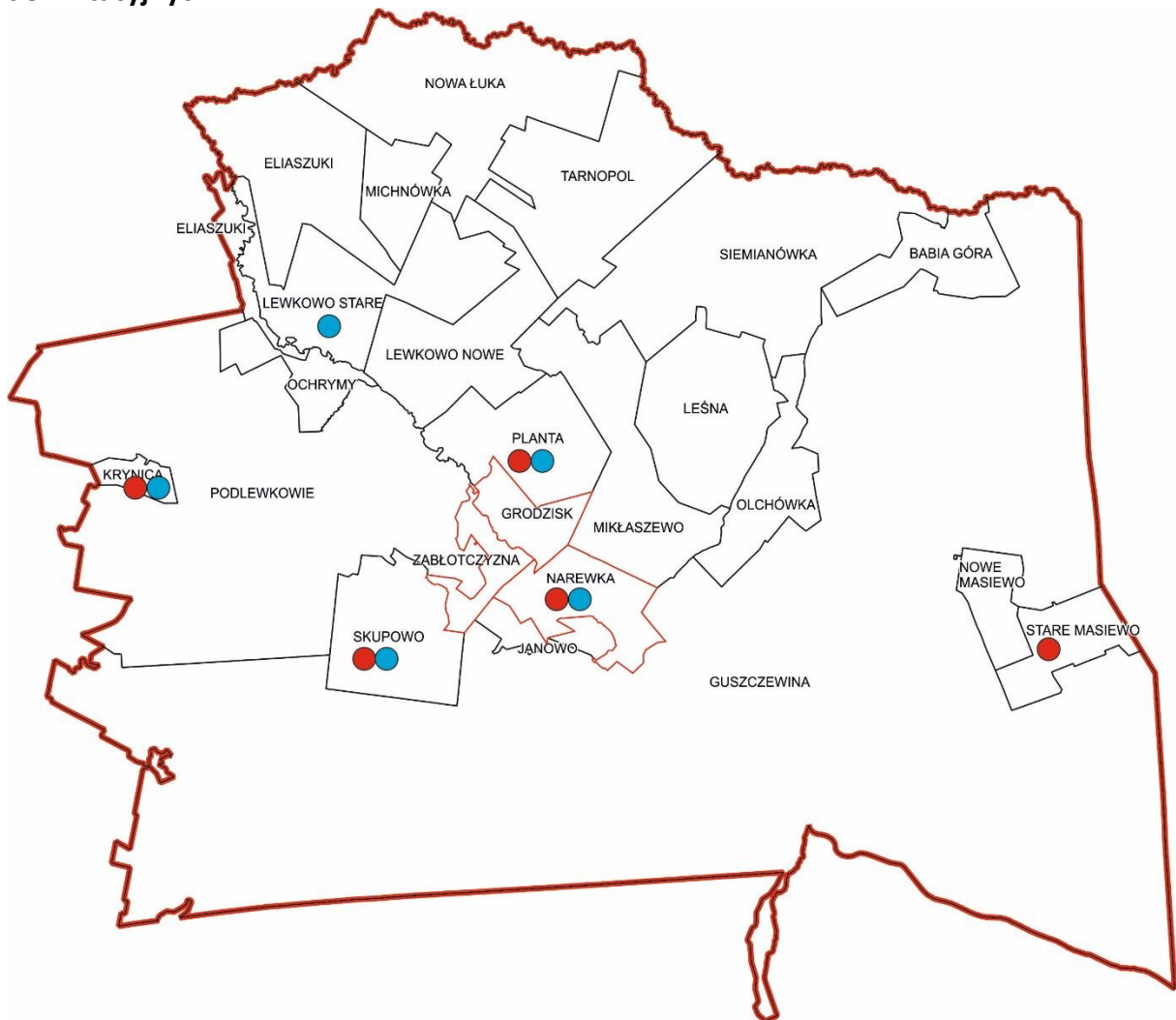
LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY NAREWKA

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Liczba obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych wg sołectw	Dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu [szt]	Dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu [szt./100 mieszkańców]	Czy problem występuje? (poniżej 50% średniej).	Liczba rodzajów imprez kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych wg sołectw	Liczba rodzajów imprez kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu	Aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania [szt./100 mieszkańców]	Czy problem występuje? (poniżej 50% średniej).	Czynniki przestrzenno-funkcjonalne - CAŁA SFERA RAZEM
1.	Babia Góra	111	1	5	4,50		1	11	9,9		
2.	Eliaszuki	132	0	3	2,27			13	9,8		
3.	Grodzisk	32	0	11	34,38			12	37,5		
4.	Guszczewina	91	1	18	19,78		1	22	24,2		
5.	Janowo	202	0	11	5,45			10	5,0		
6.	Krynica	21	0	0	0,00	TAK		0	0,0	TAK	2
7.	Leśna	51	0	5	9,80			12	23,5		
8.	Lewkowo Nowe	211	0	9	4,27			25	11,8		
9.	Lewkowo Stare	341	2	4	1,17	TAK	11	14	4,1		1
10.	Michnówka	77	1	3	3,90		2	13	16,9		
11.	Mikłaszewo	175	1	15	8,57		1	21	12,0		
12.	Narewka	889	8	11	1,24	TAK	7	11	1,2	TAK	2
13.	Nowa Łuka	67	1	5	7,46		2	14	20,9		
14.	Nowe Masiewo	42	0	2	4,76			2	4,8		
15.	Ochrymy	127	1	3	2,36		1	12	9,4		
16.	Olchówka	114	1	6	5,26		2	13	11,4		
17.	Planta	153	1	2	1,31	TAK	2	3	2,0	TAK	2

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY NAREWKA

18.	Podlewkowie	74	0	5	6,76			17	23,0		
19.	Siemianówka	406	3	8	1,97		9	15	3,7		
20.	Skupowo	193	1	3	1,55	TAK	1	4	2,1	TAK	2
21.	Stare Masiewo	70	1	2	2,86		1	2	2,9	TAK	1
22.	Tarnopol	126	1	4	3,97		1	12	9,5		
23.	Zabłotczyzna	87	1	11	12,64		2	9	10,3		
	Gmina	3792,00	-	-	Średnia - 3,88	-	-	-	Średnia - 7,0	-	-

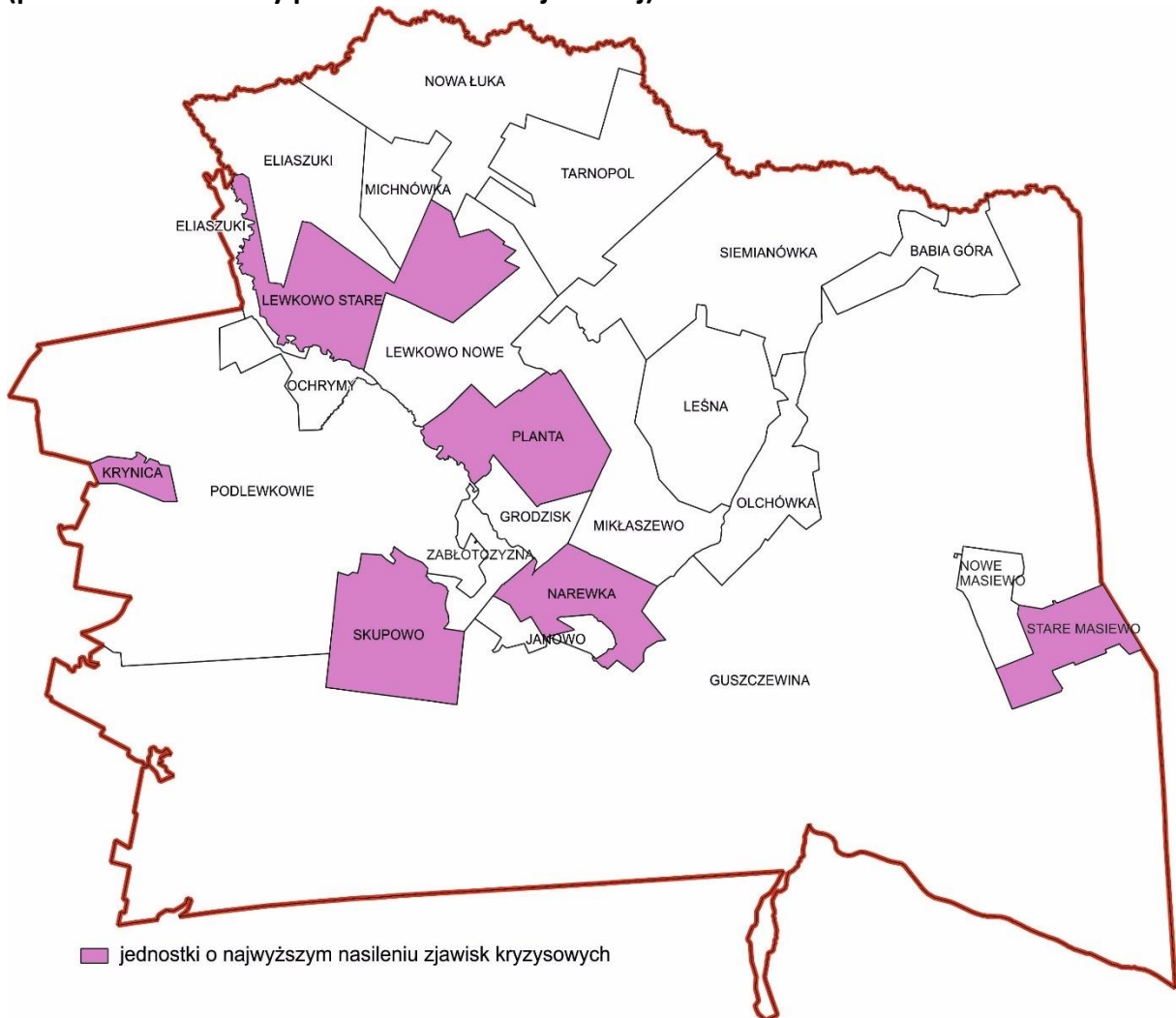
Zagregowana intensywność zjawisk przestrzenno-funkcjonalnych wg jednostek delimitacyjnych

- niska dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu
- niska aktywność ośrodków kultury i ośrodków sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu

Źródło: Opracowanie własne.

Zjawiska przestrzenno-funkcjonalne – kryzysowe wg jednostek delimitacyjnych – mapa (podsumowanie sfery przestrzenno-funkcjonalnej)

Źródło: Opracowanie własne

4.5. Czynniki techniczne

Ostatnią grupą rozpatrywanych zjawisk, są zjawiska techniczne. W ich obrębie pod uwagę brano degradację stanu technicznego obiektów budowlanych, w tym o przeznaczeniu mieszkaniowym, dysfunkcje rozwiązań technicznych umożliwiającą efektywne korzystanie z obiektów budowlanych.

Oceny zjawisk technicznych dokonano w oparciu o dane ankietowe oraz w oparciu o dane pochodzące z gminy. Wyniki badań ankietowych nie zostały uwzględnione w procesie delimitacji obszaru, stanowią informację dodatkową, możliwą w szczególności do wykorzystania na etapie analizy pogłębionej.

W ramach badań ankietowych dokonano oceny intensywności występowania następujących negatywnych zjawisk technicznych:

- zły stan zabytków i innych cennych obiektów,
- zły stan techniczny budynków mieszkalnych,
- zły stan techniczny budynków użyteczności publicznej,
- zła gospodarka wodna (dostęp do sieci wodociągowej),
- zła gospodarka ściekami (brak lub niska jakość).

Ankietowani oceniali negatywne zjawiska w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

Wskaźnik obrazujący intensywność negatywnych zjawisk technicznych obliczono, jako średnią arytmetyczną sumy punktów uzyskanych w poszczególnych sołectwach dla pięciu powyższych zjawisk.

Ze względu na zakres wartości ostatecznego miernika problemów technicznych sołectwa o największym nasileniu zjawisk na podstawie badań ankietowych to: Michnówka, Lewkowo Stare, Olchówka, Siemianówka, Narewka, Tarnopol. Należy zwrócić uwagę, że ocena zjawisk w sferze technicznej dokonana przez liderów społecznych jest bardzo wysoka, tzn. nie ma prawie w ogóle zjawisk problemowych (oceny średnie do 1,1).

Zjawiska techniczne – wyniki badań ankietowych

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Czynniki techniczne					Czynniki techniczne średnia
			zły stan zabytków innych cennych obiektów	zły stan techniczny budynków mieszkalnych	zły stan techniczny budynków użyteczności publicznej	zła gospodarka wodna	zła gospodarka ściekami	
1.	Babia Góra	111	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
2.	Eliaszuki	132	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,20
3.	Grodzisk	32	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
4.	Guszczewina	91	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
5.	Janowo	202	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
6.	Krynica	21	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
7.	Leśna	51	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
8.	Lewkowo Nowe	211	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
9.	Lewkowo Stare	341	0,0	0,0	3,0	0,0	0,0	0,60
10.	Michnówka	77	0,0	1,0	0,0	3,0	1,0	1,00
11.	Mikłaszewo	175	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
12.	Narewka	889	1,0	2,0	1,0	0,0	0,0	0,80
13.	Nowa Łuka	67	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
14.	Nowe Masiewo	42	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,20
15.	Ochrymy	127	0,0	2,0	0,0	0,0	0,0	0,40
16.	Olchówka	114	0,0	2,0	1,0	0,0	0,0	0,60
17.	Planta	153	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00
18.	Podlewkowie	74	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
19.	Siemianówka	406	1,0	1,0	1,0	0,0	0,0	0,60
20.	Skupowo	193	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
21.	Stare Masiewo	70	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,48
22.	Tarnopol	126	0,0	2,0	1,0	2,0	0,0	1,00
23.	Zabłotczyzna	87	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	0,20
		Średnia	0,2	1,1	0,6	0,4	0,1	0,47

Na potrzeby delimitacji obszaru gminy określono dwa podstawowe zjawiska o charakterze technicznym:

- poziom skanalizowania,
- stan techniczny obiektów zabytkowych.

Zrezygnowano z analizy poziomu zwodociągowania gminy ponieważ ten poziom jest bardzo wysoki i wynosi ok. 95%.. Analiza budynków użyteczności publicznej: świetlice, domy kultury, inne, pozwala stwierdzić, iż stan techniczny tego typu obiektów jest bardzo dobry lub dobry. Problemy zatem nie występują w tym zakresie.

Poziom skanalizowania gminy zmierzono wskaźnikiem procentowym liczby mieszkańców podłączonych do sieci w relacji do wszystkich mieszkańców danej jednostki delimitacyjnej. Przyjęto, że zjawisko kryzysowe występuje w przypadku braku sieci kanalizacyjnej i bardzo niskiego poziomu skanalizowania (poniżej 20%).

W gminie Narewka znajdują się następujące zabytki wpisane do gminnego rejestru, spośród których trzy są wpisane również do wojewódzkiego rejestru zabytków:

- Cerkiew parafialna p.w. św. Mikołaja Cudotwórcy w Narewce (nr rej. 759 z 29.04.1993r.),
- Cmentarz przycerkiewny przy Cerkwi p.w. św. Mikołaja w Narewce,
- Cmentarz prawosławny parafii p.w. św. Mikołaja z 1920r. w Narewce,
- **Cmentarz prawosławny parafii p.w. św. Mikołaja z połowy XIX w. do 1920r. w Narewce,**
- Cmentarz przykościelny parafii rzymsko-katolickiej p.w. św. Jana Chrzciciela w Narewce,
- Cmentarz parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Narewce z 1908r.,
- Mogiła zbiorowa z II wojny światowej w Narewce,
- **Cmentarz żydowski w Narewce nr rejestru A-99 z 10.03.1994r.,**
- Cerkiew p.w. św. Jerzego w Siemianówce nr rej. 311 z 27.11.1966r.,
- Cmentarz wojenny z 1915 r. w Świnorojach (w jednostce delimitacyjnej Guszczewina),
- Cmentarz prawosławny w Lewkowie Nowym,
- Cmentarz przycerkiewny p.w. św. Jerzego w Siemianówce z XVIIIw.,
- Cmentarz wielowyznaniowy w Starym Masiewie,
- założenie dworsko-ogrodowe w Starym Dworze (w jednostce delimitacyjnej Nowa Łuka)

Cerkwie są zachowane w bardzo dobrym stanie, większość pozostałych zabytków jest w stanie dobrym. Jedynie cmentarz żydowski w Narewce wymaga interwencji: uprzątnięcia i ogrodzenia terenu oraz renowacji macew, które uległy przewróceniu i przemieszczeniu. Mur jest zachowany jedynie na fragmencie od strony północnej. W części północno zachodniej groby uległy znacznym zniszczeniom. Cmentarz prawosławny parafii p.w. św. Mikołaja z połowy XIX w. do 1920r. w Narewce wymaga uporządkowania terenu (oczyszczenia z samosiewek roślin i śmieci), niektóre nagrobki i krzyże wymagają renowacji.

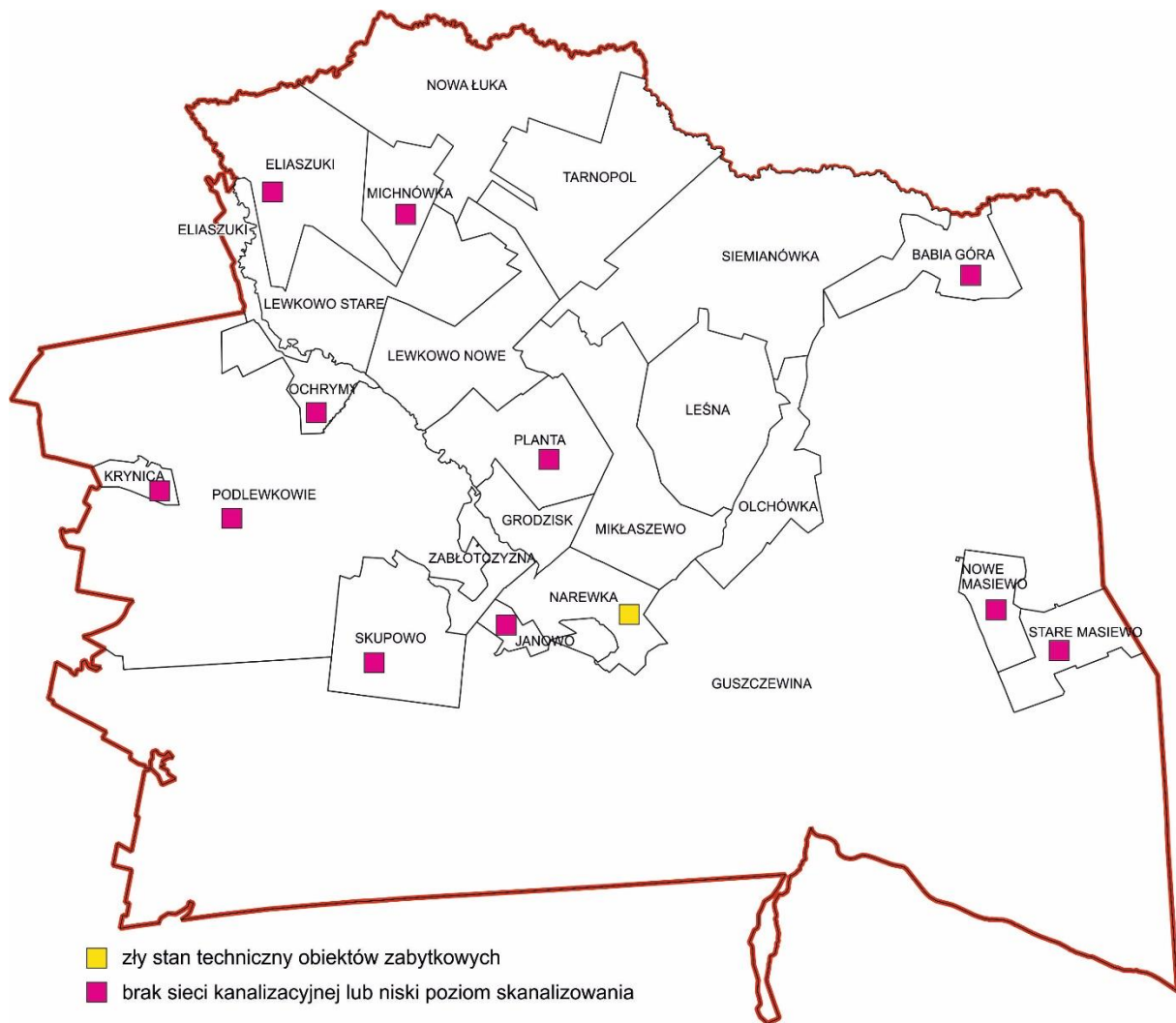
W zakresie stanu zabytków problem występuje tylko w Narewce – zły stan techniczny dwóch obiektów zabytkowych.

Przyjęto założenie, że istnieje problem w sferze technicznej w danym sołectwie jeśli występuje co najmniej jedno opisane wyżej zjawisko.

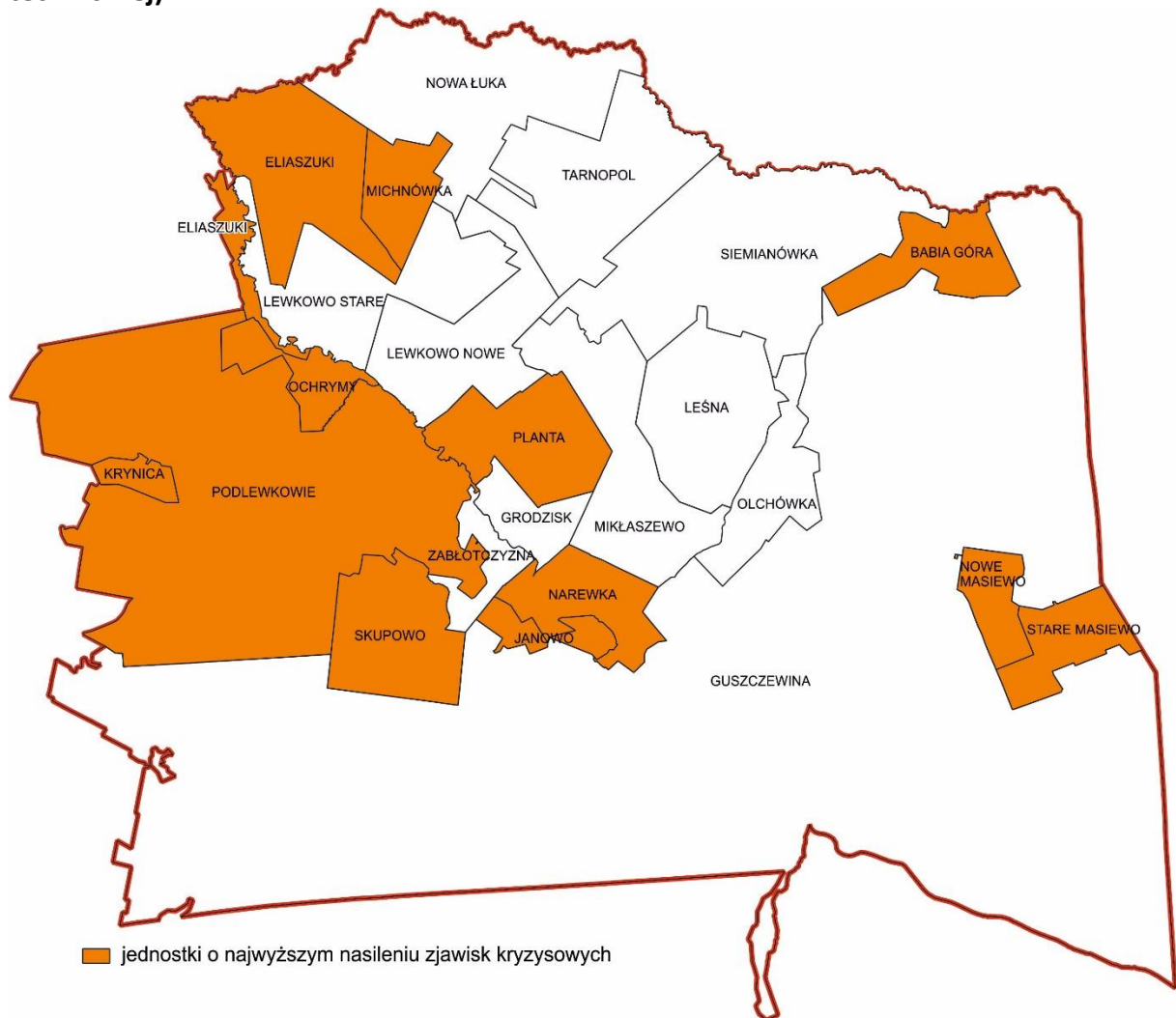
Zjawiska techniczne

Lp.	Sołectwo	Liczba mieszkańców	Liczba zabytków	Zjawisko kryzysowe występuje	Kanalizacja		% skanalizowania	Zjawisko kryzysowe występuje	Czynniki techniczne - CAŁA SFERA RAZEM
					liczba podłączeń budynków	korzystający mieszkańcy			
1.	Babia Góra	111			0	0	0%	TAK	1
2.	Eliaszuki	132			0	0	0%	TAK	1
3.	Grodzisk	32			18	32	100%		
4.	Guszczewina	91	1		105	91	100%		
5.	Janowo	202			0	0	0%	TAK	1
6.	Krynica	21			0	0	0%	TAK	1
7.	Leśna	51			24	51	100%		
8.	Lewkowo Nowe	211	1		29	116	55%		
9.	Lewkowo Stare	341			42	168	49%		
10.	Michnówka	77			0	0	0%	TAK	1
11.	Mikłaszewo	175			18	54	31%		
12.	Narewka	889	8	TAK	258	774	87%		1
13.	Nowa Łuka	67	1		101	67	100%		
14.	Nowe Masiewo	42			0	0	0%	TAK	1
15.	Ochrymy	127			0	0	0%	TAK	1
16.	Olchówka	114			62	114	100%		
17.	Planta	153			1	3	2%	TAK	1
18.	Podlewkowie	74			0	0	0%	TAK	1
19.	Siemianówka	406	2		180	406	100%		
20.	Skupowo	193			0	0	0%	TAK	1
21.	Stare Masiewo	70	1		0	0	0%	TAK	1
22.	Tarnopol	126			67	126	100%		
23.	Zabłotczyzna	87			24	72	83%		
Razem		3792,00	14	-	1695	2074	55%	-	-

Zagregowana intensywność zjawisk technicznych wg jednostek delimitacyjnych

Zjawiska techniczne wg jednostek delimitacyjnych – mapa (podsumowanie sfery technicznej)

Źródło: Opracowanie własne

5. Wyznaczenie obszarów zdegradowanych i rewitalizacji oraz zasięgi przestrzenne

Zgodnie z Wytycznymi Ministra Rozwoju **stan kryzysowy** to stan spowodowany koncentracją negatywnych zjawisk społecznych (w szczególności bezrobocia, ubóstwa, przestępczości, niskiego poziomu edukacji lub kapitału społecznego, niewystarczającego poziomu uczestnictwa w życiu publicznym i kulturalnym), współwystępujących z negatywnymi zjawiskami w co najmniej jednej z innych sfer: gospodarczej, środowiskowej, przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej. Natomiast **obszar zdegradowany** to obszar, na którym zidentyfikowano stan kryzysowy.

W ocenie zagregowanej zjawisk negatywnych przyjęto, że obszary zdegradowane to obszary:

- charakteryzujące się występowaniem negatywnych zjawisk społecznych (koncentracją co najmniej 3 zjawisk negatywnych w tej sferze),
- dodatkowo wysoką koncentracją w co najmniej jednej z pozostałych sfer.

Nasilenie negatywnych zjawisk społecznych i dodatkowo wysoką koncentracją zjawisk negatywnych w co najmniej jednej z pozostałych sfer stwierdzono w następujących sołectwach na terenie gminy: Grodzisk, Mikłaszewo, Narewka, Ochrymy, Podlewkowie, Zabłotczyzna. Powyższe sołectwa stanowią obszary zdegradowane (OZ).

Sołectwa te są możliwe do objęcia ich obszarem rewitalizacji. Te jednostki delimitacyjne są zamieszkane przez 1384 osób, co stanowi 36% mieszkańców gminy. Oznacza to, że rekomendowane obszary muszą zostać skorygowane do wymaganych co najmniej 30% liczby mieszkańców gminy.

Wśród rekomendowanych obszarów do objęcia rewitalizacją są takie tereny, dla których sumaryczna ilość występowania negatywnych zjawisk ogółem jest największa: Narewka (12), Grodzisk (7) i Zabłotczyzna (6). Obszar rewitalizacji wyznaczono uwzględniając liczbę mieszkańców poszczególnych sołectw, skalę możliwych potencjałów rozwojowych oraz ciągłość przestrzenno-funkcjonalną obszarów. Jako obszar rewitalizacji wyznaczono jednostki delimitacyjne: Narewka i Grodzisk oraz Zabłotczyzna.

Rozważano jeszcze objęcie obszarem rewitalizacji jednostkę Podlewkowie, jako sąsiadującą z wymienionymi trzema powyżej. Jednak teren ten, stanowi w pobliżu w/w jednostek, obszar Puszczy Białowieskiej, teren niezamieszkały, obszar zamieszkały jest oddalony od pozostałych jednostek delimitacyjnych o kilka kilometrów i przedzielony puszcza. Zostałaby zaburzona ciągłość przestrzenna obszaru. Zaniechano takiego rozwiązania.

Razem obszary rewitalizacji w gminie (Narewka, Grodzisk, Zabłotczyzna) zajmują 911,74 ha, co stanowi 3,03 % powierzchni gminy i zamieszkuje je 1008 mieszkańców, co stanowi 26,58 % mieszkańców gminy.

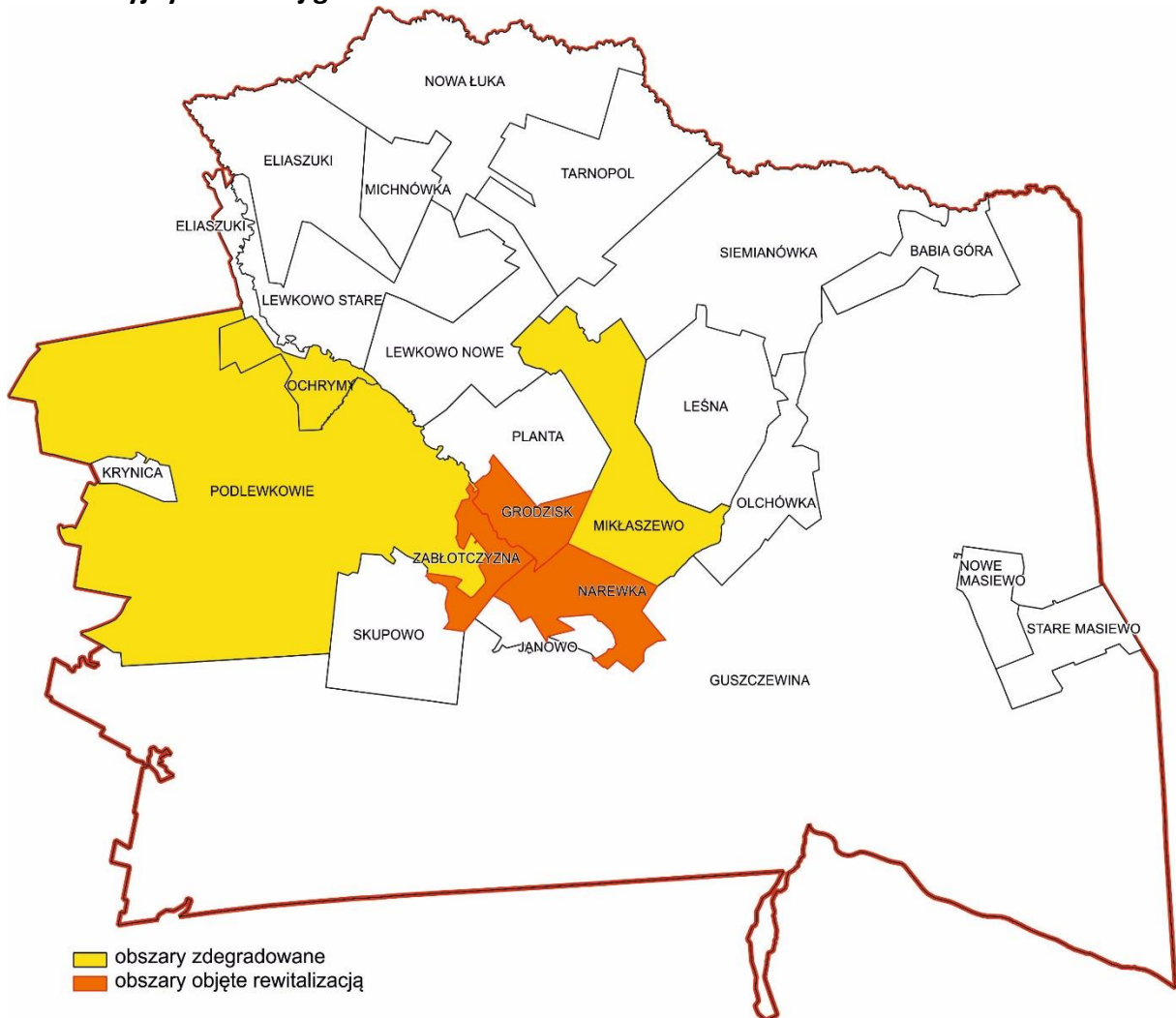
Zestawienie końcowe zagregowanych wskaźników dla poszczególnych sfer

Lp.	Sołectwo	Liczba zjawisk negatywnych wg sfer					OZ	Liczba zjawisk kryzysowych	OR
		społeczne	gospodarcze	środowiskowe	przestrzenno-funkcjonalne	techniczne			
1.	Babia Góra	1	1	0		1			
2.	Eliaszuki	1		0		1			
3.	Grodzisk	5	1	1			TAK	7	TAK
4.	Guszczewina	2		1					
5.	Janowo	1		3		1			
6.	Krynica	1	1	1	2	1			
7.	Leśna	2	1	0					
8.	Lewkowo Nowe	1		1					
9.	Lewkowo Stare	1		1	1				
10.	Michnówka	0	1	1		1			
11.	Mikłaszewo	3	1	0			TAK	4	
12.	Narewka	4		5	2	1	TAK	12	TAK
13.	Nowa Łuka	2	1	0					
14.	Nowe Masiewo	1		1		1			
15.	Ochrymy	3		1		1	TAK	5	
16.	Olchówka	1		0					
17.	Planta	2		1	2	1			
18.	Podlewkowie	3		1		1	TAK	5	
19.	Siemianówka	1		2					
20.	Skupowo	2	1	3	2	1			
21.	Stare Masiewo	2		1	1	1			
22.	Tarnopol	1	1	2					
23.	Zabłotczyzna	4		2			TAK	6	TAK

Źródło: Opracowanie własne.

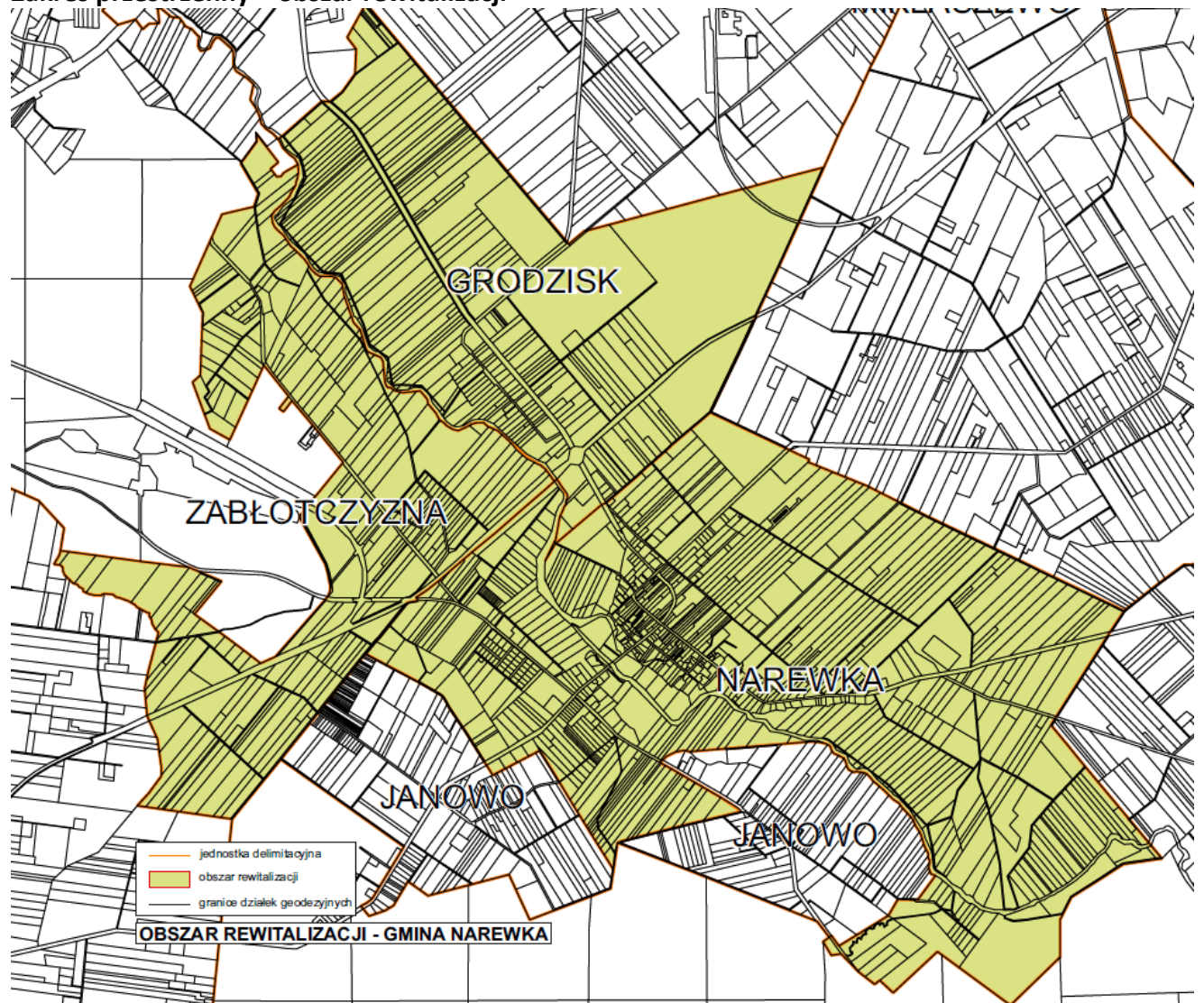
Poniżej zaprezentowano w postaci graficznej jednostki delimitacyjne.

Zestawienie końcowe – obszary zdegradowane i obszary rewitalizacji na tle jednostek delimitacyjnych w całej gminie

Źródło: Opracowanie własne.

Zakres przestrzenny – obszar rewitalizacji

Źródło: Opracowanie własne.

6. Wizja obszaru

W wyniku rewitalizacji, na obszarze rewitalizacji powinny zajść określone zmiany, które powinny doprowadzić do wyprowadzenia obszaru ze stanów kryzysowych. Ważne jest zatem ustalenie stanu po realizacji wszystkich przedsięwzięć rewitalizacyjnych, stanu docelowego, pożądanego przez wielu interesariuszy. Ten planowany stan docelowy po przeprowadzeniu wsparcia określany jest jako wizja obszaru rewitalizacji.

Program Rewitalizacji określa główne kierunki, którymi gmina jako wspólnota mieszkańców powinna podążać w perspektywie najbliższych lat, aby wyeliminować lub ograniczyć niekorzystne zjawiska zdiagnozowane na obszarze rewitalizacji.

Określono wizję, czyli pożądaną stan obszaru rewitalizacji na koniec okresu realizacji programu (2022 rok).

Formułując wizję przyjęto zasadę, że powinna być ona łatwa do zapamiętania, tak aby każdy uczestnik życia społecznego w gminie, wiedział dokąd zmierza rozwój społeczno-gospodarczy obszaru.

Wizja stanowi opis stanu obszaru oczekiwanego w przyszłości. Jest to obraz, wyobrażenie tego obszaru za kilka lat przy optymistycznym założeniu wystąpienia korzystnych uwarunkowań zewnętrznych. Wizja rozwoju jest wynikiem wykorzystania endogenicznych zasobów obszaru rewitalizacji.

WIZJA

**OBSZAR REWITALIZACJI TO MIEJSCE
ATRAKCYJNE DLA TURYSTÓW I PRZEDSIĘBIORCÓW,
ZINTEGROWANA WSPÓLNOTA MIESZKAŃCÓW
OTWARTYCH NA WSPÓŁPRACĘ I NOWE INICJATYWY SPOŁECZNE**

7. Pogłębiona diagnoza OR, cele rewitalizacji i przedsięwzięcia rewitalizacyjne

7.1 Pogłębiona analiza obszaru rewitalizacji

7.1.1. Sposób analizy

W analizie delimitacyjnej określono szereg wskaźników delimitacyjnych, które posłużyły do oceny wielu zjawisk, w pięciu sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, technicznej i przestrzenno-funkcjonalnej. Zjawiska te i wskaźniki stanowiły podstawę wyodrębnienia obszaru rewitalizacji (OR). W niniejszym podrozdziale:

- powtórzono wybrane oceny tych zjawisk i uszczegółowiono je,
- wskazano na przyczyny występowania tych zjawisk,
- określono sposoby ograniczenia występowania tych zjawisk w postaci projektów rewitalizacyjnych ze wskazaniem uzasadnienia i powiązań zjawisko-projekt.

W celu pogłębienia diagnozy problemów oraz w celu ustalenia przyczyn występowania zjawisk wykorzystano badania liderów społecznych, wnioski ze spotkań konsultacyjnych oraz dodatkowe dane, które zebrano w trakcie prac nad dokumentem, które ze względu na małą ilość danych dla wszystkich jednostek delimitacyjnych lub swój jakościowy charakter, nie zostały wykorzystane na etapie delimitacji.

Warto w tym miejscu przypomnieć, że ankietowani oceniali negatywne zjawiska w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem).

7.1.2. Zjawiska społeczne i gospodarcze

Na podstawie wskaźników delimitacyjnych, które posłużyły do wyodrębnienia obszaru rewitalizacji (OR), określono zjawiska społeczne jako zjawiska kryzysowe wg tabeli poniżej.

Zjawiska społeczne na obszarze rewitalizacji – podsumowanie wg sfer

Sołectwo	Czynniki społeczne (zjawisko kryzysowe występuje – TAK)					
	bezrobocie	ubóstwo	pomoc społeczna	przestępczość	udział w życiu społecznym i kulturalnym	kapitał społeczny i niski poziom edukacji
Grodzisk	TAK	TAK	TAK		TAK	TAK
Narewka	TAK	TAK		TAK	TAK	
Zabłotczyzna	TAK	TAK			TAK	TAK

Spośród zdiagnozowanych zjawisk niekorzystnych na obszarze rewitalizacji najszerzej występującymi (dotyczy trzech jednostek delimitacyjnych) problemami są: bezrobocie, ubóstwo, niski poziom uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym. Istotnym problemami są też: niski kapitał społeczny i niski poziom edukacji, przestępczość (głównie w Narewce) oraz wysoki udział korzystających z pomocy społecznej (Grodzisk).

Bezrobocie

Jednym z kluczowych zjawisk negatywnych na OR jest bezrobocie. Wskaźniki na terenie rewitalizowanym przedstawia poniższa tabela.

Sołectwo	Wskaźnik bezrobocia wg GOPS [na 100 mieszkańców]	Wskaźnik bezrobocia wg ankiet
Grodzisk	12,50	2
Narewka	8,77	3
Zabłotczyzna	9,20	2
OR - średnia	8,93	2,33
Gmina - średnia	5,80	-

Bezrobocie okazało się zjawiskiem kryzysowym we wszystkich trzech jednostkach: Grodzisku, Narewce, Zabłotczyźnie. Wg danych GOPS średni wskaźnik bezrobocia w gminie wyniósł 5,8. W jednostce Grodzisk jest on ponad dwukrotnie wyższy i wyniósł 12,5, nieco lepsza sytuacja przedstawia się w Zabłotczyźnie (9,2) i Narewce (8,77), jednak znacząco odbiega od średniej w gminie.

Problem został potwierdzony w badaniu ankietowym. Osoby biorące w nim udział wskazały bezrobocie jako istotny problem odczuwalny zwłaszcza w Narewce (maksymalna ocena) ale również w Grodzisku i Zabłotczyźnie (ocena 2 w skali 0-3).

Ubóstwo

Z problemem bezrobocia powiązane jest zjawisko ubóstwa, które występuje na całym OR. Dane z GOPS pozwoliły na zdiagnozowanie problemu ubóstwa we wszystkich 3 jednostkach rewitalizowanych. Wskaźniki ubóstwa (suma liczby osób i podwojona suma liczby rodzin korzystających z pomocy GOPS ze względu na problem ubóstwa, w przeliczeniu na 100 mieszkańców) są na całym OR dużo wyższe niż średnia dla gminy.

Sołectwo	Wskaźnik ubóstwa wg GOPS
Grodzisk	34,38
Narewka	23,28
Zabłotczyzna	26,44
OR - średnia	23,91
Gmina - średnia	19,33

Najwyższy wskaźnik ubóstwa występuje w sołectwie Grodzisk (34,38), w następnej kolejności w Zabłotczyźnie i Narewce. Zjawisko to zostało potwierdzone przez badanie ankietowe.

Podstawowe przyczyny ubóstwa i bezrobocia należy wiązać z ilością i kondycją firm na OR i terenie całej gminy. W sferze gospodarczej podstawowym zjawiskiem kryzysowym na obszarze rewitalizacji określono niską liczbę podmiotów gospodarczych na 100 mieszkańców. Średnia dla gminy wynosi 3,38, przy czym problem jest dotkliwy na części obszaru rewitalizacji (dotyczy Grodziska i Zabłotczyzny – wskaźniki poniżej średniej dla gminy), na obszarze samej miejscowości gminnej Narewka wskaźnik jest wyższy od średniej dla gminy, co można wykorzystać w ograniczaniu zjawiska w innych częściach OR oraz zjawisk kryzysowych w sferze społecznej.

Zjawiska gospodarcze

Sołectwo	Liczba podmiotów gospodarczych łącznie na 100 mieszkańców	Dane ankietowe	
		Niewielka ilość przedsiębiorstw	Słaba kondycja ekonomiczna przedsiębiorstw
Grodzisk	0,00	2,2	1,7
Narewka	5,40	1,0	2,0
Zabłotczyzna	2,30	1,0	0,0
OR - średnia	4,96	1,4	1,23
Gmina - średnia	3,38	2,18	1,68

Dane z badań ankietowych potwierdzają sytuację kryzysową w Grodzisku. W odczuciu ankietowanych problemem jest niewielka ilość przedsiębiorstw. W Narewce mimo, że wskaźnik statystyczny jest dobry, w czasie konsultacji oraz w ankietach badani wskazywali, iż problem nie leży w ilości firm, ale w wysokości płacy (często najniższa krajowa) oraz w małej liczbie osób zatrudnionych w firmach (bardzo dużo firm jednoosobowych), a także w niedostosowaniu kompetencji mieszkańców do potrzeb rynku pracy w szczególności w zakresie obsługi ruchu turystycznego.

Rozwiązaniem problemu, zarówno w sferze zjawisk społecznych (ubóstwo i bezrobocie), jak i w zakresie słabej kondycji firm, niskich płac oraz niskiego poziomu zatrudnienia w małych firmach jest promocja firm z OR, wsparcie dotacyjne dla istniejących oraz nowych podmiotów (dla bezrobotnych), a także wykorzystanie potencjału turystycznego całej gminy Narewka oraz OR. Na analizowanym terenie notowany jest stały trend rosnący liczby turystów oraz liczby udzielonych noclegów. Gmina i OR jest bardzo atrakcyjna pod względem turystycznym (Puszcza Białowieska, wielokulturowość, potencjał do rozwoju produktów lokalnych). Potencjalny wzrost zatrudnienia w firmach dot. obsługi turystycznej, agroturystyki, usług okołoturystycznych ograniczy zjawisko bezrobocia i słabą kondycję przedsiębiorstw. W czasie spotkań, w ramach prac nad dokumentem mieszkańcy wskazywali także, iż sposobem rozwiązania problemu bezrobocia i niskich płac (zatem także częściowo ubóstwa) może być

transfer potencjału siły roboczej poza gminę, np. praca w systemie domowym (zdalna praca, e-praca), takie formy są jednak mało znane w dość konserwatywnej społeczności. Wskazywano na potrzeby promocji takich form pracy. Wskazywano także, iż problem ubóstwa nie wynika tylko z braku pracy lub niskich płac, ale także z powodu wieloletnich zaniedbań w rozwoju osobistym ludzi, utraty poczucia wartości, zniechęcenia, w tym powiązanych z różnymi zjawiskami o charakterze patologicznym, np. alkoholizm.

W związku z tym zaproponowano następujące podstawowe projekty rewitalizacyjne:

- **Projekt nr 1 Budowa przystani kajakowej** (projekt wykorzystuje potencjał turystyczny OR, podniesie atrakcyjność OR, umożliwi wzrost liczby turystów, co przyczyni się do wzrostu dochodów firm lokalnych, w dłuższej perspektywie stworzy możliwość wzrostu zatrudnienia i/lub wyższych płac),
- **Projekt nr 2 Produkty turystyczne i lokalne**, polegający na tworzeniu narewskich produktów regionalnych i lokalnych. Projekt obejmuje tworzenie narewskich produktów regionalnych i lokalnych, w tym nowych produktów turystycznych. Projekt dotyczy: a) prac analitycznych i badawczych oraz warsztatów tworzenia produktów regionalnych i lokalnych: pamiątek, żywności, rękodzieła, atrakcji turystycznych, b) budowania marek produktów opartych o lokalne dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, w tym dotyczących zabytków w Narewce, c) promocji wytworzonych produktów. W wyniku projektu przedsiębiorcy uzyskają pierwsze wdrożenie produktów turystycznych/ lokalnych wraz z pakietem promocyjnym (projekt wykorzystuje potencjał turystyczny OR, podniesie atrakcyjność OR, umożliwi wzrost liczby turystów, co przyczyni się do wzrostu dochodów firm lokalnych, w dłuższej perspektywie stworzy możliwość wzrostu zatrudnienia i/lub wyższych płac),
- **Projekt nr 3 Narewka przedsiębiorcza**, który obejmuje: a) stworzenie systemu zachęt finansowych, systemu ulg i zwolnień z podatków lokalnych, b) wspieranie doradztwa dla lokalnych przedsiębiorców i pomocy w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej (realizacja co roku projektu dotacyjnego z EFS związanego z przekazywaniem środków na założenie własnej działalności gospodarczej dla bezrobotnych), c) stworzenie banku pomysłów na biznes na terenie gminy, d) promocja rozwoju agroturystyki i rolnictwa oraz przetwórstwa ekologicznego (szkolenia dla firm),
- **Projekt nr 4 Kursy i szkolenia zawodowe**, który obejmuje organizację kursów i szkoleń podnoszących kwalifikacje i umiejętności zawodowe (kursy językowe, instruktor sportowy, trener osobisty, przewodnik turystyczny, kelner) związane z potencjałami OR w zakresie obsługi ruchu turystycznego.

Jako projekt uzupełniający zaproponowano:

- **Projekt nr 5 Rozwój kreatywności**, który obejmuje: a) promocję elastycznych form pracy, tj. telepracy, pracy zdalnej, pracy czasowej oraz samozatrudnienia, b) szkolenia i warsztaty z diagnozowania umiejętności życiowych i zawodowych, pobudzania kreatywności.

Problem ubóstwa związany jest także ze starzejącym się społeczeństwem – osoby starsze, zwłaszcza samotne, nie posiadają odpowiednich środków na życie, bardzo często jest to powiązane z niepełnosprawnością lub chorobami starszych mieszkańców OR.

Wskaźnik pomocy społecznej obliczony na podstawie danych z GOPS w Narewce ukazuje Wskaźnik problemów społecznych w poszczególnych sołectwach, wyrażony został, jako liczba osób i liczba rodzin korzystających ze wsparcia GOPS w Narewce, ze względu na problemy inne niż bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm, czy narkomania. Wśród powodów przyznania pomocy społecznej objętych wskaźnikiem pomoc społeczna, pod uwagę wzięto:

- niepełnosprawność,
- długotrwałą lub ciężką chorobę,
- bezradność opiekuńczo-wychowawczą w rodzinach wielodzietnych i niepełnych,
- potrzebę ochrony macierzyństwa lub wielodzietność,
- trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego.

Wskaźnik jest bardzo wysoki w Grodzisku, w Narewce zbliżony się do średniej w gminie. Jednak szczegółowe dane struktury liczby osób w Narewce wskazują, że spośród 24 osób, aż 14 stanowią osoby z niepełnosprawnością, a 8 osób korzysta z tej pomocy z tytułu bezradności opiekuńczo-wychowawczej w rodzinach wielodzietnych i niepełnych.

Sołectwo	Wskaźnik pomocy społecznej wg GOPS/ 100 mieszkańców
Grodzisk	15,63
Narewka	2,14
Zabłotczyzna	1,15
OR - średnia	2,48
Gmina - średnia	2,76

W związku z tym zaproponowano następujący podstawowy projekt rewitalizacyjny:

- **Projekt nr 13 Seniorada**, który obejmuje: a) wsparcie usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnych oraz usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami świadczonych w lokalnej społeczności, b) rozwój usług opieki medycznej dla osób starszych, c) rozwój usług aktywizacyjnych dla osób starszych (zajęcia sportowe, rekreacyjne, kursy, szkolenia, warsztaty). Usługi aktywizacyjne dla osób starszych będą realizowane przez GOK i GOPS.

Jako projekt uzupełniający zaproponowano:

- **Projekt nr 11 Rozwój opieki medycznej**, który polega na realizacji programów profilaktyki skierowanych na choroby cywilizacyjne i specyficzne problemy zdrowotne, w tym: profilaktyka wśród dzieci, choroby układu krążenia, nowotwory, choroby odkleszczowe, choroby i zaburzenia psychiczne, choroby układu oddechowego, inne.

Alkoholizm i narkomania

GOPS w Narewce nie udzielał w latach ubiegłych pomocy mieszkańcom z tytułu alkoholizmu lub narkomanii. W całej gminie Komisja ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych zdiagnozowała 10 przypadków osób, które mają problem z alkoholem, w tym 4 osoby na OR.

Problemy alkoholizmu i narkomanii w sołectwach na terenie gminy Narewka oceniono posługując się danymi z ankiet. Respondenci oceniali skalę zjawiska w skali od 0 do 3 punktów, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych.

Sołectwo	Wskaźnik alkoholizmu wg danych z ankiet	Wskaźnik narkomanii wg danych z ankiet
Grodzisk	2,25	0,25
Narewka	3,00	1,00
Zabłotczyzna	3,00	0,00
OR - średnia	2,75	0,42
Gmina - średnia	2,25	0,25

Wg ankietowanych problem alkoholizmu istnieje w jednostkach rewitalizowanych: Narewka i Zabłotczyzna, w Grodzisku nie przekracza średniej wartości dla całej gminy.

Mieszkańcy nie dostrzegają problemu narkomanii, tylko w przypadku Narewki wskazano to zjawisko jako mało istotny problem oceniony na 1 w skali 0-3.

Zgodnie z Krajową Mapą Zagrożeń Bezpieczeństwa prowadzoną przez Policję na terenie sołectw Narewka występują 3 miejsca nielegalnego spożywania alkoholu. Są one związane z terenami nadrzeczными oraz sklepami spożywczymi, w których nabywany jest alkohol.

Krajowa Mapa nie potwierdza problemu narkomanii: brak jest zgłoszeń dotyczących używania środków odurzających na terenie rewitalizowanych jednostek.

Przestępczość

Wg danych z Posterunku Policji w Narewce problem przestępczości występuje przede wszystkim w miejscowości gminnej. Potwierdzają to wyniki badań ankietowych. W ramach badań, przeprowadzono ocenę skali problemu przestępczości w odczuciu liderów społecznych wg następujących zjawisk:

- kradzieże,
- wandalizm - niszczenie mienia,
- napady, rozboje lub pobicia,

- przemoc w rodzinie,
- przestępczość młodocianych,
- brak poczucia bezpieczeństwa w okolicy zamieszkania.

Sołectwo	Dane ankietowe - wskaźniki cząstkowe						Wskaźnik przestępczości wg danych z ankiet	Liczba przestępstw wg danych Policji
	kradzieże	wandalizm - niszczenie mienia	napady, rozboje lub pobicia	przemoc w rodzinie	przestępczość młodocianych	brak poczucia bezpieczeństwa w okolicy zamieszkania		
Grodzisk	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0
Narewka	1,00	2,00	1,00	2,00	1,00	1,00	1,33	8
Zabłotczyzna	1,00	1,00	0,00	0,00	1,00	0,00	0,50	1
OR - średnia	0,89	1,19	0,39	0,81	0,81	0,42	0,75	3
Średnia - gmina	0,67	0,58	0,17	0,42	0,42	0,25	0,42	0,25

W przypadku Narewki, gdzie przestępczość jest największa, oceny liderów społecznych oraz dane z Policji są zgodne. W Zabłotczyźnie liczba przestępstw również przekracza średnią dla gminy i tak też jest to zjawisko odbierane przez ankietowanych. Biorący udział w badaniach byli najbardziej uwrażliwieni na zjawisko wandalizmu i niszczenia mienia oraz na przemoc w rodzinie (Narewka) i w tych zjawiskach upatrywali największy problem. Średnia w gminie została przekroczona pod względem kradzieży wg ankietowanych w Narewce, Zabłotczyźnie; wandalizm i niszczenie mienia również w Narewce i Zabłotczyźnie; pozostałe zjawiska występują powyżej średniej wyłącznie w Narewce. W Grodzisku osiągają średnią w każdym z badanych aspektów.

To co uznano za największe problemy: zjawisko wandalizmu i niszczenia mienia oraz przemoc w rodzinie wynika częściowo z nadużywania alkoholu, problemów finansowych mieszkańców oraz braku integracji w społeczności lokalnej. Przyczyny tych zjawisk łączą się zatem z już wcześniej opisanymi zjawiskami bezrobocia, ubóstwa, alkoholizmu.

Jako receptę na te problemy wskazywano w czasie spotkań i konsultacji społecznych lepszą integrację mieszkańców, poprawę kondycji ekonomicznej oraz psychicznej i zawodowej osób z opisanych grup defaworyzowanych. W związku z tym w ramach już wspomnianych projektów: **nr 4 Kursy i szkolenia zawodowe** oraz **nr 5 Rozwój kreatywności** zastosowano pierwszeństwo przy rekrutacji dla osób z grup defaworyzowanych. W procesie rekrutacji na kursy pierwszeństwo będą miały osoby bezrobotne, ubogie, niepełnosprawne, w wieku 50+, po lub w trakcie resocjalizacji, zagrożone alkoholizmem lub narkomanią.

Udział w życiu społecznym i kulturalnym

Udział w życiu społecznym i kulturalnym na OR jest zdecydowanie za niski w porównaniu ze średnimi dla gminy. Podstawowym wskaźnikiem opisującym zjawisko jest wskaźnik

uczestnictwa [liczba uczestników/ liczba Mk], przy czym 1 mieszkaniec mógł wielokrotnie brać udział w różnych imprezach.

Sołectwo	Liczba mieszkańców - uczestników zajęć kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych wg danych z gminy	Wskaźnik uczestnictwa [liczba uczestników/ liczba Mk] wg danych z gminy
Grodzisk	17	0,53
Narewka	833	0,94
Zabłotczyzna	99	1,14
OR - średnia	949	0,94
Średnia - gmina	5107	1,29

W celu określenia przyczyn niskiego poziomu uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym posłużono się wynikami badań ankietowych przeprowadzonych na OR. W badaniach respondenci oceniali w ankietach intensywność negatywnych zjawisk w zakresie udziału mieszkańców poszczególnych sołectw w życiu społecznym i kulturalnym, w obrębie następujących czynników:

- niski poziom współpracy międzyludzkiej,
- niski poziom uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych,
- słaby przepływ informacji w sprawach dotyczących najbliższego otoczenia zamieszkania,
- niski poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne.

Badania potwierdziły występowanie problemu głównego - niski poziom uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych. Krytycznie oceniono poziom współpracy międzyludzkiej oraz poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne.

Sołectwo	Dane ankietowe - wskaźniki cząstkowe (PRZYCZYNY)		
	niski poziom współpracy między-ludzkiej	słaby przepływ informacji w sprawach dotyczących najbliższego otoczenia zamieszkania	niski poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne
Grodzisk	1,83	1,08	1,92
Narewka	3,00	3,00	3,00
Zabłotczyzna	3,00	0,00	2,00
Średnia - gmina	1,83	1,08	1,92

Kapitał społeczny

Poziom uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym jest powiązany z jakością kapitału społecznego na OR. Kapitał społeczny został oceniony na podstawie danych z PKW dotyczących frekwencji

wyborczej w ostatnich wyborach parlamentarnych (2015 r.) oraz liczby organizacji pozarządowych (stowarzyszeń i fundacji według danych Krajowego Rejestru Sądowego), zarejestrowanych na terenie OR.

Sołectwo	Dane ankietowe - wskaźniki cząstkowe (PRZYCZYNY)					Liczba organizacji pozarządowych [szt.]	Frekwencja wyborcza [%]
	nieufność międzyludzka	zły stan zdrowia mieszkańców	niski poziom wykształcenia większości mieszkańców	niski poziom kreatywności, pomysłowości, przedsiębiorczości	słaba współpraca między mieszkańcami a władzami publicznymi		
Grodzisk	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	0	33,10
Narewka	1,00	2,00	2,00	3,00	3,00	6	41,54
Zabłotczyzna	3,00	3,00	1,00	3,00	1,00	0	33,10
OR - średnia	1,78	2,36	1,56	2,64	1,58	-	35,91
Średnia - gmina	1,33	2,08	1,67	1,92	0,75	0,65	36,39

Średnia dla gminy wynosi 36,39% i przekoczona jest tylko w Narewce (41,54 %), w Zabłotczyźnie i Grodzisku jest taka sama z powodu lokalizacji wspólnego okręgu wyborczego i wynosi 33,10 %.

Organizacje pozarządowe znajdują się na terenie rewitalizowanym tylko w Narewce (6 organizacji), w Grodzisku i Zabłotczyźnie w ogóle nie występuje taka aktywność.

Dane z ankiet umożliwiły analizę pogłębioną i wskazanie przyczyn niskiego kapitału społecznego. W badaniach ankietowych respondenci oceniali intensywność negatywnych zjawisk w zakresie kapitału społecznego w następującym zakresie zjawisk i przyczyn cząstkowych:

- nieufność międzyludzka,
- zły stan zdrowia mieszkańców,
- niski poziom wykształcenia większości mieszkańców,
- niski poziom kreatywności, pomysłowości, przedsiębiorczości,
- słaba współpraca między mieszkańcami a władzami publicznymi.

Badania ankietowe wskazują na największe problemy w sołectwach: Narewka i Zabłotczyzna.

Wg badań podstawowym problemem w Zabłotczyźnie jest m.in. niski poziom kreatywności, pomysłowości, przedsiębiorczości, co może być powodem braku organizacji pozarządowych w miejscowości. Występuje nieufność międzyludzka, zły stan zdrowia mieszkańców co utrudnia aktywność społeczną.

W Narewce słaby wynik z badań ankietowych wskaźnika kapitału społecznego nie znajduje potwierdzenia w wynikach wyborczych ani w liczbie organizacji pozarządowych. Stąd nasuwa

się wniosek, że ankietowani mają wyższe oczekiwania w stosunku do istniejącej sytuacji w zakresie zwłaszcza współpracy między mieszkańcami a władzami publicznymi (ocenione na 3,0 - duży problem) oraz poziomu kreatywności, pomysłowości, przedsiębiorczości (ocena 3,0).

W odpowiedzi na nieufność międzyludzką, niski poziom kreatywności, pomysłowości, przedsiębiorczości, słabą współpracę między mieszkańcami a władzami publicznymi, niski poziom współpracy międzyludzkiej oraz niski poziom zaangażowania mieszkańców w sprawy lokalne, czyli podstawowe przyczyny niskiego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym oraz niskiego kapitału społecznego zaproponowano następujące podstawowe projekty rewitalizacyjne:

- **Projekt nr 10 Rozwój oferty zajęć sportowo-rekreacyjnych**, który obejmuje: organizację imprez i zawodów w nowych dyscyplinach sportowych oraz promocję wybranych wydarzeń na skalę ponadregionalną (np.: nordic walking, fitness, unihokej, piłka ręczna, szachy, koszykówka, turnieje tańca, paintball, triathlon, rajdy rowerowe, biegi na orientację),
- **Projekt nr 12 Aktywni kulturą**, który obejmuje: a) rozwój oferty zajęć kulturalnych w celu integracji międzypokoleniowej (spotkania, warsztaty, konkursy wspierające udział osób w różnym wieku we wspólnych projektach), b) organizację wielotematycznych pikników rodzinnych, c) aktywizację dzieci i młodzieży oraz dorosłych, w tym osób starszych za pomocą realizacji działań aktywizujących opartych o lokalne dziedzictwo kulturowe: warsztaty rękodzieła ludowego, lokalne kulinaria, warsztaty literackie, aktorskie, blogerskie, fotograficzne i inne o tematyce lokalnej, w tym dotyczące wielokulturowości i zabytków na terenie OR d) spotkania integracyjne, w oparciu o kulturę lokalną i budowanie lokalnej tożsamości oraz więzi społecznych (projekt wolontarystycznej opieki nad zabytkami), e) promocję wybranych wydarzeń na skalę ponadregionalną (np.: spotkań teatralnych, organizacja kina letniego „pod chmurką”).

Należy zwrócić uwagę, iż zaplanowane projekty wpływają pozytywnie nie tylko na zjawisko uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym i kapitał społeczny, ale także wspomagają ograniczenie innych zjawisk przeanalizowanych wcześniej, ustalono bowiem że w procesie rekrutacji/ zapisów na zajęcia ustala się, że 20% uczestników będą to osoby bezrobotne, ubogie, niepełnosprawne, w wieku 50+, po lub w trakcie resocjalizacji, zagrożone alkoholizmem lub narkomanią. W ten sposób projekty rewitalizacyjne dedykowane określonym zjawiskom (tutaj - uczestnictwu w życiu społecznym, kulturalnym i kapitał społeczny) mogą osiągać pozytywne skutki także przy ograniczaniu innych zjawisk. Wskazuje to na holistyczne podejście do procesu rewitalizacji.

W ramach zaplanowanych projektów nr 10 i 12 następuje także wykorzystanie potencjałów OR w zakresie atrakcyjności przyrodniczej (planowane w ramach projektu nr 10 imprezy opierają się w dużej części o potencjał przyrodniczy) oraz kulturowej (planowane w ramach projektu nr 12 działania mają dotyczyć dziedzictwa lokalnego np. warsztaty rękodzieła ludowego, lokalne kulinaria oraz występujących na OR zabytków i dziedzictwa historycznego oraz religijnego tych obszarów

7.1.3. Czynniki środowiskowe

Negatywne zjawiska w zakresie środowiska przyrodniczego są związane z:

- występowaniem na terenie gminy zakładów o dużym ryzyku powstania awarii przemysłowych (dane w oparciu o raport WIOŚ),
- liczbą zbiorników bezodpływowych (szamb) na terenie gminy (dane Urzędu Gminy),
- narażeniem na emisje pyłów (dane wg Programu ochrony powietrza),
- występowaniem pokryć dachowych zawierających azbest (dane wg Bazy Azbestowej),
- występowaniem odpadów niebezpiecznych.

Sołectwo	Powierzchnia w ha	Ryzyko powstania awarii przemysłowych	Liczba szamb/powierzchnię [szt/100ha]	Udział mieszkańców narażonych na emisje pyłów [%]	Zinventaryzowane pokrycia dachowe zawierające azbest	Odpady niebezpieczne [t]
Grodzisk	254,00	6	0,00	0,84%	0	0,00
Narewka	453,98	5	5,95	23,44%	7	28,11
Zabłotczyzna	203,76	8	1,47	2,29%	1	0,00
OR - średnia	911,74	5-8	3,29	26,57%	8	28,11

Ryzyko występowania awarii związane jest to m.in. z lokalizacją zakładów o dużym ryzyku powstania awarii przemysłowych m.in. w Zabłotczyźnie i Narewce, ze znaczną liczbą zbiorników bezodpływowych przypadającą na 100 ha sołectwa (Narewka i Zabłotczyzna), z emisją pyłów PM 2,5 (Narewka). Ponadto w Narewce zlokalizowany jest zakład posiadający dużą ilość odpadów niebezpiecznych.

Niestety na większość w/w czynników gmina i mieszkańcy mają niewielki wpływ. Zakłady produkcyjne działają zgodnie z prawem, posiadają stosowne zezwolenia i decyzje administracyjne. Pewne ryzyka są w kalkulowane w życie gospodarcze gminy i wspólnoty. Nie da się ich uniknąć.

Problem występowania szamb na terenie OR, istnieje, ale nie jest szczególnym zagrożeniem. Mieszkańcy sukcesywnie podłączają się do sieci lub modernizują zbiorniki. Nie zaplanowano szczególnych działań, nie ma takiej potrzeby. Podobnie w przypadku pokryć azbestowych – zjawisko jest marginalne.

Problem natomiast istnieje w przypadku narażenia mieszkańców na emisje pyłów. Udział mieszkańców narażonych na emisje pyłów [%] wynosi na OR w sumie ponad 26% mieszkańców. Stanowi to istotny problem.

W celu ograniczenia tego problemu zaproponowano podstawowe projekty rewitalizacyjne

- **Projekt nr 7 Podniesienie jakości infrastruktury społecznej** obejmujący instalację/ wymianę oświetlenia, kolektorów, fotowoltaiki, w budynkach użyteczności publicznej na OR: Urząd Gminy w Narewce, Stanica kajakowa w Narewce, Zespół Szkół w Narewce, Gminny Ośrodek Kultury w Narewce, Świetlica w Narewce, Galeria w Narewce, Gminny Ośrodek Zdrowia w Narewce. Dzięki realizacji projektu nastąpi zmniejszenie emisji pyłów do atmosfery. Projekt będzie też miał skutki ekonomiczne dla samej gminy i administracji obiektów – niższe koszty bieżące utrzymania obiektów. Dzięki temu środki zaoszczędzone w ten sposób będą mogły podnieść ogólną jakość usług w tych obiektach. W związku z tym, projekt wpływa korzystnie także na sferę społeczną (podnosi jakość usług kultury, rekreacji oraz zdrowia poprzez podniesienie standardu technicznego budynków).
- **Projekt nr 9 Program wsparcia ekonomicznego dzięki OZE**, który obejmuje wykonanie instalacji OZE: fotowoltaicznych i solarnych, wymiana kotłów w prywatnych domach. Projekt wpływa także poza sferą środowiskową na zjawisko ubóstwa oraz wskaźnik pomocy społecznej, ponieważ po realizacji projektu opłaty mieszkańców za prąd i ogrzewanie istotnie się zmniejszą, co wpłynie na poprawę kondycji ekonomicznej gospodarstw domowych.

Przeprowadzono również badanie ankietowe na temat występowania zjawisk środowiskowych na OR. Ocenie intensywności negatywnych zjawisk poddano 4 elementy:

- występowanie dzikich wysypisk odpadów, nielegalne składy odpadów,
- występowanie zagrożeń dla środowiska,
- obszary wymagające rewitalizacji przyrodniczej (wyrębiska, wysypiska),
- szczególnie zdegradowane obszary: obszary popegeerowskie, tereny zdegradowane rolniczo, zniszczone kompleksy obiektów, obszary przemysłowe, poprodukcyjne, powojkowe, pokolejowe, inne,

Nie zidentyfikowano szczególnego natężenia tych zjawisk na OR w opinii badanych.

7.1.4. Czynniki przestrzenno-funkcjonalne

Do analizy delimitacyjnej jako podstawowe zjawiska w sferze przestrzenno-funkcjonalnej zostały uwzględnione:

- dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu, liczona liczbą obiektów na 100 mieszkańców,
- aktywność ośrodków kultury ośrodków sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu, liczona liczbą imprez na 100 mieszkańców.

Sołectwo	Dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu [szt./100 mieszkańców]	Aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania [szt./100 mieszkańców]
Grodzisk	34,38	37,5
Narewka	1,24	1,2
Zabłotczyzna	12,64	10,3
OR - średnia	3,27	3,17
Gmina - średnia	3,88	7,0

Przy pogłębionej ocenie występowania negatywnych zjawisk przestrzenno-funkcjonalnych posłużono się danymi ankietowymi. W badaniach ankietowych ocenie intensywności negatywnych zjawisk poddano 8 czynników:

- niski poziom dostępu do sklepów i usług,
- brak lub zbyt mała ilość połączeń komunikacyjnych z innymi ośrodkami,
- brak lub niska jakość terenów publicznych (na rekreację, sport, kulturę),
- niska jakość usług kultury,
- niska jakość usług sportu i rekreacji,
- niska jakość usług oświaty,
- zły stan estetyczny otoczenia,
- brak lub słaba aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania.

Sołectwo	Czynniki przestrzenno-funkcjonalne							
	niski poziom dostępu do sklepów i usług	brak lub zbyt mała ilość połączeń komunikacyjnych z innymi ośrodkami	brak lub niska jakość terenów publicznych (na rekreację, sport, kulturę)	niska jakość usług kultury	niska jakość usług sportu i rekreacji	niska jakość usług oświaty	zły stan estetyczny otoczenia	brak lub słaba aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania
Grodzisk	2,08	2,83	1,50	1,25	1,08	1,08	1,33	0,92
Narewka	3,00	3,00	1,00	1,00	2,00	2,00	1,00	1,00
Zabłotczyzna	1,00	3,00	2,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
OR - średnia	2,03	2,94	1,50	1,08	1,36	1,36	1,11	0,97
Średnia - gmina	2,1	2,8	1,5	1,3	1,1	1,1	1,3	0,9

Dane ankietowe potwierdzają wyniki analizy delimitacyjnej – największy problem z dostępnością do usług kultury, sportu i rekreacji jest w Narewce, gdzie dostępność ośrodków kultury i ich aktywność w relacji do liczby mieszkańców jest niska. Odpowiedzią na w/w problemy są proponowane projekty rewitalizacyjne:

- **Projekt nr 6 Modernizacja i remont GOKu w Narewce,**
- **Projekt nr 8 Rozbudowa stadionu w Narewce,**

ale także projekty realizujące cele środowiskowe:

- **Projekt nr 7 Podniesienie jakości infrastruktury społecznej,** w ramach którego przewidziano modernizację energetyczną budynków ze sfery kultury

oraz cele społeczne:

- **Projekt nr 10 Rozwój oferty zajęć sportowo-rekreacyjnych,**
- **Projekt nr 12 Aktywni kulturą.**

Poza tym w badaniach wskazywano jako na zauważalny problem niski poziom dostępu do sklepów i usług oraz małą ilość połączeń komunikacyjnych z innymi ośrodkami. Możliwość wpływu mieszkańców i gminy na w/w aspekty jest ograniczony. Częściowo problem dostępu do sklepów i usług ograniczy zaproponowany już **Projekt nr 3 Narewka przedsiębiorcza**, który obejmuje a) stworzenie systemu zachęt finansowych, systemu ulg i zwolnień z podatków lokalnych, b) wspieranie doradztwa dla lokalnych przedsiębiorców i pomocy w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej (realizacja co roku projektu dotacyjnego z EFS związanego z przekazywaniem środków na założenie własnej działalności gospodarczej dla bezrobotnych), c) stworzenie banku pomysłów na biznes na terenie gminy, d) promocja rozwoju agroturystyki i rolnictwa oraz przetwórstwa ekologicznego (szkolenia dla firm).

Mała ilość połączeń komunikacyjnych była szeroko dyskutowana w czasie konsultacji. Przewoźnikom nie opłaca się uruchamiać linii komunikacyjnej ze względu na małą liczbę pasażerów. W przyszłości problem może zostać rozwiązany, jeśli wzrośnie na OR liczba firm, liczba turystów, wówczas jest szansa na realizację takich połączeń.

7.1.4. Czynniki techniczne

Na potrzeby delimitacji obszaru gminy określono dwa podstawowe zjawiska o charakterze technicznym:

- poziom skanalizowania,
- stan techniczny obiektów zabytkowych.

Na obszarze rewitalizacji zidentyfikowano tylko jedno ze zjawisk – zły stan techniczny zabytków.

Na terenie OR znajdują się 8 z 14 obiektów zabytkowych wpisanych do gminnego rejestru zabytków:

- Cerkiew parafialna p.w. św. Mikołaja Cudotwórcy w Narewce (nr rej. 759 z 29.04.1993r.),
- Cmentarz przycerkiewny przy Cerkwi p.w. św. Mikołaja w Narewce,
- Cmentarz prawosławny parafii p.w. św. Mikołaja z 1920r. w Narewce,
- Cmentarz prawosławny parafii p.w. św. Mikołaja z połowy XIX w. do 1920r. w Narewce,
- Cmentarz przykościelny parafii rzymsko-katolickiej p.w. św. Jana Chrzciciela w Narewce,
- Cmentarz parafialny p.w. św. Jana Chrzciciela w Narewce z 1908r.,
- Mogiła zbiorowa z II wojny światowej w Narewce,
- Cmentarz żydowski w Narewce nr rejestru A-99 z 10.03.1994r.,

Cerkwie są zachowane w bardzo dobrym stanie, większość pozostałych zabytków jest w stanie dobrym. Jedynie cmentarz żydowski w Narewce wymaga interwencji: uprzątnięcia i ogrodzenia terenu oraz renowacji macew, które uległy przewróceniu i przemieszczeniu. Mur jest zachowany jedynie na fragmencie od strony północnej. W części północno zachodniej groby uległy znacznym zniszczeniom. Cmentarz prawosławny parafii p.w. św. Mikołaja z połowy XIX w. do 1920r. w Narewce wymaga uporządkowania terenu (oczyszczenia z samosiewek roślin i śmieci), niektóre nagrobki i krzyże wymagają renowacji.

W zakresie stanu zabytków problem występuje tylko w Narewce – zły stan techniczny dwóch obiektów zabytkowych.

W związku z tym, że problem złego stanu zabytków nie jest szczególnie dotkliwy dla mieszkańców, jednocześnie jednak stanowi też potencjał do rozwoju usług kultury, integracji i potencjał turystyczny, zaproponowano:

- w ramach Projektu **nr 12 Aktywni kulturą**, elementy które obejmują: c) aktywizację dzieci i młodzieży oraz dorosłych, w tym osób starszych za pomocą realizacji działań aktywizujących opartych o lokalne dziedzictwo kulturowe: warsztaty rękodzieła ludowego, lokalne kulinaria, warsztaty literackie, aktorskie, blogerskie, fotograficzne i inne o tematyce lokalnej, w tym **dotyczące wielokulturowości i zabytków na terenie OR** d) spotkania integracyjne, w oparciu o kulturę lokalną i budowanie lokalnej tożsamości oraz więzi społecznych (**projekt wolontarystycznej opieki nad zabytkami**),
- w ramach **Projekt nr 2 Produkty turystyczne i lokalne**, element który obejmuje: b) budowanie marek produktów opartych o lokalne dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, w tym **dotyczących zabytków w Narewce**.

7.2. Cele rewitalizacji, kierunki działań i przedsięwzięcia rewitalizacyjne

Odpowiedzią na zidentyfikowane problemy i zjawiska kryzysowe oraz koniecznymi do osiągnięcia pożądanego stanu obszaru (wizji) są kompleksowe i zróżnicowane działania ujęte w planowane do realizacji cele. Mają one służyć eliminacji lub ograniczeniu negatywnych zjawisk, o których była mowa w poprzednich rozdziałach. Wyznaczone cele odpowiadają wcześniej sformułowanej wizji.

Cele i kierunki działań

1. Wzrost atrakcyjności gospodarczej

Kierunki działań:

Kierunek 1.1. Wzrost atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej obszaru

Kierunek 1.2. Rozwój przedsiębiorczości i kompetencji zawodowych

2. Podniesienie jakości życia mieszkańców

Kierunki działań:

Kierunek 2.1. Wzrost dostępu do infrastruktury społecznej i ochrona środowiska

Kierunek 2.2. Wzrost integracji i aktywizacji społecznej

Scharakteryzowane w rozdz. 7.1 zjawiska na obszarze rewitalizacji zostaną ograniczone lub wyeliminowane w przyszłości poprzez realizację szeregu projektów rewitalizacyjnych. W rozdziale 7.1 wskazano związki pomiędzy zjawiskami kryzysowymi, ich przyczynami i projektami rewitalizacyjnymi. Zjawiska kryzysowe i problemy przewidziane do ograniczenia zostały ujęte w cele i kierunki działań. W ramach celów przewidziano też realizację zaplanowanych projektów rewitalizacyjnych.

Nie przewidziano projektów poza obszarem rewitalizacji (OR).

Na 13 projektów rewitalizacyjnych: 9 to projekty podstawowe i 2 uzupełniające (nr 5 - Rozwój kreatywności i nr 11 - Rozwój opieki medycznej).

Lp.	Cel/ nazwa projektu	Opis	P/U*	Podmiot realizujący	Miejsce realizacji	Okres realizacji	Wskaźnik rezultatu w kontekście kierunku działań i/lub celu
Cel 1. Wzrost atrakcyjności gospodarczej							
Kierunek 1.1. Wzrost atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej obszaru							
1	Budowa przystani kajakowej	Projekt obejmuje budowę przystani kajakowej na obszarze rewitalizacji. Zakres projektu obejmuje: budowę pomostu na wodowanie kajaków, zadane miejsce ogniskowe i do odpoczynku, solarną lampę dla oświetlenia terenu, zakup toalety mobilnej oraz śmietnika.	P	Gmina Narewka	OR	2018-2022	Poziom bezrobocia [os/100 Mk], Liczba firm [szt./100 Mk]
2	Produkty turystyczne i lokalne	Tworzenie narewskich produktów regionalnych i lokalnych, w tym nowych produktów turystycznych. Projekt dotyczy: a) prac analitycznych i badawczych oraz warsztatów tworzenia produktów regionalnych i lokalnych: pamiątek, żywności, rękodzieła, atrakcji turystycznych, b) budowania marek produktów opartych o lokalne dziedzictwo przyrodnicze i kulturowe, w tym dotyczących zabytków w Narewce, c) promocji wytworzonych produktów. W wyniku projektu przedsiębiorcy uzyskają pierwsze wdrożenie produktów turystycznych/ lokalnych wraz z pakietem promocyjnym.	P	Gmina Narewka	OR	2018-2022	Poziom bezrobocia [os/100 Mk], Liczba firm [szt./100 Mk]

Kierunek 1.2. Rozwój przedsiębiorczości i kompetencji zawodowych							
3	Narewka przedsiębiorcza	Projekt obejmuje: a) stworzenie systemu zachęt finansowych, systemu ulg i zwolnień z podatków lokalnych, b) wspieranie doradztwa dla lokalnych przedsiębiorców i pomocy w zakładaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej (realizacja co roku projektu dotacyjnego z EFS związanego z przekazywaniem środków na założenie własnej działalności gospodarczej dla bezrobotnych), c) stworzenie banku pomysłów na biznes na terenie gminy, d) promocja rozwoju agroturystyki i rolnictwa oraz przetwórstwa ekologicznego (szkolenia dla firm).	P	Gmina Narewka, NGO	OR	2018-2022	Poziom bezrobocia [os/100 Mk], Liczba firm [szt./100 Mk]
4	Kursy i szkolenia zawodowe	Projekt obejmuje organizację kursów i szkoleń podnoszących kwalifikacje i umiejętności oraz hobbystycznych (kursy językowe, instruktor sportowy, trener osobisty, przewodnik turystyczny, kelner). W procesie rekrutacji na kursy pierwszeństwo będą miały osoby bezrobotne, ubogie, niepełnosprawne, w wieku 50+, po lub w trakcie resocjalizacji, zagrożone alkoholizmem lub narkomanią.	P	Gmina Narewka, NGO, GOPS, GOK	OR	2018-2022	Poziom bezrobocia [os/100 Mk], Poziom ubóstwa [szt./100 Mk]

5	Rozwój kreatywności	Projekt obejmuje: a) promocję elastycznych form pracy, tj. telepracy, pracy zdalnej, pracy czasowej oraz samozatrudnienia, b) szkolenia i warsztaty z diagnozowania umiejętności życiowych i zawodowych, pobudzania kreatywności. W procesie rekrutacji na kursy pierwszeństwo będą miały osoby bezrobotne, ubogie, niepełnosprawne, w wieku 50+, po lub w trakcie resocjalizacji, zagrożone alkoholizmem lub narkomanią.	U	Gmina Narewka, NGO, GOPS, GOK	OR	2018-2022	Poziom bezrobocia [os./100 Mk], Poziom ubóstwa [szt./100 Mk]
2. Podniesienie jakości życia mieszkańców							
Kierunek 2.1. Wzrost dostępu do infrastruktury społecznej i ochrona środowiska							
6	Modernizacja i remont GOK	Modernizacja i remont GOK w Narewce. Projekt obejmuje: przebudowę podpiwniczenia budynku na dużą salę do realizacji zajęć kulturalno-integracyjnych, do zajęć ruchowych dla dzieci, młodzieży i seniorów; wymianę instalacji elektrycznej i sanitarnej; przebudowę WC, remont sali kinowo-widowiskowej oraz sceny.	P	Gmina Narewka, GOK	OR	2018-2022	Dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu [szt./100 mieszkańców]
7	Podniesienie jakości infrastruktury społecznej	Projekt obejmuje instalację/ wymianę oświetlenia, kolektorów, fotowoltaiki, w budynkach użyteczności publicznej: Urząd Gminy w Narewce, Stanica kajakowa w Narewce, Zespół Szkół w Narewce, Gminny Ośrodek Kultury w Narewce, Świetlica w Narewce, Galeria w Narewce, Gminny Ośrodek Zdrowia w Narewce.	P	Gmina Narewka, GOPS, GOK, NGO	OR	2018-2022	Udział mieszkańców narażonych na emisje pyłów [%], Aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania [szt./100 mieszkańców]

8	Rozbudowa stadionu w Narewce	Rozbudowa stadionu i zaplecza sportowego w Narewce. Zakres projektu obejmuje: budowę budynku socjalnosanitarnego z zapleczem noclegowym. Obiekt będzie służyć jako szatnia i zaplecze dla zawodników. Obiekt będzie też miał siłownię, saunę oraz salę konferencyjno-wykładową.	P	Gmina Narewka	OR	2018-2022	Dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu [szt./100 mieszkańców]
9	Program wsparcia ekonomicznego dzięki OZE	Projekt obejmuje wykonanie instalacji OZE: fotowoltaicznych i solarnych, wymiana kotłów w prywatnych domach.	P	Gmina Narewka	OR	2018-2022	Udział mieszkańców narażonych na emisję pyłów [%]
Kierunek 2.2. Wzrost integracji i aktywizacji społecznej							
10	Rozwój oferty zajęć sportowo-rekreacyjnych	Projekt obejmuje organizację imprez i zawodów w nowych dyscyplinach sportowych oraz promocję wybranych wydarzeń na skalę ponadregionalną (np.: nordic walking, fitness, unihokej, piłka ręczna, szachy, koszykówka, turnieje tańca, paintball, triathlon, rajdy rowerowe, biegi na orientację). W procesie rekrutacji/ zapisów na zajęcia ustala się że 20% uczestników będą to osoby bezrobotne, ubogie, niepełnosprawne, w wieku 50+, po lub w trakcie resocjalizacji, zagrożone alkoholizmem lub narkomanią.	P	Gmina Narewka, GOK, NGO	OR	2018-2022	Wskaźnik uczestnictwa [liczba uczestników/ liczba Mk] Aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania [szt./100 mieszkańców]
11	Rozwój opieki medycznej	Wspieranie realizacji programów profilaktyki skierowanych na choroby cywilizacyjne i specyficzne problemy zdrowotne, w tym: profilaktyka wśród dzieci, choroby układu krążenia, nowotwory, choroby odkleszczowe, choroby i zaburzenia psychiczne, choroby układu oddechowego, inne.	U	Gmina Narewka, GOPS, GOK, NGO	OR	2018-2022	Liczba korzystających z GOPS (pomoc społeczna) [osoby]

12	Aktywni kulturą	Projekt obejmuje: a) rozwój oferty zajęć kulturalnych w celu integracji międzypokoleniowej (spotkania, warsztaty, konkursy wspierające udział osób w różnym wieku we wspólnych projektach), b) organizację wielotematycznych pikników rodzinnych, c) aktywizację dzieci i młodzieży oraz dorosłych, w tym osób starszych za pomocą realizacji działań aktywizujących opartych o lokalne dziedzictwo kulturowe: warsztaty rękodzieła ludowego, lokalne kulinaria, warsztaty literackie, aktorskie, blogerskie, fotograficzne i inne o tematyce lokalnej, d) spotkania integracyjne, w oparciu o kulturę lokalną i budowanie lokalnej tożsamości oraz więzi społecznych (projekt wolontarystycznej opieki nad zabytkami), e) promocję wybranych wydarzeń na skalę ponadregionalną (np.: spotkań teatralnych, organizacja kina letniego „pod chmurką”). W procesie rekrutacji/ zapisów na zajęcia ustala się że 20% uczestników będą to osoby bezrobotne, ubogie, niepełnosprawne, w wieku 50+, po lub w trakcie resocjalizacji, zagrożone alkoholizmem lub narkomanią.	P	Gmina Narewka, GOK, NGO	OR	2018-2022	Wskaźnik uczestnictwa [liczba uczestników/ liczba Mk] Aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania [szt./100 mieszkańców]
13	Seniorada	Projekt obejmuje: a) wsparcie usług opiekuńczych dla osób niesamodzielnych oraz usług asystenckich dla osób z niepełnosprawnościami świadczonych w lokalnej społeczności, b) rozwój usług opieki medycznej dla osób starszych, c) rozwój usług aktywizacyjnych dla osób starszych (zajęcie sportowe, rekreacyjne, kursy, szkolenia, warsztaty).	P	Gmina Narewka, GOPS, GOK, NGO	OR	2018-2022	Liczba korzystających z GOPS (pomoc społeczna) [osoby]

* Przedsięwzięcia rewitalizacyjne P - podstawowe, U - uzupełniające

7.3. Powiązania przedsięwzięć rewitalizacyjnych, synergia oddziaływań

Powiązania przedsięwzięć rewitalizacyjnych ze zjawiskami kryzysowymi na obszarze rewitalizacji scharakteryzowano w rozdziale 7.1. Poniżej podsumowano te powiązania w postaci macierzy powiązań. W tabeli umieszczono wyniki diagnozy dla obszaru rewitalizacji wg zjawisk kryzysowych, dla ograniczenia których zaplanowano projekty rewitalizacyjne.

Tabela pokazuje w jaki sposób poszczególne projekty rewitalizacyjne (w tabeli wg numerów) wpływają na zjawiska kryzysowe. Przedsięwzięcia rewitalizacyjne zostały określone w taki sposób, że duża część z nich wpływa bezpośrednio lub pośrednio na kilka zjawisk kryzysowych. W ten sposób spełniono m.in. zasadę kompleksowości i komplementarności problemowej.

Powiązania przedsięwzięć rewitalizacyjnych i zjawisk kryzysowych

Numer projektu	Czynniki społeczne							Zjawiska gospodarcze - mała liczba firm	Zjawiska środowiskowe - narażenie na emisje	Czynniki przestrzenno-funkcjonalne		Czynniki techniczne - zabytki
	bezrobocie	ubóstwo	pomoc społeczna	przestępczość	alkoholizm i narkomania	udział w życiu społecznym i kulturalnym	kapitał społeczny i niski poziom edukacji			Dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu	Aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania	
1	X	X						X				
2	X	X						X				
3	X							X				
4	X	X	X	X	X			X				
5	X	X	X	X	X							
6										X		
7						X			X	X	X	
8										X		
9		X	X						X			
10				X	X	X	X				X	
11			X									
12				X	X	X	X				X	
13			X									X

Poniżej zaprezentowano także wzajemne powiązanie projektów rewitalizacyjnych. Tabela wskazuje na liczne powiązania pomiędzy projektami rewitalizacyjnymi. Projekty które oznaczono w macierzy polem zaciemnionym są projektami bezpośrednio lub pośrednio powiązanymi i wpływają na siebie wzajemnie wzmacniając efekty poprawy sytuacji kryzysowej.

W szczególności oznaczono tutaj projekty o charakterze infrastrukturalnym – tzw. projekty „twarde” (T), które będą finansowane głównie z EFRR oraz projekty nieinfrastrukturalne – tzw. „miękkie” (M), które będą finansowane głównie z EFS.

Synergia i wzajemne powiązanie projektów

Charakter projektu		T	M	M	M	M	T	T	T	T	M	M	M	M
	nr projektu	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
T	1	X												
M	2		X											
M	3			X										
M	4				X									
M	5					X								
T	6						X							
T	7							X						
T	8								X					
T	9									X				
M	10										X			
M	11											X		
M	12												X	
M	13													X

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne: T – projekty twarde (infrastrukturalne), M – projekty miękkie (nieinfrastrukturalne).

W szczególności warto podkreślić powiązania projektów miękkich: nr 2 - Produkty turystyczne i lokalne, nr 4 - Kursy i szkolenia zawodowe, nr 5 - Rozwój kreatywności, nr 10 - Rozwój oferty zajęć sportowo-rekreacyjnych, nr 12 - Aktywni kulturą, nr 13 – Seniorada z projektami infrastrukturalnymi: nr 1 - Budowa przystani kajakowej, nr 6 - Modernizacja i remont GOK, nr 7 - Podniesienie jakości infrastruktury społecznej, nr 8 - Rozbudowa stadionu w Narewce. Powiązanie to jest bezpośrednio, ponieważ większość projektów miękkich będzie realizowana w oparciu o powstałą lub zmodernizowaną infrastrukturę w ramach projektów twardych.

8. Indykatywne ramy finansowe

Źródłem finansowania działań zaplanowanych w Programie będą przede wszystkim środki publiczne pochodzące od instytucji różnych szczebli: rządowego, wojewódzkiego i lokalnego. Osiągnięcie zaplanowanych zamierzeń będzie wymagać także środków prywatnych poprzez wkład do projektów współfinansowanych ze środków publicznych.

Do potencjalnych źródeł finansowania działań zawartych w Programie należą:

- środki własne gminy,
- środki prywatne mieszkańców gminy,
- środki prywatne inwestorów,
- środki pozyskane od sponsorów,
- środki budżetu państwa,
- środki budżetu województwa na realizację programów sektorowych,
- środki funduszy celowych,
- środki z budżetu UE: EFRR, EFS, programów operacyjnych: RPO WP, EWT, PROW, PO IŚ, PO WER, PO IR,
- środki z NFOŚiGW, WFOŚiGW,
- środki z Lokalnej Grupy Działania,
- europejskie programy wspólnotowe,
- inne środki zagraniczne,
- i inne.

Plan finansowy obejmuje propozycję źródeł finansowania wybraną na podstawie oceny dostępności i możliwości wykorzystania tych źródeł oraz charakteru projektów składających się na Program. Na kolejność realizacji wskazanych przedsięwzięć będą mieć wpływ terminy aplikowania i rozstrzygnięć konkursów w ramach programów operacyjnych i innych konkursów, czy też możliwości pozyskania inwestorów prywatnych.

Szczegółowy plan finansowy w zakresie zadań inwestycyjnych przedstawione zostało w poniższym zestawieniu.

Całkowity koszt realizacji Programu w latach 2018 – 2022 wynosi 13,8 mln zł, z czego zaplanowano 10,16 mln zł pozyskać ze źródeł poza gminnych (EFRR – 5,84 mln zł, EFS – 4,32 mln zł) oraz 3,64 mln zł z budżetu gminy lub źródeł prywatnych (mieszkańcy, firmy, NGO).

LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI GMINY NAREWKA

Lp.	Cel/ nazwa projektu	Podmiot realizujący	Miejsce realizacji	Okres realizacji	Szacunkowy koszt [tys. zł]	Poziom dotacji EFRR + EFS	Sposób finansowania	Kwota dotacji - EFS	Kwota dotacji - EFRR	Gmina i inne źródła [tys. zł]
Cel 1. Wzrost atrakcyjności gospodarczej										
Kierunek 1.1. Wzrost atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej obszaru										
1	Budowa przystani kajakowych	Gmina Narewka	OR	2018-2022	600	70,00%	PROW, RPO WP, EWT, NFOŚ	0	420	180
2	Produkty turystyczne i lokalne	Gmina Narewka	OR	2018-2022	500	70,00%	PROW, RPO WP, EWT	300	50	150
Kierunek 1.2. Rozwój przedsiębiorczości i kompetencji zawodowych										
3	Narewka przedsiębiorcza	Gmina Narewka, NGO	OR	2018-2022	1000	70,00%	RPO WP, EWT, POWER, POW, prywatne/ NGO	700	0	300
4	Kursy szkolenia zawodowe	Gmina Narewka, NGO, GOPS, GOK	OR	2018-2022	200	90,00%	RPO WP, EWT, POWER, POW, prywatne/ NGO	180	0	20
5	Rozwój kreatywności	Gmina Narewka, NGO, GOPS, GOK	OR	2018-2022	100	90,00%	RPO WP, EWT, POWER, POW, prywatne/ NGO	90	0	10
2. Podniesienie jakości życia mieszkańców										
Kierunek 2.1. Wzrost dostępu do infrastruktury społecznej i ochrona środowiska										
6	Modernizacja i remont GOK	Gmina Narewka, GOK	OR	2018-2022	900	80,00%	PROW, RPO WP, EWT, MKiDN	0	720	180
7	Podniesienie jakości infrastruktury społecznej	Gmina Narewka, GOPS, GOK, NGO	OR	2018-2022	4000	70,00%	PROW, POWER, EWT	0	2800	1200
8	Rozbudowa stadionu w Narewce	Gmina Narewka	OR	2018-2022	1500	70,00%	PROW, EWT	950	100	450
9	Program wsparcia ekonomicznego dzięki OZE	Gmina Narewka	OR	2018-2022	2500	70,00%	RPO WP, PROW, prywatne	0	1750	750

Kierunek 2.2. Wzrost integracji i aktywizacji społecznej										
10	Rozwój oferty zajęć sportowo-rekreacyjnych	Gmina Narewka, GOK, NGO	OR	2018-2022	1000	80,00%	RPO WP, EWT, POWER, POW, prywatne/NGO	800	0	200
11	Rozwój opieki medycznej	Gmina Narewka, GOPS, GOK, NGO	OR	2018-2022	500	90,00%	RPO WP, EWT, POWER, POW, prywatne/NGO	450	0	50
12	Aktywni kulturą	Gmina Narewka, GOK, NGO	OR	2018-2022	500	80,00%	RPO WP, EWT, POWER, POW, prywatne/NGO	400	0	100
13	Seniorada	Gmina Narewka, GOPS, GOK, NGO	OR	2018-2022	500	90,00%	RPO WP, POWER, EWT/NGO	450	0	50
RAZEM					13800	73,62%	10160	4320	5840	3640

9. Mechanizmy zapewnienia komplementarności

9.1. Komplementarność przestrzenna

Komplementarność przestrzenna oznacza konieczność wzięcia pod uwagę podczas tworzenia i realizacji programu rewitalizacji wzajemnych powiązań pomiędzy projektami i przedsięwzięciami rewitalizacyjnymi zarówno realizowanych na obszarze rewitalizacji, jak i znajdujących się poza nim, ale oddziałujących na obszar rewitalizacji.

W analizowanym Programie ujęto projekty realizowane na obszarze rewitalizacji. Projekty dopełniają się przestrzennie, zaproponowano bowiem zarówno projekty punktowe, ale oddziałujące na cały obszar rewitalizacji, jak i projekty rozproszone po całym obszarze rewitalizacji. Zapewnia to, iż projekty dopełniają się przestrzennie i nie dojdzie do przenoszenia problemów na inne obszary, a dodatkowo osiągnięty zostanie efekt synergii. Razem obszar rewitalizacji w gminie zajmują 911,74 ha, co stanowi 3,03 % powierzchni gminy i zamieszkuje je 1008 mieszkańców, co stanowi 26,58 % mieszkańców gminy. Projekty są zatem skoncentrowane przestrzennie.

Szczegółowo opisano powyższe zagadnienia w rozdz. 7.1 i 7.3.

9.2. Komplementarność problemowa

Komplementarność problemowa oznacza konieczność realizacji projektów/przedsięwzięć rewitalizacyjnych, które będą się wzajemnie dopełniały tematycznie, sprawiając, że program rewitalizacji będzie oddziałował na obszar rewitalizacji we wszystkich niezbędnych aspektach (społecznym, gospodarczym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym, środowiskowym).

Analiza wyników delimitacji i zjawisk niepożądanych zdiagnozowanych na obszarze rewitalizacji oraz skala i rodzaj kierunków działań i przedsięwzięć rewitalizacyjnych ujętych w rozdz. 7 wskazują na to, że zaplanowane projekty zostały zaplanowane we wszystkich niezbędnych aspektach (społecznym, gospodarczym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym, środowiskowym).

W rozdziale 6 określono pożądany stan (wizję) do którego doprowadzić obszar, ma realizacja przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Urzeczywistnieniem wizji są cele, określono dwa cele programu i dobrano adekwatne do nich wskaźniki realizacji programu. Szczegółowo opisano zagadnienie w rozdz. 12.3

9.3. Komplementarność proceduralno-instytucjonalna

Komplementarność proceduralno-instytucjonalna oznacza konieczność takiego zaprojektowania systemu zarządzania programem rewitalizacji, który pozwoli na efektywne współdziałanie na jego rzecz różnych instytucji oraz wzajemne uzupełnianie się i spójność procedur. W tym celu niezbędne jest osadzenie systemu zarządzania programem rewitalizacji w przyjętym przez daną gminę systemie zarządzania w ogóle.

W rozdziale 11 opisano system wdrażania programu, wskazano osadzenie procesu rewitalizacji w systemie zarządzania gminą, w rozdziale 12 scharakteryzowano system wprowadzania modyfikacji w reakcji na zmiany w otoczeniu programu oraz system monitorowania i oceny skuteczności działań.

9.4. Komplementarność międzyokresowa

W poprzedniej perspektywie finansowej, w RPOWP 2007-2013 oraz w ramach innych programów brak było działań skierowanych bezpośrednio na działania rewitalizacyjne. Mimo to projekty rewitalizacyjne były realizowane przez Gminę Narewka, ponieważ definicja projektów rewitalizacyjnych pozwala uznać za takie szereg inwestycji o charakterze infrastrukturalnym i „miękkim” realizowane w oparciu o dokumenty strategiczne gminy, które zapewniają iż mamy do czynienia z procesem wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki.

9.5. Komplementarność źródeł finansowania

Komplementarność źródeł finansowania, w kontekście polityki spójności 2014-2020, oznacza, że projekty rewitalizacyjne, wynikające z programu rewitalizacji opierają się na konieczności umiejętnego uzupełniania i łączenia wsparcia ze środków Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych z wykluczeniem ryzyka podwójnego dofinansowania.

W rozdziale 8. Indykatywne ramy finansowe wskazano liczne źródła finansowania projektów rewitalizacyjnych (środki programów operacyjnych, środki polityk i instrumentów krajowych, prywatne i publiczne źródła finansowania) w celu realizacji zasady dodatkowości środków UE.

Jednocześnie wskazuje się, że zgodnie z prawem nie jest możliwe podwójne finansowanie projektów i gmina nie zamierza planować takich działań. Nie istnieje ryzyko podwójnego dofinansowania.

W rozdziale 7.3 zaprezentowano synergii i powiązania wzajemne pomiędzy projektami ze wskazaniem relacji pomiędzy projektami infrastrukturalnymi („twardymi”) finansowanymi głównie z EFRR oraz projektami nieinfrastrukturalnymi („miękkimi”) finansowanymi głównie z EFS.

9.6. Kompleksowość programu rewitalizacji

Kompleksowość programu rewitalizacji dotyczy kilku zagadnień:

- uwzględnienia projektów rewitalizacyjnych współfinansowanych ze środków EFRR, EFS, FS oraz innych publicznych lub prywatnych,
- uwzględnienia aspektu gospodarczego lub przestrzenno-funkcjonalnego lub technicznego lub środowiskowego związanego zarówno z danym obszarem, jak i jego otoczeniem,

- powiązania i synergii projektów rewitalizacyjnych oraz synchronizacji efektów ich oddziaływania na sytuację kryzysową.

Uwzględniono projekty rewitalizacyjne współfinansowane ze środków EFRR, EFS oraz innych publicznych lub prywatnych, zaprezentowano je dosyć szczegółowo w rozdziale 8, ze wskazaniem nawet stosownych programów operacyjnych.

W rozdziale 7.3. zaprezentowano synergię i powiązania wzajemne pomiędzy projektami ze wskazaniem relacji pomiędzy projektami infrastrukturalnymi („twardymi”) finansowanymi głównie z EFRR oraz projektami nieinfrastrukturalnymi („miękkimi”) finansowanymi głównie z EFS.

W programie uwzględniono wszystkie sfery i aspekty, opisane w rozdziale 7 projekty rewitalizacyjne wynikają ze zdiagnozowanych zjawisk kryzysowych we wszystkich sferach.

9.7. Koncentracja działań rewitalizacyjnych

Obszar rewitalizacji wyznaczono uwzględniając liczbę mieszkańców poszczególnych sołectw, skalę możliwych potencjałów rozwojowych oraz ciągłość przestrzenno-funkcjonalną obszarów. Jako obszar rewitalizacji wyznaczono jednostki delimitacyjne: Narewka i Grodzisk oraz Zabłotczyzna.

Razem obszary rewitalizacji w gminie zajmują 911,74 ha, co stanowi 3,03 % powierzchni gminy i zamieszkuje je 1008 mieszkańców, co stanowi 26,58 % mieszkańców gminy.

Program rewitalizacji wskazuje zasięgi przestrzenne obszarów rewitalizacji tj. określa w oparciu o diagnozę i identyfikację potrzeb rewitalizacyjnych, terytoria najbardziej wymagające wsparcia. Program został opracowany w oparciu o art. 18 ust. 2 pkt. 6 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016 r. poz. 446), obszary OZ i OR zaprezentowano na mapach, umożliwiających identyfikację terenów na poziomie podziału geodezyjnego.

Program rewitalizacji dotyczy terenów o istotnym znaczeniu dla rozwoju gminy, obejmujących część zdiagnozowanego obszaru zdegradowanego i dotkniętych szczególną koncentracją problemów i negatywnych zjawisk kryzysowych. Tereny objęte rewitalizacją są terenami o dużym potencjale rozwojowym, stanowią centralną część gminy, włącznie z miejscowością gminną.

W programie rewitalizacji wskazano tylko projekty rewitalizacyjne planowane do realizacji na OR.

10. Mechanizmy włączenia interesariuszy

W trakcie procesu włączania (współdecydowania) mieszkańców i innych interesariuszy w prace nad opracowywaniem Programu Rewitalizacji wykorzystano różnorodne formy partycypacji społecznej, których zastosowanie spełniło wymóg skuteczności i adekwatności w kontekście aktywnego uczestnictwa jak najszerzej liczby odbiorców. Z grona licznych narzędzi i technik partycypacyjnych wykorzystano: badania ankietowe, składanie wniosków (fiszki projektowe), formularze, otwarte spotkania, konsultacje, inne. Proces włączania posiada trzy etapy.

ETAP I

Kampania informacyjna dotycząca rewitalizacji, zaproszenie do udziału w konsultacjach, badaniach i spotkaniach. Informacje umieszczono i dystrybuowano następującymi kanałami informacyjnymi:

- strona internetowa gminy,
- strona internetowa Biuletynu Informacji Publicznej,
- tablica ogłoszeń zlokalizowana w Urzędzie Gminy (sposób zwyczajowo przyjęty),
- zaproszenia imienne do liderów społecznych, organizacji i firm.

Pierwszy etap obejmował:

- badania ankietowe liderów społecznych dotyczące diagnozy zjawisk kryzysowych,
- badania ankietowe mieszkańców dotyczące składania propozycji przedsięwzięć rewitalizacyjnych,
- zbieranie wypełnionych formularzy drogą korespondencyjną,
- organizacja spotkania otwartego z interesariuszami,
- organizacja spotkań Zespołu Roboczego ds. Rewitalizacji, które były otwarte dla mieszkańców.

Ankietowani liderzy oceniali negatywne zjawiska w obrębie czynników, w skali od 0 do 3, gdzie 0 oznacza, że zjawisko nie występuje, 1 – zjawisko występuje z małą intensywnością (mały problem), 2 – zjawisko występuje ze średnią intensywnością, 3 – zjawisko występuje z dużą intensywnością - (duży problem). Ankiety zostały przeprowadzone we wszystkich jednostkach delimitacyjnych. Delimitacja obszarów i wybór OZ i OR została dokonana na podstawie danych z gminy i danych statystycznych, natomiast w pogłębionej analizie OR wykorzystano wyniki badań. Około 1/3 projektów rewitalizacyjnych zostało wprowadzonych na podstawie fiszek projektowych. Oznacza to, że liderzy społeczni i mieszkańcy gminy, w tym przedsiębiorcy, NGOsy brali udział w decydowaniu o wyborze OZ, OR i projektów rewitalizacyjnych, współdecydując na etapie diagnozy i programowania procesu rewitalizacji.

W ramach prac nad dokumentem powołano Zespół Roboczy ds. Rewitalizacji. W skład Zespołu weszli reprezentanci Urzędu Gminy, GOPSu, GOKu, organizacji pozarządowych, szkół, biznesu w tym firm turystycznych.

ETAP II

Po opracowaniu projektu Programu został on udostępniony wraz ze Strategiczną Prognozą Oddziaływania na Środowisko. Interesariusze mieli możliwość zgłaszania uwag, korekt i opinii. Zostały zaprezentowane formy konsultacji oraz wzory formularzy zgłaszania uwag.

Grupy interesariuszy zostały powiadomione o możliwości zgłaszania uwag do projektu dokumentu. Informacja wraz z formularzem zgłaszania uwag była udostępniona na stronie internetowej gminy oraz Biuletynie Informacji Publicznej.

Niezwłocznie po zakończeniu konsultacji społecznych sporządzono Raport podsumowujący z konsultacji społecznych. Szczegóły dotyczące tego etapu znajdują się w odrębnym dokumencie – Raporcie z konsultacji.

Etap zakończył się podjęciem Uchwały Rady Gminy w sprawie przyjęcia Programu Rewitalizacji.

ETAP III

Najważniejszym etapem jest wdrażanie Programu. Udział interesariuszy w procesie tworzenia Programu nie kończy się wraz z przyjęciem dokumentu uchwałą Rady Gminy. Ważne jest, aby na etapie realizacji Programu zapewnić interesariuszom aktywny udział w konsultacjach projektów i ocenę stopnia wdrażania Programu .

W związku z tym, uwzględniając sposób monitorowania i ewaluacji Programu rewitalizacji, po upływie 2 lat od przyjęcia Programu zaleca się ogłoszenie konsultacji społecznych w formie zbierania wypełnionych formularzy dotyczących realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych zawartych w Programie. Informacja o tym będzie umieszczona i dystrybuowana następującymi kanałami informacyjnymi:

- strona internetowa gminy,
- strona internetowa Biuletynu Informacji Publicznej,
- dystrybucja poprzez sołtysów,
- tablica ogłoszeń zlokalizowana w Urzędzie Gminy (sposób zwyczajowo przyjęty).

Formularze będą udostępnione w postaci elektronicznej i w formie drukowanej.

Stała współpraca z interesariuszami pozwoli systematycznie monitorować sytuację społeczno-gospodarczą, tak aby w razie potrzeby możliwa była aktualizacja zapisów Programu.

Na etapie ewaluacji Programu zaleca się przeprowadzenie podobnej analizy jak na etapie delimitacyjnym:

- zastosowanie takich samych metod i wskaźników jak przy delimitacji,
- badania ankietowe mieszkańców gminy i/lub liderów społecznych dotyczące diagnozy zjawisk kryzysowych,
- badania ankietowe mieszkańców dotyczące satysfakcji ze zrealizowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych,
- zbieranie wypełnionych formularzy drogą korespondencyjną,
- organizacja spotkania otwartego z interesariuszami.

Badania przeprowadzone na etapie ewaluacji metodami analogicznymi do etapu diagnostycznego pozwolą osiągnąć porównywalność wyników i faktyczną ocenę realizacji Programu.

11. System realizacji (wdrażania) programu rewitalizacji

System wdrażania Programu Rewitalizacji jest kluczowym elementem procesu rewitalizacji, powinien być oparty na zasadzie partycypacji oraz partnerstwa interesariuszy całego procesu.

Proces wdrażania ma na celu wyprowadzenie ze stanu kryzysowego obszaru wskazanego do rewitalizacji, za pomocą odpowiedniego sterowania różnych działań.

Dla powodzenia wdrożenia programu rewitalizacji należy przyjąć tzw. zasadę partnerstwa, czyli współpracę poszczególnych aktorów rozwoju (instytucji samorządowych, organizacji społecznych, przedstawicieli mieszkańców, przedsiębiorców) oraz zasadę partycypacji społecznej, czyli prowadzenie dialogu społecznego pomiędzy różnymi podmiotami na terenie gminy, w zakresie wdrażania programu rewitalizacji.

Operatorem rewitalizacji, głównym inicjatorem całego procesu i koordynatorem działań jest Gmina Narewka. Podmiotem odpowiedzialnym za proces realizacji zapisów dokumentu jest Urząd Gminy w Narewce. Nadzór z ramienia samorządu prowadzi będzie Wójt.

Wójt Narewki

Wójt ma za zadanie bieżący nadzór nad realizacją Programu Rewitalizacji oraz inicjowanie ewentualnych korekt Programu. Ponadto istotnym zadaniem **Wójta** będzie zapewnienie środków na realizację poszczególnych przedsięwzięć rewitalizacyjnych (środki finansowe wewnętrzne, zewnętrzne). W razie konieczności **Wójt** będzie podejmował decyzje o inicjowaniu naniesienia zmian/aktualizacji Programu Rewitalizacji.

Urząd Gminy

Organem przyjmującym Program Rewitalizacji w formie uchwały, nadzorującym jego realizację oraz osiągnięte efekty jest Rada Gminy. Realizacja założeń programu leży w gestii władz samorządowych.

Urząd Gminy koordynuje przygotowanie i opiniowanie projektów uchwał Rady Gminy i zarządzeń Wójta. Realizacja projektów zostanie powierzona poszczególnym jednostkom organizacyjnym samorządu według ich kompetencji. W szczególności w realizację Programu zostaną zaangażowane Gminny Ośrodek Kultury w Narewce i Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej. Istotne znaczenie będzie miał także udział odpowiednich komórek w Urzędzie Gminy.

Urząd Gminy dysponuje odpowiednim personelem do wykonania swoich zadań oraz jest w stanie dotrzeć do partnerów procesu rewitalizacji i posiada realne możliwości wpłynięcia na sytuację oraz prawo głosu na obszarach zdegradowanych. Wszystkie koszty zarządzania, które pojawią się w trakcie wdrażania Programu Rewitalizacji pokryte zostaną z budżetu Gminy Narewka.

Zespół Roboczy ds. Rewitalizacji

W ramach prac nad dokumentem powołano Zespół Roboczy ds. Rewitalizacji. W skład Zespołu weszli reprezentanci Urzędu Gminy, GOPSu, GOKu, organizacji pozarządowych, szkół, biznesu w tym firm turystycznych.

12. System monitoringu i oceny skuteczności działań

12.1. Monitoring

Proces realizacji Programu będzie monitorowany i oceniany przez Zespół Roboczy ds. Rewitalizacji oraz wszystkich interesariuszy.

Monitorowanie ma na celu:

- stworzenie systemu aktualizowania wiedzy o sytuacji gminy,
- ocenę stopnia realizacji działań założonych w Programie,
- weryfikację zgodności osiągniętych celów z założeniami,
- systematyczne monitorowanie zewnętrznych źródeł wsparcia dla realizacji programów i projektów,
- korygowanie działań, w sytuacji gdy nie przynoszą one zamierzonych efektów lub w sytuacji wystąpienia zmian uniemożliwiających lub utrudniających ich realizację,
- wcześniejszą diagnozę trudności mogących mieć wpływ na realizację inwestycji, zwłaszcza terminowości ich zakończenia.

Podstawowy monitoring realizacji Programu będzie odbywał się na poziomie operacyjnym, każdego roku, poprzez opis stanu realizacji zaplanowanych przedsięwzięć dla każdego z kierunków działań i celów, z podaniem informacji: co wykonano, w jaki sposób uwzględniono przy realizacji każdego z zadań opinię interesariuszy, jakie są/były problemy realizacyjne.

Roczny raport monitoringowy powinien powstać do końca marca każdego roku.

W każdym roku Wójt w postaci zarządzenia powoła Zespół Monitoringowy w skład którego wejdzie Zespół Roboczy ds. Rewitalizacji oraz reprezentanci interesariuszy: organizacji pozarządowych, biznesu, lokalni liderzy społeczni.

Po upływie 2 lat od przyjęcia Programu zaleca się ogłoszenie konsultacji społecznych w formie zbierania wypełnionych formularzy dotyczących realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych zawartych w Programie. Informacja o tym będzie umieszczona i dystrybuowana następującymi kanałami informacyjnymi:

- strona internetowa gminy,
- strona internetowa Biuletynu Informacji Publicznej,
- dystrybucja poprzez sołtysów,
- tablica ogłoszeń zlokalizowana w Urzędzie Gminy (sposób zwyczajowo przyjęty).

Formularze będą udostępnione w postaci elektronicznej i w formie drukowanej.

Stała współpraca z interesariuszami pozwoli systematycznie monitorować sytuację społeczno-gospodarczą, tak aby w razie potrzeby możliwa była aktualizacja zapisów Programu.

12.2. System wprowadzania modyfikacji

Jeśli na etapie monitoringu zostaną ujawnione potrzeby modyfikacji Programu, zostaną na wniosek Wójta, interesariuszy, radnych, wprowadzane pod obrady Rady Gminy. Dotyczy to niedużych zmian, np. zmiany pojedynczych przedsięwzięć, ich zakresu, itp. Ocena tego czy zmiany są istotne czy też nie, pozostaje w gestii Wójta.

W przypadku istotnych zmian, np. modyfikacji kilku projektów jednocześnie, zmiany celów lub kierunków działań, Wójt zarządzi przystąpienie do zmian w Programie rewitalizacji, co zostanie opublikowane na stronie internetowej gminy oraz w Biuletynie Informacji Publicznej. Wówczas konieczne będą szerokie konsultacje, takie jak przy opracowywaniu Programu.

12.3. Ewaluacja

Ewaluacja dotyczy realizacji programu rewitalizacji oraz jego wpływu na wszelkie dziedziny życia społeczno-gospodarczego. Ewaluację należy zrealizować w roku 2020 oraz 2023. Ewaluacja w roku 2020 ma za zadanie stwierdzić czy Program spełnia oczekiwania i realizuje założone wskaźniki. Jeśli nie Wójt Gminy podejmie zadanie modyfikacji Programu.

Ewaluacja główna będzie wykonana do końca czerwca 2023 roku. Wójt w postaci zarządzenia powoła Zespół Ewaluacyjny w skład którego wejdzie Zespół Roboczy ds. Rewitalizacji oraz reprezentanci interesariuszy: organizacji pozarządowych, biznesu, lokalni liderzy społeczni.

Na etapie ewaluacji Programu zaleca się przeprowadzenie analiz i badań w formie zbliżonej do badań wykonanych na etapie przygotowania Programu:

- badania ankietowe mieszkańców gminy dotyczące diagnozy zjawisk kryzysowych,
- badania ankietowe mieszkańców dotyczące satysfakcji ze zrealizowanych przedsięwzięć rewitalizacyjnych,
- zbieranie wypełnionych formularzy drogą korespondencyjną,
- organizacja spotkania otwartego z interesariuszami,
- zastosowanie takich samych metod i wskaźników jak przy delimitacji i określaniu wskaźników Programu.

Badania przeprowadzone na etapie ewaluacji metodami analogicznymi do etapu diagnostycznego pozwolą osiągnąć porównywalność wyników i faktyczną ocenę realizacji Programu.

Porównanie i ocena realizacji celów głównych Programu wg wybranych wskaźników rezultatu przyjętych dla każdego przedsięwzięcia rewitalizacyjnego wskazuje na kilka podstawowych wskaźników, których źródłami jest statystyka publiczna lub dane z gminy i innych organów, i które stanowią dobre mierniki realizacji Programu. Wybrane poniżej mierniki (wskaźniki) są tymi samymi wskaźnikami, których użyto do delimitacji gminy.

Wskaźniki realizacji Programu

Nazwa wskaźnika i jednostka	Definicja wskaźnika	Wartość aktualna	Wartość docelowa w roku 2022
Poziom bezrobocia [os/ 100 Mk]	Liczba osób, którym udzielono wsparcia z GOPS z tytułu bezrobocia na 100 mieszkańców OR. Źródło danych – dane z GOPS.	8,93	8,48
Liczba firm [szt./ 100 Mk]	Liczba firm wg CEIDG oraz KRS na 100 mieszkańców na OR. Źródło danych – dane z CEIDG oraz KRS.	4,96	5,21
Poziom ubóstwa [szt./ 100 Mk]	Suma liczby osób i liczby rodzin korzystających z pomocy z GOPS ze względu na problem ubóstwa, w przeliczeniu na 100 mieszkańców OR. Źródło danych – dane z GOPS.	23,91	20,00
Dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu [szt./100 mieszkańców]	Liczba obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu (sołectwo i sołectwa sąsiednie) na 100 mieszkańców OR Źródło danych – dane z UG.	3,27	4,00
Aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania [szt./100 mieszkańców]	Liczba imprez kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych w pobliżu miejsca zamieszkania (sołectwo i sołectwa sąsiednie) na 100 mieszkańców OR Źródło danych – dane z UG.	3,17	4,50
Udział mieszkańców narażonych na emisje pyłów [%]	Udział mieszkańców narażonych na emisje pyłów [%] Źródło danych – dane z WIOŚ i UG.	26,57	3,13
Wskaźnik uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym [liczba uczestników/ liczba Mk]	Liczba uczestników imprez kulturalnych i sportowo-rekreacyjnych z OR Źródło danych – dane z UG.	0,94	1,10
Liczba korzystających z GOPS (pomoc społeczna) [osoby/ 100Mk]	Suma liczby osób i liczby rodzin korzystających z GOPS na OR ze względu na problemy inne niż bezrobocie, ubóstwo, alkoholizm, czy narkomania. Źródło danych – dane z GOPS.	2,48	2,20
Frekwencja wyborcza [%]	Frekwencja wyborcza w ostatnich wyborach parlamentarnych na OR Źródło danych – dane z CKW.	35,91	37,71
Liczba organizacji pozarządowych [szt.]	Liczba organizacji pozarządowych na OR Źródło danych – dane z KRS.	6	8

Cel 1. Wzrost atrakcyjności gospodarczej

- Poziom bezrobocia [os/ 100 Mk],
- Liczba firm [szt./ 100 Mk],

Cel 2. Podniesienie jakości życia mieszkańców

- Dostępność obiektów kultury i obiektów sportowo-rekreacyjnych w najbliższym otoczeniu [szt./100 mieszkańców],
- Aktywność ośrodków kulturalno-rekreacyjnych i sportowych w pobliżu miejsca zamieszkania [szt./100 mieszkańców],
- Udział mieszkańców narażonych na emisje pyłów [%],
- Wskaźnik uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym [liczba uczestników/ liczba Mk],
- Liczba korzystających z GOPS (pomoc społeczna) [osoby/ 100Mk].
- Poziom ubóstwa [szt./ 100 Mk]
- Frekwencja wyborcza [%]
- Liczba organizacji pozarządowych [szt.]

Obok porównania realizacji wskaźników z założeniami, zaleca się przeprowadzenie analizy danych z badań oraz z innych źródeł wg takiego samego modelu analizy jak na etapie przygotowania Programu przy wyznaczaniu zjawisk kryzysowych na potrzeby delimitacji obszarów.

Ocena zjawisk na etapie wyznaczania obszaru rewitalizacji pozwoliła na określenie wskaźników w różnych sferach, wg jednostek delimitacyjnych. W celu oceny realizacji Programu nie wystarczy bowiem ocenić tylko zjawiska na obszarze rewitalizacji, ale konieczne jest także odniesienie do wszystkich jednostek delimitacyjnych. Wynika to z tego, że istnieje konieczność sprawdzenia czy ogólna sytuacja w gminie nie ulega pogorszeniu/ poprawie, ma to bowiem kluczowe znaczenie dla oceny działań na obszarze rewitalizacji. Takie podejście umożliwi także ocenę tego, czy nie doszło do przenoszenia problemów i zjawisk niepożądanych na inne obszary.

Zatem po realizacji projektu, poza określeniem wartości wskaźników i porównaniem z założonymi wartościami, należy dokonać charakterystyki zjawisk w całej gminie wg w/w wskaźników. Tylko wówczas możliwa będzie wiarygodna ocena Programu, może bowiem dojść do sytuacji w której np. bezrobocie spadnie o 10% w całej gminie, wówczas jeśli spadnie na OR o 5% to nie będzie sukces, tylko porażka Programu. Jeśli jednak bezrobocie w całej gminie wzrośnie np. o 10%, wówczas spadek na OR o 5% będzie sukcesem Programu.

13. Zgodność z dokumentami strategicznymi

Lokalny Program Rewitalizacji odnosząc się w swych założeniach do określonych problemów społecznych mieszkańców na wyznaczonym obszarze rewitalizacji, realizuje założenia innych dokumentów strategicznych i planistycznych na szczeblu lokalnym (stanowiące istotny element całościowej wizji rozwoju gminy), a także założenia dokumentów realizujących działania w przedmiotowym obszarze na szczeblu europejskim, krajowym, regionalnym.

Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Strategia Europa 2020 zakłada fundamentalny cel reform, jakim jest przyspieszenie wzrostu gospodarczego i zwiększenie zatrudnienia w Unii Europejskiej.

Program rewitalizacji wpisuje się w Priorytet III. Rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki o wysokim poziomie zatrudnienia, zapewniającej spójność społeczną i terytorialną.

Ponadto wpływa na osiągnięcie 3 z 5 celów głównych:

- Cel 1 Osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia na poziomie 75% wśród kobiet i mężczyzn w wieku 20–64 lata.
- Cel 4 Podniesienie poziomu wykształcenia, zwłaszcza poprzez dążenie do zmniejszenia odsetka osób zbyt wczesnie kończących naukę do poniżej 10% oraz poprzez zwiększenie do co najmniej 40% osób w wieku 30–34 lat mających wykształcenie wyższe lub równoważne.
- Cel 5 Wspieranie włączenia społecznego, zwłaszcza przez ograniczanie ubóstwa, mając na celu wydzwignięcie z ubóstwa lub wykluczenia społecznego co najmniej 20 mln obywateli.

Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności”- jest dokumentem określającym główne trendy, wyzwania i scenariusz rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, a także kierunki przestrzennego zagospodarowania kraju. Celem głównym przedstawionym w dokumencie jest poprawa jakości życia Polaków. Program Rewitalizacji wpisuje się w następujące cele strategii:

- Obszar Konkurencyjności i innowacyjności gospodarki: Innowacyjność gospodarki i kreatywność indywidualna: Cel 3 Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki.
- Kapitał Ludzki: Cel 6 Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state”.

- Obszar Równoważenia potencjału rozwojowego regionów Polski: Rozwój regionalny: Cel 8 Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.

Strategia Rozwoju Kraju 2020

Strategia Rozwoju Kraju 2020 jest elementem zarządzania rozwojem kraju. Wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Program Rewitalizacji Gminy zgodny jest z zapisami Strategii Rozwoju Kraju 2020 w następujących obszarach strategicznych:

- 1) **Obszar strategiczny: Sprawne i efektywne państwo:**
 - ✓ Cel 3 Wzmocnienie warunków sprzyjających realizacji indywidualnych potrzeb i aktywności obywateli, kierunek interwencji: rozwój kapitału społecznego. Obszar strategiczny: Konkurencyjna gospodarka,
 - ✓ Cel 4 Rozwój kapitału ludzkiego, kierunki interwencji: zwiększenie aktywności zawodowej oraz poprawa jakości kapitału ludzkiego.
- 2) **Obszar strategiczny: Spójność społeczna i terytorialna:**
 1. Cel 1 Integracja społeczna, kierunki interwencji: zwiększenie aktywności osób wykluczonych i zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zmniejszenie ubóstwa w grupach najbardziej zagrożonych.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (KPZK 2030), przyjęta przez rząd w grudniu 2011 r., jest najważniejszym dokumentem strategicznym dotyczącym zagospodarowania przestrzennego kraju.

Program wpisuje się w następujące cele:

Cel strategiczny: Efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej terytorialnie zróżnicowanych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia ogólnych celów rozwojowych – konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia, sprawności funkcjonowania państwa oraz spójności w wymiarze społecznym, gospodarczym i terytorialnym w długim okresie.

Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Kierunek działań polityki przestrzennej: Wspomaganie spójności w specyficznych obszarach problemowych. Działanie: Restrukturyzacja i rewitalizacja obszarów zdegradowanych i miast.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, przyjęta przez Radę Ministrów 13 lipca 2010 roku, jest dokumentem określającym cele i sposób działania podmiotów publicznych, a w szczególności rządu i samorządów województw, w odniesieniu do polskiej przestrzeni dla osiągnięcia strategicznych celów rozwoju kraju. Wyznacza cele polityki rozwoju regionalnego, w tym wobec obszarów wiejskich i miejskich, oraz definiuje ich relacje w odniesieniu do innych polityk publicznych o wyraźnym terytorialnym ukierunkowaniu.

Dokument wpisuje się w następujące cele Krajowej Strategii:

Cel główny: Efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych i innych terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągania celów rozwoju kraju – wzrostu, zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym.

Cel 2 Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych („spójność”).

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020 określa zasady, obszary i kierunki interwencji polityki rozwoju regionu w horyzoncie czasowym. Planowanie strategiczne jest niezbędnym narzędziem w zarządzaniu rozwojem każdego regionu. Działania wpisane w Program są zgodne z następującymi kierunkami i celami zapisami w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego:

- I. Wzrost przedsiębiorczości i konkurencyjności gospodarki
 - Cel operacyjny 1.1: Rozwój przedsiębiorczości;
 - Cel operacyjny 1.3. Rozwój kompetencji do pracy i wsparcie aktywności zawodowej mieszkańców regionu;
 - Cel operacyjny 1.5. Efektywne korzystanie z zasobów naturalnych;
- II. Wzrost jakości życia mieszkańców
 - Cel operacyjny 3.1. Zmniejszenie negatywnych skutków problemów demograficznych;
 - Cel operacyjny 3.3. Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa oraz bezpieczeństwa publicznego;
 - Cel operacyjny 3.4. Ochrona środowiska i racjonalne gospodarowanie jego zasobami.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 jest jednym z narzędzi realizacji Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020.

Stanowi jednocześnie instrument realizacji Umowy Partnerstwa, która określa strategię interwencji funduszy europejskich w ramach trzech polityk unijnych, tj. polityki spójności, wspólnej polityki rolnej i wspólnej polityki rybołówstwa w Polsce w latach 2014-2020. Tym

samym Program przyczynia się do realizacji celów Strategii Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu oraz krajowych dokumentów strategicznych.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 jest programem dwufunduszowym, współfinansowanym z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Obejmuje 32 priorytety inwestycyjne w ramach 9 celów tematycznych, które zostały ujęte w 10 osiach priorytetowych.

Niniejszy dokument wpisuje się w następujące osie priorytetowe i działania:

Os priorytetowa I Wzmocnienie potencjału i konkurencyjności gospodarki regionu

- Działanie 1.4 Promocja przedsiębiorczości oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej województwa

Oś priorytetowa II: Przedsiębiorczość i aktywność zawodowa

- Działanie 2.1 Zwiększenie zdolności zatrudnieniowej osób pozostających bez zatrudnienia oraz osób poszukujących pracy przy wykorzystaniu aktywnej polityki rynku pracy oraz wspieranie mobilności zasobów pracy.
- Działanie 2.3 Wspieranie powstawania i rozwoju podmiotów gospodarczych.
- Działanie 2.4 Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian.

Oś priorytetowa III: Kompetencje i kwalifikacje

- Działanie 3.2 Kształtowanie i rozwój kompetencji kadr regionu.

Oś priorytetowa VII: Poprawa spójności społecznej

- Działanie 7.1 Rozwój działań aktywnej integracji.
- Działanie 7.2 Rozwój usług społecznych.
- Działanie 7.3 Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego.

Oś priorytetowa VIII: Infrastruktura dla usług użyteczności publicznej

- Działanie 8.2 Uzupelnienie deficytów w zakresie infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej.
- Działanie 8.3 Ochrona dziedzictwa kulturowego.
- Działanie 8.4 Infrastruktura społeczna.
- Działanie 8.5 Rewitalizacja
- Działanie 8.6 Inwestycje na rzecz rozwoju lokalnego.

Oś priorytetowa IX: Rozwój lokalny

- Działanie 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest instrumentem kreacji polityki przestrzennej samorządu województwa odnoszącym odpowiednie ustalenia dokumentów strategicznych, koncepcyjnych, programowych rządowych i samorządowych do przestrzeni województwa. System celów polityki przestrzennej zagospodarowania województwa obejmuje cel strategiczny i 5 celów częściowych stanowiących jego rozwinięcie, odniesionych do kluczowych elementów zagospodarowania województwa, w tym jego obszarów funkcjonalnych.

Cel strategiczny: „Zrównoważone zagospodarowanie przestrzeni województwa podlaskiego, sprzyjające rozwojowi społeczno-gospodarczemu, spójności społecznej i terytorialnej, konkurencyjności oraz wykorzystaniu potencjału przyrodniczego, kulturowego i położenia przygranicznego”.

Zapewnienie realizacji celu strategicznego wymaga skupienia działań podmiotów publicznych na wybranych elementach zagospodarowania i wyodrębnionych terytoriach poprzez cele częściowe, do których należą:

- 1) Cel 1. Zwiększenie konkurencyjności miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków – wojewódzkiego Białegostoku, subregionalnych Łomży i Suwałk oraz powiatowych w zakresie jakości: infrastruktury funkcji ponadlokalnych publicznych, potencjału gospodarczego, powiązań funkcjonalnych zewnętrznych i struktur przestrzennych zagospodarowania.
- 2) Cel 2. Wzmocnienie spójności województwa w procesie zrównoważonego terytorialnie rozwoju i modernizacji zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich z wykorzystaniem ich potencjału wewnętrznego, specjalizacji regionalnej i położenia przygranicznego.
- 3) Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej zewnętrznej i wewnętrznej województwa podlaskiego, poprzez rozwój infrastruktury transportowej, ze zmniejszeniem kosztów środowiskowych, oraz telekomunikacyjnej i teleinformatycznej.
- 4) Cel 4. Osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego województwa, w tym sieci ekologicznej, walorów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowych oraz racjonalne użytkowanie ich zasobów.
- 5) Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej województwa na zagrożenia naturalne i bezpieczeństwa energetycznego oraz zdolności obronnych i ochronnych.

Niniejszy Program Rewitalizacji jest zgodny z celem nr 4 Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego.

Program Rozwoju Gminy Narewka na lata 2015-2020

Podstawowymi dokumentami istotnymi z punktu widzenia opracowania Programu Rewitalizacji w skali lokalnej są: podstawowy dokument strategiczny gminy oraz dokument dotyczący aktywności lokalnych środowisk.

Program Rozwoju Gminy Narewka na lata 2015-2020 obejmuje realizację szeregu projektów ujętych w ramach 4 priorytetów.

Poniżej zaprezentowano cele główne i operacyjne w/w kluczowych dokumentów oraz cele niniejszego dokumentu, pogrubiono cele zbieżne.

Program rewitalizacji wykazuje bardzo dużą zgodność z celami w/w dokumentów.

Priorytet	Cele i kierunki działań Programu rewitalizacji
Priorytet 1. Budowa, rozbudowa i modernizacja infrastruktury służącej wzmocnieniu konkurencyjności Gminy Narewka	1. Wzrost atrakcyjności gospodarczej Kierunek 1.1. Wzrost atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej obszaru Kierunek 1.2. Rozwój przedsiębiorczości i kompetencji zawodowych 2. Podniesienie jakości życia mieszkańców Kierunek 2.1. Wzrost dostępu do infrastruktury społecznej i ochrona środowiska Kierunek 2.2. Wzrost integracji i aktywizacji społecznej
Priorytet 2. Rozwój funkcji turystycznych na bazie walorów przyrodniczych, krajobrazowych, historycznych oraz dziedzictwa kulturowego	1. Wzrost atrakcyjności gospodarczej Kierunek 1.1. Wzrost atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej obszaru Kierunek 1.2. Rozwój przedsiębiorczości i kompetencji zawodowych 2. Podniesienie jakości życia mieszkańców Kierunek 2.1. Wzrost dostępu do infrastruktury społecznej i ochrona środowiska Kierunek 2.2. Wzrost integracji i aktywizacji społecznej
Priorytet 3. Zmniejszanie bezrobocia, rozwój przedsiębiorczości oraz wzmocnienie bazy ekonomicznej	1. Wzrost atrakcyjności gospodarczej Kierunek 1.1. Wzrost atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej obszaru Kierunek 1.2. Rozwój przedsiębiorczości i kompetencji zawodowych 2. Podniesienie jakości życia mieszkańców Kierunek 2.1. Wzrost dostępu do infrastruktury społecznej i ochrona środowiska Kierunek 2.2. Wzrost integracji i aktywizacji społecznej
Priorytet 4. Budowa oraz umocnienie wewnętrznych więzi społecznych oraz zewnętrznych kontaktów gospodarczych	1. Wzrost atrakcyjności gospodarczej Kierunek 1.1. Wzrost atrakcyjności rekreacyjnej i turystycznej obszaru Kierunek 1.2. Rozwój przedsiębiorczości i kompetencji zawodowych 2. Podniesienie jakości życia mieszkańców Kierunek 2.1. Wzrost dostępu do infrastruktury społecznej i ochrona środowiska Kierunek 2.2. Wzrost integracji i aktywizacji społecznej

14. Załącznik – mapy

1. Mapa gminy – obszary zdegradowane i obszary rewitalizacji
2. Mapa obszaru rewitalizacji